

RADVÁNYI ERVIN

MAGYAR KAMÉLEON

Regény

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

- Első fejezet
KORAI MÉG A KONTY NEKEM
- Második fejezet
EZ A NÉMET A MI EMBERÜNK
- Harmadik fejezet
GYERTEK LÁNYOK, ÖLTÖZZETEK FEHÉRBE
- Negyedik fejezet
A KIFLI
- Ötödik fejezet
HOGY ITYEG A FITYEG?
- Hatodik fejezet
CHARLES MAURICE TALLEYRAND
- Hetedik fejezet
KI LÁTTA UTOLJÁRA SZEMERE OLGÁT?
- Hetedik fejezet
A BESZÉD ARRA VALÓ, HOGY ELREJTSÜK A GONDOLATAINKAT
- Nyolcadik fejezet
POKOLRA KELL ANNAK MENNI, AKI ÍRÓ AKAR LENNI
- Kilencedik fejezet
EGY ILLEGÁLISAN TERJESZTETT ÍRÁS
- Tizedik fejezet
SEBŐ LILI CSAPDÁJA

MÁSODIK RÉSZ

- Tizenegyedik fejezet
EGY ILLUSZTRIS VENDÉG
- Tizenkettedik fejezet
ÚJ VENDÉG A HUNYÓ
- Tizenharmadik fejezet
ÁDÁM ÉS LILI (VAGY FORDÍTVA)

ELSŐ RÉSZ

Sztálin és a Pápa beszélget. – Szentatyám – mondja Sztálin –, ugyebár mindketten a Paradicsomot ígérjük híveinknek. Mégis hogyan lehet az, hogy az ön Paradicsomában hisznek az emberek, az enyémben meg nem?

Isten földi helytartója széttárja kezét.

– Egyszerű a válasz. Mi nem mutatjuk meg nekik!...

(Vicc a Szovjetunióból)

Első fejezet
KORAI MÉG A KONTY NEKEM

A postán érkező cipősdobozban a gondosan elhelyezett almáspite-kockák mellett Sebő Lili levelet is talált.

Karcag, 1951. nov. 10.

Édes kislányom!

Nagyon sajnáljuk húgoddal együtt, hogy a huszadik születésnapod nem tudod velünk tölteni, ezért elküldjük kedvenced, fahéjasan, diósan, ahogy szereted. Eljuttathatsz belőle Ede bácsinak is, változatlanul törődik velünk, múlt vasárnap is elvonatozott hozzánk és felhasogatott egy mázsa tűzifát (persze levágtam a három kapirgáló csirke közül egyet, hogy tisztességgel megvendégeljük). Tőle tudjuk, hogy köhögéssel, huruttal bajlódsz, igyál sok mézes teát és gőzölj, ez a legfontosabb (úgy, ahogy nagyanyádtól láttuk!), ez pár napon belül megszünteti ezt a kellemetlen nyavalyát.

Tudom, hogy az egyetemről nem akarsz hiányozni, de mérd a lázad, és ha 37,5 fölé menne, feltétlenül maradj ágyban!

Mi itthon kettesben megvagyunk, azt tudod, hogy idén első-második osztályosokat tanítok, ezekkel az aprókkal szeretek a legjobban, és napközit is vállaltam. Sári készül az érettségire, és közben rendet tart meg főz is (egyre jobban), és belépett a DISZ-be (!), így nagyobb eséllyel pályázhat az orvosegyetemre (reménykedik benne). Nem akarom a kedvét szegni, de hát jól tudjuk, az életrajztól függ minden, abban mi meg nagyon jeleskedhetünk.

Irma nénédet ismeretlenül is sokszor üdvözljük, biztosan rá-rányítja az ajtót a köhögős albrőlőjére!

Sok szeretettel csókolunk

Anyu Sári

PS. Vőlegényed még nincs?!

Lili gőzöléshez készülődött, előtte az asztalon piros kislemez, tetején fedő helyett újságpapír, melynek közepén kerek lyukat csípett ki. Ezen a lyukon mint kéményen áramlott ki a kamillafőzet gyógyító párája, és belengte a szűk albréleti szobát.

Lili szőke fejével az edény fölé hajolt. – Most jöhetsz a pokróccal – mondta. A fiú barna-zöld kockás takarót terített rá, eligazgatta hosszan lelógó szárnyait. Leült mellé egy tonet-székre és türelmesen várt. – Csütörtökre meg kell gyógyulnod – szólalt meg később. – A szelíd Galamb elemzőt irat, és ha távol maradsz, személyes sértésnek és provokációnak fogja fel.

– Épp ezért gőzölök, erre te vagy a tanú – hallatszott a takaró alól. – És mi lesz a téma?

– Elhoztam. – A fiú újságot húzott elő a zsebéből. – A Szabad Nép tegnapi számából kell kiragadni két cikket, értékelni és pontokba szedni a jelentőségét.

– És te már kiragadtad?

– Nem volt nehéz. Felolvasom az egyiket. Tudsz figyelni?

– Ha kell...

– „Budapest dolgozói meglelégedéssel vették tudomásul népköztársaságunk kormányának új rendelkezését mint szocialista fejlődésünk igen fontos állomását. A Nagymező utcai közértben mosolygó emberek állják körül a pénztárt.”

– Hogy kicsodát?

– A pénztárt, gyönyörűm, a pénztárt. Folytatom. „Egy vásárló tréfás ünnepélyességgel a kisasszonynak ajándékozza a cukor- és kenyérjegyeit. – Tegye el emlékébe a vagdosó ollójával együtt. Most már könnyebb lesz a maga munkája is...”

Lili mocorgott. – Ezt összehozom. Tegnap dél óta óránként mondja be a rádió. Ugorgyunk.

– Várjál. Azok csak a száraz adatok. Galamb elvtárs szerint az intézkedés, a párt szava begyűrűzik és visszhangot ver a tömegekben. Figyelj. „A kirakatban kilencven forintos szalonna díszeleg. – Holnap már olcsóbban adják, annyi bizonyos – jegyzi meg egy járókelő. – Kíváncsi vagyok a kofákra a piacon – mondja egy másik. – Azok is leszálnak majd a magas lóról. Rájár a rúd a spekulánsokra.” – Ez csemege – tette hozzá elégedetten. – Legalább hat pontba szedheted a jelentőségét. Jól vagy odabenn?

– Persze. Tüdőre szívom. Minden slukkról érzem, hogy gyógyulok.

– Akkor jöhet a kettes számú téma?

– Olvasd.

– Ünnepi beszéd.

– Rákosi?

– Révai.

– A rádióban már...

– A rádióban csak ízelítőt kaphattál. Az újság lehozza az egészet. Ebből ollóztam ki a lényegét. „Ez a frissen felavatott, tizennyolc méter magas Sztálin-szobor a Városligetben – adatok! – olyan, amilyenek a népünk látja őt, kettőspont, egyszerűségében is nagy...

– ...és nagyszerűségében is egyszerű.

– Telitalálat. De most kitágul a téma. „November hetedikén neveztük el róla öt éves tervünk legnagyobb alkotását Sztálin Vasműnek.” Innét lényeg jön – folytatta emeltebb hangon –, aláhúzandó pirossal, sőt piros-fehér-zölddel. „Sztálin nevével lehet a haza minden egyes fia boldoggá és műveltté. Ez a szobor nemzetünk lelkéből lelkedzett magyar szobor.”

– Pacsimu? – szólt a gőzpárából Lili.

– Patamústo „a mi népünk szíve magyarul dobog Sztálin felé.” Kulcsmondat. Ha ezt beleveszed, a szelíd Galamb megdicsér. Szocialista nemzeti érzés.

– Aha. Basszuskulcs.

– Mi az?

– Bedugult az orrom. Adj egy zsebkendőt. Sürgős.

– Honnét?

– A tied is jó.

– Nos? Szelel már?

– Alakul.

– Haraso. Akkor folytatom. A beszéd vége: „Hunyadi és Kossuth szabadságharcát nem koronázta siker. Mai szabadságharcunk győzelmes volt és az is marad. Éljen a párt, éljen a Nagy Szovjetunió!... Ünneplésbe átmenő, ütemes taps, mindenki feláll. Egy hang énekelni kezdi: Fel, fel, ti rabjai a földnek, fel, fel, te éhes proletár...” – Összehajtotta a lapot. – Apropos éhes proletár.

– Kajás vagy? Van a jégszekrényben egy virsli meg...

– Nem. Hallottam egy viccet.

– Sejthettem volna.

A fiú felállt, nyújtózott egyet. – Figyelj. Mai begyűjtés. Két veterán mereng egy csehó sarkában. – De sokan is kezdtük együtt az illegben... Kiből mi lett... Hányan voltunk és hányan maradtunk... – mondja az egyik. – Emlékszel még a Popovics Józsiára? – A társa bólogat.

– Hogyne emlékeznék. A Józsi... Őt még a szegény Rajk Laci köttette fel...

Csend. Lili lehámozta magáról a kockás plédet, a dús szőke haj csapzottan csüngött a homlokára, könnyeit törölgette, bársonyos arcára foltosan piroslott.

– Beggyógyultam – mondta. Törülközőből turbánt kötött a fejére, és bebújt a díványon vetett ágyba. A fiú teát melegített a konyhán és megitta. Kekszet is tett a tányérra.

– Aludnál? Elmenjek?

Ijedten nézett rá. – Maradjál. – Lehunyt szemmel pihent egy kicsit, aztán megszólalt: – Mi volt ez a vicc?

– Egész friss. Legújabb termés.

– Két évvel a kivégzés után?

– Az ellenség malmai lassan őrölnek. A szegény Rajk Laci... Nem jó?

Lili megitta a tea utóját. Nagy kék szeme még a láz maradékától csillogott.

– Jó, csak egy baja van, Ádámka. Ennél sokkal gyengébb poénért is sittyre vágnak, és hosszú évekre eltűnsz a süllyesztőben.

– Mért? Mert locsogott a piacon egy részeg alak?

– Mért nem jelentetted föl? Mért nem hívtál rendőrt? Bűnrészes vagy. És különben, nem is hiszem el, hogy csak úgy hallottad.

– Hát?

– Te találtad ki. Ráismerek az eszejárásodra. Elolvastatom velem az írásaidat, van bennük minden bökverstől novelláig, bököd a rendszert, mindenről ez jut eszedbe, mint a Mórckának, egyetlen mentséged van, hogy huszonegy éves vagy, forrófejű grafomán, irkász-firkász és nekem mutogatod, remélem, hogy csak nekem ezeket a...

– De hát ha...

– Nem érted? Nincs ha. Nem bírom, hogy járok egy sráccal, aki...

– ...aki szeret. Ja ljubljy tyibja.

– ...aki szeret, de megőrjít. Egy évfolyamra járunk, tanuljuk az orosz, grammatyka, lexika, írjuk a domásnyeje zadányiét, már mindenki tudja, hogy közünk van egymáshoz, de én...

– De te?

– ...de én bizonyisten félek, igen félek tőled meg mindentől, mert ha te egyszer nem elégszel meg azzal, hogy cetlikre firkálsz...

– Bocsánat, álljon meg a menet. Fontos közlendőm van. Éppen beépülőben vagyok. Nyitottam a kommunizmus felé. Bérbe adom a tollamat.

– Hogy mi?

– Részt veszek egy pályázaton. Maga a pártbizottság hirdette Sztálin elvtárs születésnapjára.

– Pályázat?

– Egyfelvonásos színmű Joszif Visszarionovics életéből, szólhat ifjúkorról, éltesebb korról, megkötés nincsen.

A beteg pici szája kissé nyitva maradt.

– És te, Kenyeres Ádám, jelentkeztél ere a pályázatra?

– Persze – mondta és zsebre vágta a kezét. – Megvan az alapötlet, a sztori, dolgozom rajta, szerintem jók a figurák, és egy percig se unalmas, lesz huzata...

– *Huzata?* Egy róla szóló darabnak? De a huzaton kívül mi lesz még benne? Ami kötelező. Hősi karakter, eszmei mondanivaló...

– Mindenre gondoltam. Úgy láttam hozzá, mint egy jó recepthez. Hozzávalók...

Lili letekerte fejéről a turbánt. – Agyamra mész, daragoj moj.

– Ugyan mért?

– Azért, mert te úgy jössz-mész a világban, mintha nem tudnád, hol élsz és milyen intézetbe jársz. Hogy hogy hívják és hogy miféle egyetem ez. Ahol minden csak és kizárólag *erről szól*. Ahol kollektív a gondolkodás, és ahol most, ötvenegy őszén az egész évfolyamnak alá kellett írnia, hogy elutasítjuk a Tito-banda aljas rágalmait, és Jugóban eszüket vesztett népelnyomók fasiszta terrorja dühöng... És akkor Kenyeres Ádám fordító-szakos egyetemi hallgató a cetlijeit lobogtatja nekem...

Jó hosszú csönd lett, és a fiú hamarjában nem talált választ. Végül megengedő mozdulatot tett: – Na jó, most felejtse el a tartalmát. Arról beszélj, hogy ezek a „zsengek” hogy vannak megírva.

– Mármit hogyhogy?

– Szóval hogy... a formája, meg a...

– Hogy tehetséges vagy-e? Mit tudom én. Honnét tudjam? Jó a stílusod, és átsüt rajta valami eredeti akármí. – Felült az ágyon és a kiskanállal hadonászott., – De ez, amit csinálsz, büntendő cselekmény. Életveszély!

A szerző letérdelt az ágy elé a linóleum padlóra.

– Imádlak, Sebő Lili. Így vagy a legszebb, csapzottan, piros orral, mint egy inhalációs osztag harcosa. Éljen a Nagy Októberi Revolúciója.

– Úgy legyen,ováris Kenyeres. Most pedig fordulj el, és nézgesd a falon a családtagjaim fényképét, mert le kell húzgálnom magamról ezt az átázott pizsamacuccot.

Kenyeres Ádám felderült.

– Ahogyan Ludwig Feuerbach hántotta le Hegel tanairól az idealista burkot! – szólt és föl-emelkedett a térdelésből. – De ha mégse birkóznál meg egyedül a feladattal, itt vagyok én. A pionyír ahol tud, segít!...

Sebő Lili a karácsonyi ünnepekre hazautazott Karcagra.

– És ki lesz még a családi ünnepen? – kérdezte elutazása előtt Ádám.

– Hát, négyen leszünk. Anyu, Sári meg Ede bácsi.

– Ede bácsi? A Félix Ede?

– Hát persze. Ő szinte családtagnak számít. Évek óta velünk tölti a karácsonyt, de már húsvétolt is nálunk.

– Erről még nem is meséltél.

– Akkor most mesélek. Apu meg ő frontbajtársak voltak, nagyon jó barátok, két évig egy alakulatnál szolgáltak Ukrajnában, és aztán a fronttal egyre közelebb... Sokszor emlegették, hogy ha majd egyszer mindketten hazakerülnek... Apu leveleiben gyakran írt az Ede barátjáról... Aztán úgy esett, hogy Félix Ede főhadnagy hazajutott, Sebő Sándor zászlós meg már Magyarországon, Szolnok határában egy repeszgránáttól halálos sebet kapott. Anyu az ő leveléből tudta meg, mi történt. A harcok után, amikor már lehetett, beállított hozzánk szakadt-vedlett egyenruhában, honvédségi konzervet hozott, és apu nyakláncát meg a noteszét a mi fényképeinkkel...

Ő öntött belénk lelket abban a sírós nyomorúságban, segített a belövést kapott házunkat lakhatóvá tenni, holott neki se maradt az égvilágán semmije. Magányosan élt, és most sincs családja. Azóta is eljön, és sohase üres kézzel. Mikor engem fölvettek ide, Pestre, ő szerezte Irma néninél ezt az albérletet. Ma csak tengődik, korrektor egy nyomdában, de a háborús évek előtt ismert újságíró volt, kritikákat írt könyvekről, színházi előadásokról, de főleg filmekről. Mikor nálunk bor kerül az asztalra, megered a nyelve és mesél. A film a szenvedélye. Egyszer elhozta a megjelent írásai gyűjteményét, valami pincében rejtette el az újságokat egy vas kazettában, hát, mi mindenről írt Félix Ede... A harmincas évek nagyjairól, Törzs Jenő, Kabos, Szelezky Zita meg nem is tudom...

Ádám zavartan hümmögött.

– Én csak annyit tudtam róla, hogy a Budapesti Kórusba jár énekelni, és amikor elmeséltem tenedek, hogy mennyire irigylem érte, mert én a gimiben is benne voltam az énekkarban és nagyon szerettem, ő elvitt a Forrai karnagyhoz, az meg énekeltetett velem kottából valami dallamot, aztán fölvelt. És azóta egymás mellett ülünk a Zeneakadémia próbatermében minden hétfőn és csütörtökön a tenor-kettő szólamban, és énekelünk.

Heteken át próbálták Beethoven Prometheuszának zenekarra és vegyeskarra írott változatát, kemény feladat volt új és szokatlan tempókkal, mélységekkel meg magasságokkal, a karnagy kíméletlen volt, ötödször és tizedszer is ismételtetett. Ádámot lenyűgözte a mű, és hogy ő ennek a kórusban a részese lehet. Rádiószereplésre készültek – bejut a Bródy Sándor utcai épületbe! –, és még valami izgatta: az adásban a Prometheus-történet elbeszélőjeként a nagy színész, Somlay Artúr is fellép.

A szereplés napján fodrászhoz ment, és olyan drukk feszítette, mint egy fontos egyetemi vizsga előtt. A Rádió kapubejáratánál ávéhás katonák zárt rendbe sorakoztatták a kórus tagjait, odabenn megvizsgálták személyi irataikat, belépőcédulát kaptak, és a Pagodán át bevonultak a folyosó végében kitárt kapuval várakozó Hatos stúdióba. A teremben már hangolt a zenekar, a kar egy dobogón mögöttük helyezkedett el. A falon, a magasban, Ady-sorok hirdették:

*Zengjen a dalod, szent forrongás,
És te nagy egyvilág, zengjen himnuszod!...*

Forrai az első próbán beszélt a görög mondáról, a titán ellopta az égből a szellem napvilágát jelentő tüzet... Zeusz sziklához láncoltatta... de nem elégedett meg ezzel a büntetéssel, egy keselyű naponta lakmározott a májából... végül a halhatatlan hős, Heraklész menti meg: lenyilazza a vérengző madarat...

Feltűnt a stúdió ajtajában egy markáns arcú, ősz hajú férfi, papírokkal a kezében. A dirigens elébe sietett és üdvözölte. A zenekar tagjai hangszerükön kopogva megtapsolták. Ádám érezte, hogy átnyirkosodik a kottát szorongató keze. Somlay – a Valahol Európában zongoraművésze! – a mikrofonhoz lépett, föltette szemüvegét.

Kigyulladt a piros lámpa, fölcsendült a nyitány. Aztán a művész következett, hangja – száz közül megismerné! – betöltötte a stúdiót. A veretes szöveg mintha régi korokból üzent volna. A titán a legnagyobb kincset, a Tudást, Művészetet és Erkölcsöt ajándékozta az emberiségnek... Újjászületést hozott, eszmélni, gondolkodni tanított... Prometheusz nem szenvedéssel vált meg, hanem bölcsességgel....

Ádám valami felemelőt érzett. Úgy rémlett, a teremben mindenkit elkapott ez a hangulat, és a kar úgy énekel, mint a próbák során még soha.

Az adás végén a dirigens néhány elismerő szóval elköszönt, Ádám hátrafordult a mögötte álló Félix Edéhez. Annyit látott, társa okuláréját levéve, zsebkendőjével megtörli a szemét.

– Most nem lehet hazamenni – mondta Félix a Bródy Sándor utca sarkán. – Gyere, tudok itt egy helyet.

A hely a Cifra palotának becézett kocsmá volt rozzant asztalokra könyöklő, poharukba bámuló vendégekkel. Ádámot csöppet sem zavarta ez a környezet, gondolataiban Ludwig van Beethoven és Prometheusz a szomszédos asztalnál iszogatta sörét, és a komponista épp Öt-éves terv cigarettával kínálta a titánt.

Félix mohón felhajtotta a kihozott rizlinget, megtörölte keskeny bajszát és annyit mondott: – Szép nap ez a mai, testvér.

Ádám úgy gondolta, újdonsült barátja (ötven éves, idősebb az édesapjánál!) rendes ember lehet, Lili elbeszélése ezt bizonyítja. A bortól megoldódott a fiú nyelve, beszélt a lágymányosi kertés házról, ahol felnőtt, a papi gimnáziumról, ahonnét negyvennyolcban elkergették a tanárokat, apja államosított papírüzletéről meg a soroksári úti könyvraktárról, ahova naponta dolgozni jár és hihetetlen mennyiségű Lenin-kötetet meg szovjet párttörténetet fuvaroz targoncáján.

– Na és az az izé, ahol tanulsz? – érdeklődött Félix.

– Azt az izét eredetileg Egyetemi Orosz Intézetnek hívták, de idén már Lenin Intézet, a Szovjetunióból jött tanárok adják elő az orosz történelmet, földrajzot meg a politikát, filozófia órán az a döntő érv, hogy „Sztálin elvtárs megmondta”, és szelíd Galambtól, a szemináriumvezetőtől mindenki retteg...

Őt, Ádámot fölvtették fordító-szakra, merthogy három szak van: tanár (ide jár Lili), marxizmus meg fordító. Fordítónak mindössze tizenketten készülnek, itt Ádám jól érzi magát, fejlődik a stílusérzék, gazdagodik a szókincs, és nem csak kolhozregényekből fordítanak, de Gogolt, Turgenyevet meg Leszkovot is... – Az asztalra tett pogácsáért nyúlt és teli szájjal folytatta: – Én „egyéb” származású vagyok, tehát kispolgár, ez itt egy kis külön kaszt, kolónia, a hallgatók zöme munkásgyerek meg gyorstalpalón végzett parasztok, Ede bácsi, mit gondolsz, hány éves az egyik tanuló párom? Harmincnégy! Borsodi parasztember, az Atyec, csak így hívjuk, verejtékezik az órákon, kiemelték szegényt, kell falura az iskolázott ember,

odahagyta az eke szarvát meg a tehenét, mikor felhívják, minden összezavarodik benne, vérvörös arccal dadog, remeg a toll a göcsörtös, óriási kezében...

Félix Ede újabb borokat rendelt és megkérdezte: – Szóval, olyan fontos, hogy fejlődjön a stílusod?

Ádám kicsit csodálkozott, hogy az iménti szózuhatagból ez érdeklő igazán. – Olyan.

– Merthogy műfordító akarsz lenni.

Kicsit gondolkodott. – Is.

– Aha. Szóval valami egyéb, valami rokontevékenység motoszkál a fejedben.

A fiú válasz helyett elpirult és ivott a poharából. Végül megszólalt:

– Baj?

– Hát... ha belegondolok, ebből még az is lehet.

Ez a vallomás, titkának kifecsegése mintha ledöntött volna egy válaszfalat. Lilitől annyit tudott, ez az erősen kopaszodó, szögletes állú, szemüveges ember az elnyűtt zakójában a frontévek pokla előtt hírlapíró volt, színházi meg filmbírálatokat írt. Most meg korrektor egy nyomdában. Ez jókora lecsúszás – és Félix Ede nyilván a múltjáért fizet: a Horthy-időkben egy jobboldali lap munkatársa lehetett. Ezzel egyszer s mindenkorra kizárta magát a szakmából és örülhet, ha szem elől tévesztették, és nem hívták be munkaszolgálatra. Mert ma megint létezik ilyesmi.

A férfi nyilván kitalálta, mi jár az eszében. – A lapom a legrégebbi újság a piacon, a múlt században alapították. Népszerű volt, sokan olvasták, egészen a negyvennégyes német megszállásig. Akkor egyik napról a másikra betiltották. A háború után újra megindult, most már énvelem együtt, írtuk, terjesztettük egészen negyvennyolcig. Ez volt az az év, amikor fordult a kocka, amikor a te papjaidat is kiséprűzték az iskoládból. Agresszió volt ez is, de most kommunista agresszió. Az én patinás lapom, amelyikben annyi évtizeden át nagy nevek, írók, politikusok publikáltak, a SZOT újságja lett. Kiherélték, szakszervezeti közlönyt csináltak belőle, persze nem érdekvédőt: pártlózungokat szajkózó férclapot. Ahogy ezt bejelentették, aznap fogtam a kalapom és otthagytam a rovatom, a szerkesztőséget, mindent.

– Mit csináltál?...

– Bevágtam magam mögött az ajtót.

Ádám zavartan számolgotott. Melyik jobboldali lapot alapították mondjuk hatvan éve? Amelyiket a németek betiltották?!... – Szabad a gazda, mondta, és akkor tudta meg, hogy kóruskollégája a szociáldemokrata Népszavának mondott búcsút.

– Fölégetted magad mögött a hidat.

– Igen, de lett hol megkapaszkodnom, mert akadnak még jó embereim. Derék nyomdászok. És erre a korrektori állásra nagyon vigyázok. Tudom, hogy nincs több dobásom. Ha ezt elveszíteném... Mostanában az a szokás, ha valakit kipécéznek, okkal-ok nélkül kiteszik a munkahelyéről, aztán egy idő múlva elkapják mint közveszélyes munkakerülőt...

Nagyot hallgattak, aztán Félix újra megszólalt: – Huszonkét éven át írtam abba a lapba. Kötetre való kritikám jelent meg a hazai illúziófilmekről, a meseautó, mesevőlegény, meseföldbirtok sztorikról. De írtam társadalmi riportokat is. Például harminchétben tudósítottam Féja Géza peréről. Nagy port vert fel, nemzetgyalázónak titulálták a Viharsarok kötete miatt...

Odaintette a pincért és kifizette a kettejük cehjét. Ádám megköszönte és végezetül megkérdezte:

– Ede bácsi, te miért jársz a Budapesti Kórusba? Azontúl, hogy a tenor-kettő erőssége vagy?

A szemüveges arcon átfutott a derű.

– Gondolj a mai napra. Itt ma valami történt. Ajándék hullott az ölünkbe. Amikor azt énekel-
tük, *Nézz reánk, Prometheusz titán*, ki a francnak jut eszébe a tervekölcsön, a Szabad Nép meg
a szeminárium? Oázis. Csupa nagybetűvel. Érted, testvér: OÁZIS.

Odakinn koromsötét volt, nem égett a Bródy Sándor utca sarkán a lámpa. Félix a Körút felé
készült, Ádám a Kálvin tér irányába. A fiú keményen megszorította a feléje nyújtott kezét. De
még bujkált benne egy utolsó kérdés:

– Mondd... hogyan bírod írás nélkül?

– Írás nélkül? Én írok.

– Micsodát?

– Ami a szakmám.

– Kritikát?

Bólintott.

– Hogy te ma véleményt írsz filmekről, megbírálsz témát, színészt, rendezőt? Mint amikor a
Meseautóról... És hol jelenik meg?

Félix Ede intett és gallérját feltűrve elsietett.

Ádám egyedül marad, szülei egyhetes beutalóval Harkányfürdőre utaztak, gyógyvíz, hiszta-
min, orvosi masszázs, idősb Kenyeres szabadságot vett ki a könyvraktárban, Kenyeresné –
Ágota – pedig elbúcsúzott Pfaff varrógépétől, amelyen kekiszínű honvédségi glottnadrágokat
gyárt (szig. biz. megbízatás!), darabját 99 fillérért.

Ádám a középiskolai barátaiból meg partnerükből házibulit szervez, Lili segít, összesen tízen
vannak, a zenét a házigazda szolgáltatja, valóságos kincssel, Glenn Miller-hanglemezzel
rendelkezik, de van Benny Goodman is, In the mood, Csattanoga Csucusu, American Patrol, –
isteni ez a bűnös kozmopolita szemét! – lihegi tánc közben András, a volt ciszter gimi volt
futballkapusa, aki azóta diplomás mérnök lett. Fogy az abasári rizling meg a sör, Lili szünetet
rendel el, a lányok vastag kenyérszeleteket zsíroznak, de lekváros bukta is akad desszertnek.
És akkor eljön a meglepetés perce (mind a nyolc meghívott tudja, mi következik, Kenyere-
séknél ez a buktához hozzá jár), székre, díványra, földre telepednek, Ádám egy fiókból füzetet
vesz elő, megvárja, míg beáll a csönd, és borízú hangon felolvasásba fog.

ÉBERSÉG, SZERELEM

Az üzemben már mindenki összehoronálta Vakaró Kálmánt meg a kis Fuszberger Olgát.
Bizony, össze is illettek azok! Kálmán két esztendeje viselte a büszke élmunkás címet,
nem volt az a társadalmi munka, amiből ki ne vette volna a részét, gomblyukában három
MHK-jelvény csillogott, és arról volt nevezetes, hogy még életében nem volt nyak-
kendő a nyakán.

Apja, az öreg Vakaró – a bivalyretkesi Vörös Hajnal elnöke – mondogatta is gyakran,
miközben a tavalyi jutalékon vett Pannóniáját olajozgatta a téesz ragyogó tisztára söpört
udvarán:

– Abbijon, a Kálmán gyerek! Abbijon! – Merhogy ez volt a szavajárása nekije.

Fuszberger Olga szövőnő és oklevéllel kitüntetett, többszörös népnevelő sem maradt el Kálmán mögött. Apja martinász volt Diósgyőrben, s nemrég költözött új, napsugaras lakásba a még otthon lévő kilenc gyerekekkel. Tavaly féléves továbbképző tanfolyamot végzett Pesten, bár eleinte nem volt nagy kedve hozzá. De egy szép napon a népnevelő beszélt vele: „Menjen csak, Fuszberger elvtárs, jót tesz az magának. Hiszen tudja: Végy kezedbe logarlécet, azzal is a békét véded!” – És az öreg jelesre vizsgázott az iskolán.

Olga lányának bájos pisze orrocskája volt, aranyszőke haját harmincnyolc éves kora ellenére hosszú copfban viselte, és kissé mélyenülő szeméből csak úgy sugárzott az öt éves terv mutatószámaiba vetett hit.

...És a két ifjú szerelmes most dobogó szívvel baktat felfelé a Gellérthegy lankáin. Alakjukat sötétbe vonja a májusi est, s ők feledve az élet minden egyéb problémáját: a szakszervezeti bélyegeket, a másnapi termelési értekezletet, mindent – ábrándosan lépegetnek felfelé, három lépésnyire egymástól.

Hosszú ideig tart ez az oly sokat sejtető hallgatás. S mikor megtöri végre a csendet Kálmán kissé rekedtes hangja, a leány érzi, hogy talán egy életre szóló kérdés következik:

– Mondd, elvtársnő... ugye, te is... ugye, te is olvastad az Anti-Dühringet?...

S egy idegtépően hosszú perc után Olga tikkadtan suttogja:

– Még tavalyelőtt... És ki is jegyzeteltem...

– Ó, Fuszberger kartársnő, én olyan boldog vagyok...

– Ez nem véletlen! – feleli Olga csillogó szemmel. – Én már régóta úgy érzem... hogy te vagy, Vakaró kartárs, életem legjobb kádere...

A két szerelmes megáll a keskeny hegyi úton, közelebb lép egymáshoz – úgyhogy már csak másfél méter van közöttük –, és a fiú forró cvikipusztit küld Olgának. Ám e pillanatban megzörren mögöttük a bokor.

– Hát ez meg mi? – rezzen össze a leány.

– A konfliktus – feleli Vakaró, de bővebb magyarázatra nincs idő, mert a bokorból előlép egy rossz arcú, páncélsisakos férfi, zsinegen messzehordó ágyút vonva maga után.

– Maga mit csinál itt? – szegezi neki a kérdést Kálmán.

– Gyöngyvirágot szedek beteg édesanyámnak – válaszolja az idegen.

Bár a válasz elég meggyőzően hangzik, a szerelmeseknek mégis feltűnik, hogy a sisakos megtölti az ágyút, és célba veszi a Szabadság hidat.

– Az apád nemjóját! – Vakaró most már tisztán látja, hogy ügyesen álcázott ellenséggel van dolga, és egyetlen jól irányzott bal egyenessel leteríti a férfit, ahogy az Önkéntes Honvédelmi Sportszövetség ökölvívó szakosztályában tanulta. Ezután Olgával lecipelik a fickót meg az ágyút a Gellért téren szolgálatot teljesítő rendőr őrszemhez, s közben szállnak ajkukról tüzes mozgalmi dalok.

Aztán búcsút vesznek a rendőrtől, és a két ábrándos lelkű fiatal boldogan összenéz: „Ez a nap sem múlt el haszontalanul...”

S aztán mosolyogva elindulnak Pest felé a Szabadság hídon, melyet az ő éberségük mentett meg a pusztulástól...

A felolvasást kuncogás, itt-ott röhögés szakítja meg – az alkotó gondosan kivár –, a végén taps, ígyunk a kis Fuszberger Olga és a Szabadság híd egészségére, javasolja András. Leoltják a villanyt, csak a fürdőszobából szűrődik be zsenge fény, és Ádám elindítja a korongon *a világ legbizsergetőbb dallamát*: a Holdfény-szerenád lassú, ritmikus fűvös kórusa bűvöli a párokat, összeborulva táncolnak, Ádám piros fülekkel öleli a párját, és a szám végén már csókolózik az egész társaság.

...Sebő Lili az éjszakát szerelmese karjában töltötte. A szenvedély addig ismeretlen tájakra sodorta őket, új önmagukat fedezték fel, a lány követelő volt és adakozó, „még, még”, suttogta, a fiú hevesen válaszolt, és diadalmas öröm töltötte el, érezve a másik testén átfutó gyönyört.

Másnap, vasárnap dél felé ébredtek, Ádám befűtött a fürdőkályhába, letusoltak, aztán a konyhán, a szobákban eltakarították az esti muri nyomait, végül ebéd után néztek, a jégszekrényben találtak némi harapnivalót.

Nem akarózott megválni ettől, ültek egymás mellett a heverőn, én most egész egyszerűen boldog vagyok, mondta a fiú. És ennek egy személyben te vagy az oka. Akkor is velem vagy, ha nem vagy velem, és mindenről te jutsz eszembe, hogy elmeséljem, megmutassam, elvigyem neked. És persze meg akarlak hódítani.

– De hiszen már meg vagyok – szólalt meg a lány, és a szőnyegen végződött szeretkezésre gondolt.

– Akkor is. Mindig újra. Ezt az érzést orvosilag is lokalizálni tudom, időnként belém nyilall cirka itt, a szív meg a rekeszizom között.

– Az kicsit lenn van.

– Nálam itt nyilall. Ebben a zónában.

– És ha mondjuk, féltékeny vagy?

– Az totális. Az tetőtől talpig kiborít.

Lili lehunytt szemmel hallgatott, aztán megszólalt: – Láttam a speizban egy almát.

– Hozd be. – És mikor Lili visszatért: – Érted? Csak veled tudom elképzelni.

– Hogy mi együtt? Mindig?

– Mindig. Akkor is, amikor már hosszú ősz szakállam lesz és kopaszodom.

– Én pedig...

– Te pontosan olyan leszel, mint most. Szőke, gyönyörű szemű, bársonyos bőrű...

– Észnél vagy, daragoj?

– Ez így lesz, pont. De együtt élünk mint...

– Jézusmária. – Szembe fordult a fiúval. – Ki ne mondd.

– De igen.

– Jár a fantáziád.

– Mit csináljak. Más nálam nem létezik. Gyerekeink lesznek, mondjuk, kettő.

– Úgy mint...

– Úgy mint... Kenyeres Lili és Ádám. Vagy fordítva. Lesz egy kétszobás lakásunk, leválasztott társbérlet, te tanítani fogsz egy gimiben, én meg... írni fogok. És persze fordítani, hogy meg tudjunk élni. Tudod, milyen szép leszel tíz vagy tizenöt év múlva?

- Túl a harmincon? Borzalom. Ősz hajszálat találok. Meg kilyukad két fogam.
 - Harmincöt éves leszel. A legszebb férfikor!
 - Szpaszíba.
 - Jó, ezt töröljük. Tudod, milyen leszel? Mint Karenina Anna a bálban. Most olvastuk lexika órán. Várjál, ezt félretettem. – Abból a bizonyos fiókból cédulát kotorászott elő. – Figyelj. „Vronszkij látta tánc közben e hódító asszony szemében a föllobogó fényt, ajkán a boldogság és izgalom mosolyát, mozdulatai gráciáját.”
 - Ezt így külön kiírtad magadnak?
 - Mert amíg fordítottuk, te jártál az eszemben. Minden stimmel.
 - A grácia is?
 - Szóval olyan leszel, hogy a tanítványaid odatesznek érted. A hetedik bések meg nyolcadikosok, a nagy disznó kamaszok szemtelenkedni fognak és levélkéket küldöznek átlótt nyállal... De én egyszer odamegyek... és egyszer s mindenkorra tisztázom velük... – Felállt, hadonászott. – Érted? Szétverem a képit annak a nyurga, kócos, kihívó ábrázatú maturánsnak...
 - Hogy te? Szétvered? Mint rendőr? Mint ávéhá?
 - Mint férj, te szerencsétlen!...
 - Szóval... ezt tekintsem leánykérésnek?
 - Tekintsd, aminek akarod.
- Lili átölelte a nyakát és azt mondta: – Korai.
- Micsoda?
 - Minden. Korai még a konty nekem.
 - Hagyjuk a verseket.
 - Akkor mondok mást. A fantáziádtól megijedek. Szerintem igazad van, orvosi eset vagy, de nem a rekeszizom miatt. Beszélsz, elragad a hév, beugrik egy jelenet, egy figura, és készpénznek veszed. Mintha valóság volna. Egy nem létező diákot inzultálni akarsz egy nem létező tanárnő miatt.
 - Ebben nincsen semmi különös. Ez egészen magától értetődő.
- A lány sóhajtott. – Hajaj... Hát ez itten a bökkenő. Tudod, mit? Akkor inkább csókolj meg. Csak így, leválasztott társbérlet nélkül.
- Ma délután tizennégy harminckor rendkívüli tankörgyűlés – közölte Ádámmal.
- Klein Vera bizalmi, a tárgy: személyi kiértékelés. Ez az elnevezés különös programot takart, a teljes létszámban megjelenő tanulókör valamelyik tagját kollektív véleményezésnek vetik alá, megrajzolják karakterét, felróják hibáit, és kiszabják büntetését, ha rászolgált.
- Kenyeres bólított, igaz, ma Lilivel lenne találkája, ezt le kell mondania, és az elsiető Vera után kiáltott: – És kit fogunk kivesézni?
- A lány visszafordult: – Téged.
- Ádámnak nyirkos lett a hónalja, ezek mindent váratlanul, alattomosan csinálnak, hogy már ne is legyen időd felkészülni. Agyilag, idegileg...
- Figyelj: Uljanov is ott lesz – szolt utána Vera és eltűnt a fonetika-laborban.

Még csak ez kellett. Uljanov nem tisztelte meg jelenlétével valamennyi kiértékelést. Klein Verára például füttyült eljönni. Vera sima ügy, kikezdehetetlen, egész családja elpusztult Mauthausenben, szülei, bátyja, nagyapja, egyedül menekült meg csodával határos módon, szovjet katonák szabadították fel a gyerekrészleget... Itthon az égvilágán senkije, a párt nyúlt érte és felkarolta, meleg ruhát, ellátást, majd kollégiumi helyet kapott.

Klein Vera természetesen hálás, ez élete uralkodó érzése, melegszívű és feltétel nélküli *hívó*: a materializmus idealistája. Agyonmosott ruhája le nem kerül róla, turcsi orrú, és göndörödő haját két varkocsba fonja.

Szóval Uljanov is ott lesz. Kenyeres Ádám hajlott volna rá, hogy ezt a rá váró szeánszot egy vállrándítással elintézzze, de ha egyszer ez a fickó is végigüli... Az évfolyamért felelős párt-megbízott – ő is egyetemi hallgató! –, szabadon mozog, öt-hat évvel idősebb önáluk, a folyosón kószál, benyit bármelyik tanköri órára, ott ül pár percig, a noteszába írkal, aztán ki-megy, *figyel és jegyzetel*, ez a funkciója. Cingár, kese hajú legény orra tövén szeplőkkel, nem egy ijesztő jelenség, mégis félelem veszi körül. Ádám esküdött volna rá, hogy Lenin családneve, Uljanov, ráragasztott gúnynév, de a fáma szerint saját maga terjesztette el magáról.

Istenkísértő gondolat ötlött az eszébe: mi lenne, ha egyszer Uljanovot állítanák az évfolyam előtt pellengérré, ahogyan őt fogják ma délután: kérdezzük, leplezzük le, valljon színt, honnét jött, ki fia-borja, mitől lett a párt kedvence, honnét ez az ellenőrző-ijesztgető szerep, amit annyira élvez, és egyáltalán: minek készül, miféle karrierre vágyik?...

Fél három előtt öt perccel már együtt ült a gruppa, 18 hallgató, 11 fiú, 7 leány. Uljanov néhány perc késéssel jelent meg, leült a szabadon hagyott tanári asztalhoz, és intett Kácsor Mihálynak, a tárgyalás levezetésével megbízott hallgatónak, kezdhetjük.

Kácsor kilépett az első padsorból, füzetet tartott a kezében, ebből vázolta fel tanköri társáról szóló mondandóját.

– Kenyeres elvtárs, jól ismerünk téged, ezért bátran mondhatom, hogy mindnyájunk, az egész nyolcas gruppa véleményét tárhatom most eléd. Csűrhetném-csavarhatnám sokféleképp, de legjobb, ha mindjárt a közepébe vágok: Kenyeres elvtárs, te mindenben más vagy, ebben is, abban is kilógsz közülünk, mint egy fehér holló, és ahogy figyellek téged, nemegyszer az volt a gyanuperem, mintha kihívóan, szándékosan kérkednél a másságoddal. Igen, erről van szó. Sok mindenről tudunk ám, azt hiszed, nem tartjuk rajtad a szemünket? Kritizálsz a színvonalat, a hallgatók hézagos tudását – nem veszed figyelembe, hogy a munkás meg paraszt származású társaid nem születtek bele abba a langyos kispolgári közegbe, ahol készen kapják a Jókait, a Tóth Árpádot, Lehár Ferencet vagy a Dörmögő Dömötört! Mert ilyen gyermekkor adatott nekik... – Lépett egyet előre, hangja fölerősödött: – Hát ha már ennyire okos vagy, Kenyeres elvtárs, azt mondom neked, ne spórolj a bölcsességgel, végy magad mellé ne kettő, de négy vagy hat tanulópart, és szívós munkával add át módszereidet. Az ő agyuk űrmérete semmivel se kisebb a tiedénél, és van egy óriási előnyük veled szemben, öbennük vérbeli tudásszomj és szocialista ízlésvilág dolgozik, ez utóbbiért pedig teneked kell véres verejtékkel megküzdened.

Füzetéből kipipálta az első témát és rátért a következőre.

– A másságról beszélünk, és ennek szinte ölünkbe hullott ékes bizonyítéka. Egész évfolyamunk izgalommal követte nyomon a pártbizottság által életre hívott pályázatot Sztálin elvtárs életéből vett epizód megírására. Micsoda feladat annak, akiben ott bujkál az írói véna!... A tematika kötetlen, szárnyalhat a képzelet, hogy úgy mondjam, szabad a vásár, ragadjunk meg egy gondolatot, egy idézetet és írjunk belőle útmutató, életrevaló jelenetet.

Kácsor Mihály hangján érződött a nagy esély fűtöttsége. – A mi évfolyamunkról heten adtak be pályamunkát, ebből öten az Irodalmi Újságból vett idézet nyomán bontották ki az eszmei mondanivalót. „A Szózat kérdésére: egy ezredévi szenvedés kér éltet vagy halált – a Szovjetunió adta meg a választ. Sztálin elvtársnak köszönhetjük, hogy az élet és a szabadság lett az osztályrészünk.” Méltó és nemes gondolat, nem csodálom, hogy többen lecsaptak rá.

– Nos, elvtársak, Kenyeres Ádám munkája némileg eltér a többiekétől. Az ő címszereplője – és egy kis gúnyt is megengedett magának, – nem a megállapodott életkorú, higgadt és bölcs államférfi... Bár ez önmagában még nem volna hiba.

Az eddig némán figyelő vendég ekkor felállt a tanári asztaltól, és egy mozdulattal elhallgattatta a beszélőt.

– Olvastam mind a hét pályamunkát. Kácsor Mihály jól mondja: Kenyeres fantáziája másfelé kalandozik, az ifjú Sztálin, pontosabban a papnövendék Dzsugasvili a főszereplője. Nyilván hogy a fiatal nézőit jobban megérintse. Szigorú szemű, szakállas hős lép elénk, minden földi gyarlóság fölött álló példakép, aki bölcsességben, élettapasztalatban, erkölcsiekben látványosan felülmúlja az egész nevelői kart. Társai csodálják, súlylökésben területi bajnok, balalajka kísérettel gyönyörűen éneklő a „Valahol a Volga mentén” kezdetű dalt, a lányok ostromát eszmei okokból következetesen elutasítja, és példás időbeosztására jellemző, hogy fennmaradó délutánjain lázadást szervez a feudális elnyomónak megrajzolt, cári besúgó főpópa ellen.

Uljanov élénken, de minden indulat nélkül fűzte szavait. – Ez a munka valóban egyéni ízlésre és gondolkodásra vall. Nem fogalmaz meg olyan közismert alapigazságokat, hogy szabad jelenünk és sokat ígérő jövőnk a nagy szovjet tanító és vezér ajándéka.

Visszaült a tanári asztalhoz. A nyolcas группа komoran hallgatott.

– Nos, mit felelünk mi erre, elvtársak? – És intett Kácsor Mihálynak.

A vitavezető sietve fellapozta a füzetét és belepillantva, elszántan folytatta: – Azt feleljük, hogy Kenyeres Ádám színműve polgári giccs a szocialista realizmus örve alatt, derűsnek álcázott, reakciós hangulatkeltéssel. Ezt feleljük. – Fél fordulattal a második sorban ülő szerzőhöz intézte szavait. – A te súlyos hibád abban van, hogy fölényes vagy, érzéketlen a szép iránt. A tömördek kispolgári csökevénytől nem látod az erdőt. Hogy csak egyetlen példát mondjak: kollektív felajánlásból együtt néztük meg a Berlin eleste című filmet. Mindnyájan átérezzük e páratlan győzelemnek felemelő szépségét, amikor Sztálin elvtárs repülőgépe feltűnik a náci főváros, az égő Reichstag fölött, lassan leszáll, a gépből kilépő hadvezért tombolva éljenzik, és a katona-szerelmespár Sztálinnak esküszik örök hűséget!...

– Én sírtam – szólalt meg a padsorban Klein Vera.

– Te meg peracet rágtál, hangosan ropogtattad – folytatta Kácsor. – És mocorogtál.

– Három és fél óras film volt – mondta Kenyeres. – Pisilnem kellett.

– Nahát ezért vagy kakukktojás. Kilógsz a sorból. A szíved helyén egy opportunistá fadarab van. Sokat kell még küzdened önmagaddal. Olvass jó könyveket, nézzél élenjáró darabokat.

– A Hamletet háromszor láttam. Három szereposztásban.

– Én a Csapájevre gondoltam. Vagy pozitív hősnek ott van Oleg Kosevoj. – A rögtönzött válasz után Uljanovra pillantott, a szeplős arcon helyeslést vélt felfedezni, és elemzését így fejezte be: – Te nagyon hátulról indulsz. De innét szép győzni, Kenyeres elvtárs!

Hozzászólások a jegyzőkönyvből:

Sós Ica (22 é., ért. szárm.) Én az efféle hang elterjedésében veszélyt látok. Ki sem merem mondani, hogy a darab egész egyszerűen gúnyolódik, ezért inkább összeszedem a rendelkezésemre álló komplett jóhiszeműséget (derülség) és azt mondom, hébe-hóba firkálgató gruppatársunknak elszabadult a fantáziája és ingoványos talajra tévedt. Ezért azt javaslom: spongyát rá, a Dzsugasviliről szóló színművet ítéljük szemétkosárra és felejtjük el...

Varga Ignác (34 é., szeg. par.) Kenyeres elvtárs, mért használod te az eszedet, amikor az téged félrevezet? Van nekünk iránytűnk, ami az élet minden területén utat mutat. Kár fölöslegesen strapálni magunkat. Úgy vagyunk ezzel, mint az egyszerű ember a latrinaásással. Minden áron maga akarta készre csinálni, aztán addig-addig ügyeskedett, míg létrával kellett kihúzni.

Uljanov elvtárs zárszava. – Vizsgálódás tárgyává tett társunk éretlen és kiforratlan ember. Bujkál benne ez is, az is, és a sok értéktelen kacat közt még érték is felbukkanhat. Tőle függ, hogyan sáfárkodik ezekkel a holmikkal. Én csak egyetlen veszélyre hívnám fel a figyelmet. Eszembe jut a darabja hőse, aki eszmei okokból elutasítja a lányok közeledését. Tetszetős gondolat, az ifjú forradalmár nem aprózza el az érzéseit, eljövendő nagy feladatára összpontosít. – Lelépett a dobogóról és a padok előtt állva folytatta: – Eltűnődik az ember, a darab írója vajon hogy áll ezzel a kérdéssel? Arra utalok, hogy Kenyeres Ádámiban indulatok lobognak, keresi önmagát, csupa bizonytalanság, az agyában teljes a zűrzavar, és akire hatást gyakorol, azt szinte törvényszerűen ideológiai útvesztőbe sodorja.

Ez pedig már személyes, sőt társadalmi felelősség kérdése...

Kenyeres Ádám minden hónap harmadik szombatján késő este eltűnik otthonról és csak másnap dél felé állít haza kicsit gyűrötten, kialvatlanul. Ezt a szülei tudomásul veszik, és fiuk megbocsátható szenvedélyének tartják. Ádám ezeken a bizonyos estéken 11 órakor felbukkan a Magyar Állami Operaház épületének baloldalán a szfinx-szobor tövében – késni nem ajánlatos –, és ezen a hagyományos gyülekezőhelyen jelentkezik a Főnöknél, aki sorszámot oszt, árgus szemmel figyel, és bármiféle ügyeskedést, szabálytalan előnyszerzést megtilor. Szigorra szükség is van, mert nagy a tét: másnap, vasárnap délelőtt tíz órakor nyit a pénztár, és megvásárolhatók két hétre előre az olcsó, legolcsóbb operajegyek. A legkelendőbbek 3 forint 50 fillért kóstálnak, harmadik emeleti oldalsó sorokba szólnak, a jegyen „E helyről a színpad nem látható” felirattal. A boldog tulajdonos a karzat sötétjében *végighallgatja* a felvonást, majd a záró akkordok közben felpattan és társaival előrenyomul az emeleti korláthoz, hogy szemügyre vegye a szereplőket, a színpadot, a díszletet, míg a függöny össze nem csapódik, és a látottakat elvigye magával a következő felvonás sötétjébe.

A Főnök – a sorbanállók közös választottja – kétóránként tart közös katalógust a szfinxnél, addig a szerencsés közelben lakók haza is mehetnek, a zuglóiak, pasarétiak vagy kelenföldiek viszont meghúzzák magukat egy szimpla mellett a Trojka presszóban (egész éjszaka nyitva), bóbiskolni tilos!, a pincér már ismeri őket, és a lekökadt fejüeket oldalba böki, sőt kitessékeli a havasesőbe.

A sorbanállás nem leányálom, de páratlan előnyökkel jár. Első: havonta egyszer kerül rád a sor, mert kélt hét múlva a barátod veszi át a szerepet, és akkor ő speizol be neked akár öt-hat előadásra is – no meg a leánynak, akit magaddal viszel, és emiatt óriásit nősz a szemében! Második: a Magyar Operaház rendkívüli énekes gárdával rukkol elő a leghétköznapibb bérletes előadásokon is, mert európai színvonalú művészeinket Révai József – áldja meg az Isten mindkét kezével! – megfosztja a nyugati útlevel örömeitől, vendégszereplés nincs! – kama-

toztassák tehetségüket a hazai közönség előtt. Így aztán Bohémélettől Othellóig, Trubadurtól Borisz Godunovig, Sevillai borbélytól Fidelióig, Lohengrintől Varázsfuvoláig meg Don Juanig mesés kínálatból meg szereposztásból válogathat az ember.

Langyos tavaszi szombat éjszakákon a várakozásban spontán piknik alakul ki, zsebekből keksz, szíverősítővel teli lapos üveg bukkan elő, a hangulat emelkedik, már ketten ülnek lovagló ülésben a fehér márvány szfinx hátán, nótázásra is kedvük támad, *Bár volnék én e harcok, hogyha teljesülne álmom* – éneklí Radames románcát bizonyos Gál Frici, *Ha mint vezér mennék harcba a hősök élén* – teszi hozzá a nagyfülű Saca. Továbbiakban a Főnök intésére felhangzik a Csempészkórus, sőt a Tosca imája is, mígnem az őrszem a Révai utca felől közeli rendőrt jelez. A csendháborítók csapata néhány perc múlva a túlsó, Hajós utcai fronton verődik össze, letelepszene a művészbejáró lépcsőjére – ezen lépked fel Gyurkovics Mária, Delly Rózsi, Losonczy György! – és itt most jóval csöndesebb program következik: a pletykarovat.

A Főnök bennfentes – a nagynénje földszinti jegyszédő! –, ül a társaság közepén, rágyújt és a cigaretta füstjén át adja elő bizalmas értesüléseit A HÁZBÓL. A híres szerelmespár, Simándi meg Osváth Júlia összeveszett, valami féltékenység van a háttérben, és a Nürnbergi lugas-jelenetében enyelgés meg csók helyett duzzogva hátat fordítottak egymásnak, az ügyeletes rendező a színpalak mögül hadonászott: a hétszázát, játsszatok!... Aznap este ilyen volt a Mesterdálnokok happyendje.

A sztori sikert arat, a Főnök belemelegszik. Svéd, a világhírű – az egyetlen, akit néha elengednek a vasfüggönyön túlra – leégett a Boccanegra próbáján. Jó párszor miatta kellett leállni és végül Ferencsik a karmesteri pulpitusról rászólt: Sándor, rendben, hogy egy magyar előadásban olaszul énekelj, rendben, hogy lejjebb transzponáljuk a szólamod, de cserébe egy apróságra kérlek: tanuld meg a szerepedet!

Derűtség, a Főnök befejezi: – A Parasztbecsület Húsvéti kórusa után, *Zengjünk himnusz Istent szent fiának*, olyan szünni nem akaró tapsvihar volt, hogy a zenekar leállt, a karmester várt, aztán beintett, a vonósok húzták, de nem hallatszott semmi, a taps elnyomta a zenét...

Kenyeres Ádám otthon érzi magát ebben a társaságban, holnap délelőtt tízkor, ha nyit a kassza, három előadásra fog jegyet venni, a Szöktetésre Lilit is elviszi (Székely Mihály lesz Ozmin basa!), és hazafelé a Sztálin, azaz Andrassy úton együtt tercelik majd a finálét: *Akinek ennyi jó kevés, azt érje gáncs és megvetés!*...

Utaznak, zötykölődnek a személyvonat gyéren fűtött vagonjában, utazik az egész évfolyam, a cél Dunapentele község, itt épül az első szocialista város nagyszabású ipari létesítményekkel, büszkesége lesz az egész országnak, az évfolyam szinte teljes létszámban itt van, a köhögősök, hasfájósok se maradtak otthon, a betegség kibúvónak számít, három vasárnapot vállaltak, ez becsület és dicsőség dolga.

Valaki nótába fog, Munka hadának a lépése dobog, egypáran belekapnak, Klein Vera náthától duzzadt orral énekel.

Cementes zsákot, építőanyagot talicskáznak betonkeverők, munkagödrök, csatorna-árkok, törmelékhalomok, csupaszon meredező téglafalak, WC meg Elsősegély feliratú fabódék közt, a lányok vastag vászonkesztyűben zindelyt rakosgatnak targoncákra, vagy teát visznek kannában az igazi munkásoknak. Kenyeres Ádám is keményen dolgozik, Lilit beosztották egy krumplihámozó brigádba, gulyáságyúba termelik a belevalót. A melegedőben nincs meleg, a levesben csak elvéve úszkál hús, viszont mindenki segíti a másikat, ez a szabály azon nyomban kialakul: félmázsás zsákokkal nehéz lenne egyedül megbirkózni. Ádám megtörlí verítékes

Mikoron Dávid nagy búsultában
Baráti miatt volt nagy bánatban,
Panaszolkodván nagy haragjában
Ilyen könyörgést kezdte ő magában...

És átveszi a szót a szólista:

Istenem Uram kérlek tégedet,
Fordítsd reám szent szemeidet.
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemészti nagy bánat szívemet...
Csak sírok-rívok nagy nyavalyámban,
Ellenségemmel való nagy haragomban...
Akarok inkább pusztában laknom,
Vadon erdőben széjjel bujdosnom,
Hogy nem mint azok közt lakoznom,
Akik igazságot nem hagynak szólnom...

A tenorista fojtott szenvedéllyel énekelte szólamát. Ádám hihetetlen társaságban érezte magát, előtte a nyolcvan tagú zenekar, mellette, előtte, mögötte a kórus, és szemben a karmester, akinek a pálcája, minden mozdulata, a legapróbb is, a szeme villanása parancs: biztat, erősít, csitít, magával ragad, olyan pianót varázsol, hogy a légyzümmögést is hallani, és olyan fortissimót, hogy visszhangozzák az Akadémia falai.

A mű végén ováció, Kenyeres Ádám ott a sorban picit meghajol, ebből a sikerből valami, egy mákszemnyi neki is szól, Ferencsik Jánost és Simándit sokszor visszatapsolják.

Aztán ott áll a Majakovszkij utca sarkán Félix Edével. – Most nem lehet hazamenni – mondja Félix. – Tudok a közelben egy helyet.

Ádám már hallotta a Rádiókoncert után ugyanezt a mondatot, úgy látszik, barátja kocsmaföldrajzban elég tájékozott.

Mindjárt egy liter bort rendel és úgy hajtja fel az első pohárral, mint aki nagyon szomjas.

– Fölkavart ez az est, bizisten, föl. Az a helyzet, testvér, hogy nincsen új a nap alatt.

Az ember ilyenkor csak szédülten néz maga elé. – Dől belőle a szó, szemüvege csillog, gesztikulál, mintha előadást tartana. – Merthogy mit mond ez a jó Dávid, miért sír-rí, mért panaszkodik igen nagy mérgében?... – Letörli keskeny bajszáról a borcseppet. – Az a gyönyörű, hogy nem elégszik meg valami közbülső sarzsival, közvetítővel: magától a Mennybélitől kér kihallgatást, öneki sorjázza az ellenfelei páratlan disznóságát. Merthogy itt a földön már nem talál igazságosztóra. Azt mondja: én Uram Istenem (akár az „én uram királyom” a magyar népmesében), leteszem színed előtt a nagy esküt, hogy inkább fölégetek mindent, amit eddig elértem, birtokot, nyáját, lovat, rangot, szeretőt, feleséget, hátat fordítok egész eddigi életemnek és kimegyek valami prérre és szöcskéken meg keserű bogyókon tengődöm, hárslevelű helyett meg poshadt pocsolyavizet hörpölök – Félix a mellére ütött: –, de nekem még ez is megfelelőbb status quo, mert így szabad vagyok, és nem fogják be a pofámat az ellenségeim, akik gyűlölik, hogy az igazságot a képükbe mondom!...

Újra mohón ivott. Közelebb hajolt a fiúhoz. – Nagy mű, testvér, igazán nagy. Most már csak az a kérdés, hogy én, kései utód, huszadik századi hangya, vajon kinek tegyek panaszt, hogy a munkám, a szókimondásom miatt az útszélre kerültem?...

– Tényleg ő az, tényleg ő az! Tímár a betanított szakmunkás! Az ő keze írását olvastuk a pentelei falon. S most is az, vasesztergályos. Kirúgták a színházból, valami bizottság alakult, törvényszék színészekből, felsőbb utasításra ment az egész, a törvényszék állásvesztésre ítélte, a kollégája, akit elnöknek tettek meg, sírt, de az igazgató aláírta... Tímár kérvényezte, hogy vidéken játszhasson, de a hatóság azt se engedte meg. Ha színészet helyett egyéb pályán kíván elindulni, például vasmunkás lenne, ehhez a Népművelési Minisztérium készséggel hozzásegíti... Így lett betanított átképzős...

Kenyeres Ádám egy lélegzetre mondta el értesülését Lilinek, a lány albérleti szobájában ültek, Irma néni, a főbérlet a konyhán szöszmötölt.

– De hát miért? Mi volt a vád? Mire hivatkoztak?

– Elképesztő. Mikor Ede mesélte, nem akartam elhinni. De száz százalék, hogy így történt, neki ma is vannak bizalmas barátai. Te is tudod, minden évben más színész mondja el szilveszterkor a rádióban a Szózatot. És két éve, december harmincegyedikén éjfélkor Tímár mondta el. És ebből lett a botrány.

– Botrány? A Szózattal? Olyan gyönyörű hangja van...

– És ezen a gyönyörű hangon mondta, hogy Hazádnak rendületlenül / Légy híve, ó magyar, és ahogyan ezt a sort szavalta, arról a minisztériumban az volt a vélemény, hogy fasiszta módra mondta, és le kell leplezni, mert a népi demokrácia nem tűrhet meg a soraiban nyílt ellenséget.

– Fasiszta módra mondta? Ezt a verssort? Tehát hogy *hazádnak rendületlenül*, ezt lehet reakciósan meg kommunista módra is szavalni?

– Ezt érezték ki belőle. Hogy Tímár a hangsúlyjaival, az átélésével az osztályellenség mellett állt ki. Ez negyvenkilencben volt...

– Negyvenkilencben. Amikor a déli harangszót is betiltották...

– És ötvenben mindjárt intézkedtek. Megalakult a Nemzetiben a bizottság, az ítéletet a társulat előtt kell felolvasni, de a sajtó erről nem tudhat, az újság, a rádió hallgat, ez parancs.

Kintről, a konyha felől edénycsörgés hallatszott, Irma néni veilingba gyűjtötte a mosogatni-valót.

Lili ölébe ejtett kézzel ült.

– Figyelj csak – szólalt meg végül, és majdnem ijedten nézett a fiúra –, nekem az jut eszembe, hogy ha Ede bácsi, szóval Félix Ede olyasmiket tud száz százalékos bizonyossággal, amit a párt, a miniszter letilt a sajtónak, tehát ez a történet nem létezik, egyszerűen nincsen...

– Akkor?

– ...akkor aki tud róla, azt veszély fenyegeti, mert ő maga veszélyes. Eljárhat a szája...

– Rémeiket látsz – mondta Ádám bizonytalanul. – Mert akkor nemcsak Ede, de mi ketten is veszélyben volnánk. Ez pedig baromság.

Hallgattak.

Odakinn Irma néni mosogatás közben énekelt.

Édesanyám is volt nékem,
Jókedvére nevelt engem.
Éjszaka font, nappal mosott,
Jaj de keservesen tartott...

Félix Ede kimeszeli Bacsó Béla úti másfél szoba-konyhás otthonát – agglagénynek mindenhez értenie kell, a vállalkozást ezzel magyarázza. Ádám felajánlja, hogy beszáll, Lili is csatlakozik hozzá, ám mire a következő nap délutánján felbaktatnak a kopott bérház cselédlépcsőjén a harmadik emeletre és a gang végén becsöngetnek, a papírcsákóban ajtót nyitó barátjuk győztesen bejelenti: végzett. Persze a takarítás még hátra van, a feje tetején áll minden, a vendégek fölmérik a helyzetet és nekiállnak, felmossák a belső helyiségek padlóját meg a konyhakövezetet, Ádám hordja vödörben a vizet, a lány partvisra tekert ronggyal dolgozik, Ede meg ezalatt sorra veszi a telefröcskölt ablakokat, ajtókat.

Este kilencre jár, amikor befejezik, a lakásban tisztaság- és mészillat terjeng, megmosakszának a kamrából kialakított fürdőben (épp elfér benne egy mosdó meg egy ülőkád), a házigazda ünnepi lakomával rukkol elő, barna cipó, töpörtyű, disznósajt kerül az asztalra meg körözöttnek margarin, túró. Literes üvegből asztali fehérret töltöget, koccint és azt mondja, de jó, hogy itt vagytok.

Lili is megiszik egy pohárral, aztán megint eggyel, sajog a karja, válla, de jókedvű, egymás szavába vágva beszélnek kórusról, egyetemről, fordításról, Karcagról, Lili mamájáról meg hűgáról, és Ede a nyomdáról, ahol dolgozik, kis pénz, de nem hal éhen, a mások szövegét korrigálja, ám mégiscsak a szakmában maradt, s ráadásul nem piszkálja senki, sőt a főnökkel tegeződik.

És akkor Ádámnak eszébe jut az az este a sötét Bródy Sándor utca sarkán, a Prometheus-koncert után. Elbúcsúztak, és akkor ő valami olyast mondott: „Van állásod, munkád. De hát hivatásos tollforgató voltál nem tudom hány évig. Hogy bírod most írás nélkül?...” És Félix csak annyit felelt: „Én írok.” Azzal sarkon fordult és elment.

Mi lenne, ha most... ha most újra megkérdeznéd?...

– Azt csinálom, ami a szakmám. Kritikát írok. Beülök a moziba, megnézem a filmet, és megfogalmazom róla a véleményem.

Átment a másik helyiségbe – kanapé, szekrény meg egy asztalka volt benne –, világoskék mappával tért vissza és felnyitotta. Szabályos rendben nyomdai szabványnak megfelelő, írogépelte anyagok kerültek elő, gemkapoccsal összefűzve. Szakasztott úgy, mintha leadásra, közlésre várnának.

Kiemelte a legfelsőt és a lámpához hajolva olvasni kezdte. „Mozijainkban nagy sikerű szovjet filmet vetítenek – hazájában már milliók könnyezték-kacagták végig –, színes-zenés produkció oly időszerű történettel, hogy munkásosztályunk példát és erőt meríthet belőle. Hőse nem lakkozott körmű, bodorított fürtű titkárnő, aki elcsavarja főnöke fejét, nem kosztümös kalandornő vagy mágikus erővel rendelkező démon – e heti bemutatónk Lenocskája fejkendős, kötényes szövőlány, az új tündérkirálynő, akinek a gyár az élete, és szívében nagy tervet melenget. Régóta kevesli az egy árva szövőgépet, melyhez odaállították, s a nagy Sztahanov szellemében legalább tucatnyi gépen szeretne termelni. Megelégteli retrográd fölöttese ellenkezését és levelet ír Molotov elvtársnak. A válasz nem várat magára, a Népbiztosok Tanácsának elnöke táviratban támogatja a szövőnő tervét. Lenocska győzelme teljes, másnap már 30 gépen dolgozik, a kollektíva ünnepli és hősnőnk a gépsorok közt masírozva indulót énekel: »Még többet termelek, győznünk csak így lehet!...«”

Félix ivott egy pohár bort, rágyújtott és folytatta:

– „A messzi orosz földről érkező propagandafilm nem Eisensteintől tanul, hanem Hollywoodtól. Átveszi az ellenségtől a giccsmesterség bevált fogásait, és a Moszfilm-stúdió kezdetleges díszletei közt megteremti a szovjet létforma mesebeli mását, hogy az ingyen-moziban ülő robotos-milliók belefeledkezzenek a ragyogó jelent és parádés jövőt festő illúziókba.”

Hosszú csönd lett.

– Ede bácsi... És hol akarod ezt megjelentetni?... – kérdezte síri hangon Lili.

– Ahol a többit – felelte az újságíró és találmányra kivett a mappából egy másik anyagot. - Ennek az a címe: „Hogyan születik a világ egyhatodán a gyerek?” – És olvasni kezdte: „Férfi és nő viszonya, egymásra találása nem hiányozhat ezekből az alkotásokból sem. De az ideológia feltalálta a szerelem egészen különleges változatát: a csók, az érintés, a nemi vágy, a SZEX NÉLKÜLI KAPCSOLATOT. A lombikban előállított szerelmespárok a vallási prudéria legszigorúbb szabályai szerint viselkednek; egy ölelés, egy csók az idegen erkölcs elriasztó, megvetendő példája. A scénáriók nem arról szólnak, hogyan győz le száz akadályt a fiú és a lány, hogy egymásé legyenek – itt az a kérdés, miként lesz boldog kötelezően *minden szovjet ember*. Az ifjú pár öröme a nagy állami boldogság része; és a menyegzői lakomán a násznép a Nagy Tanító egészségére üríti poharát.”

A felolvasást megintcsak hallgatás követte. Lili végül fölállt.

– Akkor mi megyünk is. Nagyon későre jár.

...Az utcán, a bérház kapuja előtt megfogta Ádám karját.

– Azt mondd meg, mi volt ez?... Hogy ilyeneket ír?... Legalább egy tucat cikk volt abban a mappában... Neked nem beszélt erről?

– Nem. Erről soha. Illetve egyszer, hogy ő nem csak korrektor. Ma is teszi a dolgát, mint régen. Ennyit.

– De hát léteznek ma ebben az országban, az egész szocialista tömbben egyetlen újság, amelyik ezeket a kritikákat leközi? Ha egyáltalán elolvassák, a szerkesztő azonnal nyúl a telefonért, és Ede bácsinak életre szóló szerencséje van, ha nem a rendőrség, hanem az elmeógyógyintézet számát tárcsázza...

– No jó. Gyere, menjünk. Még elérjük az utolsó villamost.

– Várjál. Van még egy verzió.

– Majd máskor. Gyere.

– Mert csak van erre valami...

– Nem tudom. Ez a hivatása. Nem tud lemondani róla. Kritikákat ír.

– De hogyan?... És miről?... Hogy a sztahanovista giccsfilm hollywoodi recepttel operál?... Meg hogy a szovjet szerelmespároknak sejtelmük sincs a gyerekcsinálásról?...

A fiú ijedten pillantott körül a néptelen utcán, és átölelve, a Körút felé vitte Lilit.

Gergely András friss diplomás mérnök polgári esküvőjét tartják a XI. kerületi Tanács házasságkötő termében, a vőlegény tanúja Kenyeres Ádám, a menyasszonyé Lili, a közönséget pedig zömmel Ádám házibulijának résztvevői, a hajdani iskolatársak adják. A kézfogó után a társaság szétszéled, hétköznapi délelőtt van, az egyházi esküvőre úgyis csak két hét múlva kerül sor egy eldugott pincekápolnában a menyasszony szülei nélkül, azok ugyanis mindketten párttagok, és a fiatalok szerint legjobb, ha nem is értesülnek a papi szertartásról.

Lilinek meg Ádámnak nem sietős visszamenni az intézetbe, a történelem-előadásról felmentést kértek, majd egy szorgalmas jegyzetelő füzetéből lemásolják az anyagot. Elindulnak a tavaszias napsütésben, az iménti esküvő jár az eszükben, száraz volt, hivatalos, akár egy bürokratikus ügyintézés, legyenek népköztársaságunk hú állampolgárai, itt tessék aláírni, és az anyakönyvvezetőnek oldalt ezüst foga volt.

Jobbkézre játszótér tűnik fel, rácsos kapuját nyikorgatja a szél, odabenn senki, gyere, napozunk egy kicsit, javasolja a fiú. Leülnek egy nyirkos padra, arccal a nap felé, és akkor Ádám behunyt szemmel azt mondja: – A miénk nem ilyen lesz.

– Tessék?

– Azt mondom, a mi esküvőnk nagyon szép lesz. Mozart-zene, enyhe tömjénillat, a ciszter suliból az osztályfőnököm ad össze minket, és azt mondja, holtomiglan-holtodiglan. – Szerelmesen néz a lányra. – Hát ilyen lesz. Figyelj, erről jut eszembe. Tegnap hallottam. Tudod, mikor tartották a legelső szovjet választást?

Lili rosszat sejtve nemet int.

– A paradicsomban, amikor az Úristen megteremtette az első emberpárt, Ádámot meg Évát, és így szólt Ádámhoz: És most válasszál feleséget, fiam!...

Lili nem képes mosolyogni, feláll, aztán visszaül, zavart, sok minden kavarog benne mostanában, van amikor magában szeretne lenni, másszor meg beszélni akar a *fiújával*, mert nem képes szabadulni valami nehezen megfogalmazható, szorongató érzéstől, ha a jövőre, a közeli jövőre gondol. Ádám vágyakozva bámul rá, és közben elsüt egy ilyen viccet? Ha meg nem viccel, akkor szurkálós cetliket ír, a fiókja telve velük, meg olyan színdarabot, ami a Dzsugaviliről szól, és ezt nyújtja be az Intézet pályázatára...

...És az a másik „hozzátartozója”, Félix Ede? Hideg fut végig a hátán, ha fölidézi azt az estét a dossziéból előkerülő „elemzésekkel”... Miért kell neki, Sebő Lilinek szorongva élni, amikor nem szolgál rá? Hiszen ő nem csinál semmit... Ő csak feljött Pestre Karcagról, és tanulni, diplomázni akar, hogy pedagógus legyen, nyelvtanár, mert szeretne tanítani...

Feláll a játszótéri padról, elindul a mászóka meg a hinta közti úton, a fiú követi, halad mögötte, és akkor a lányt elfutja a pulykaméreg, visszaperdül:

– Mozart? Meg tömjénillat? Meg holtomiglan? És angyalkák szálldosnak a légben?... Hát nem érted? Ezt a kettőt nem lehet egyszerre csinálni!... Vagy ez, vagy az. Nem lehet párhuzamosan élni... – Zsebkendőt cibál elő a zsebéből. – Esküvő... Hát hogy lehet nekünk családunk, két gyerekünk, leválasztott társbérletünk, csőbútorunk... Ha minden nap arra jövök haza, hogy a férjem...

– Jézusmária. – A fiú döbbenetesen pislog. – Miről beszélsz?

– Igen. Hogy tanítok, élek, főzök, pelenkát mosok, de közben egyhuzamban majrés vagyok. Ponyemájes? Be vagyok szarva... Mert ami körülvesz... meg aki ott van mellettem... A Félix fellázadt és saját maga hagyta ott a lapját. Cikkeket ír, mint egy megszállott, mint aki nem normális...

– Hobbis. Fogd föl annak. Így marad szellemi lény. Arra használja az eszét, ami a szakmája.

A lány szűrős szemmel nézte. – Te megérted ezt?

– Nem válogathat, azt elemzi, ami a kínálat. Most ez a moziműsor. És lehet, hogy hálásabb feladat, mint a Meseautó volt meg a többi, amikor mi ötévesek voltunk.

– Hálásabb!... De hát tudja, hogy a bűdös életben nem olvassa el senki... Egy mazochista... – Hirtelen dühvel: – És ennél csak a rosszabb, ha elolvassa valaki... Hát azért mondom, hogy egy ilyen ember...

– Várj. Az apád legjobb barátja volt. Két évig egy században szolgáltak a fronton. Együtt tervezték, hogy ha majd hazajutnak... Aztán csak ő jött meg, és apátok helyett ő segített a belövéses házatokra fedelet húzni... Anyádnak özvegyi segélyt szerzett, és Irma nénit, az olcsó albérleti szobád is ő kerítette.

– Igen, ez mind igaz, de mégis megmondom neki...

– Tudom. Nekem már megmondtad. Tehát?...

– Tehát?...

Döbbenet néztek egymásra.

– *Ezért* akarsz engem lapátra tenni?...

És nevetni kezdett. Aztán Lili is.

Egymást átölelve indultak el a játszótéren a csupasz gesztenyefák alatt.

Második fejezet

EZ A NÉMET A MI EMBERÜNK

Uljanov.

Az évfolyamon senki sem közömbös iránta. Vagy tartanak tőle, vagy gyűlölik, vagy rajonganak érte. De elismerik a felsőbbségét. Erre nem csak a pártban játszott szerepe a magyarázat, de a szelleme is. Műveltségben a hallgatók fölött áll, az elvitathatatlan marxista-leninista tudáson túl tájékozottabb a művészet és tudomány világában is.

Ádám beszámolt Lilinek arról a bizonyos kivesező tanköri gyűlésről, amikor hol fehér hollónak, hol kakukktójásnak nevezték, közölték vele, hogy a szíve helyén kispolgári fadarab van, mert érzéketlen a szocreál szépségideál meg Oleg Kosevoj iránt, a pályamunkáját meg szemétrevalónak ítélték.

Uljanov ott elnökölt az emelvényen, hagyta beszélni a puskából kritizáló káder-gyereket, hallgatta a fölolvastott jelzőket, leleplező agit-fordulatokat – aztán leintette, mint tanár a hebegő diákot és átvette a szót. És elejtett valami ködös, figyelmeztető, nyugtalanító megjegyzést...

Uljanov. Még egy-két fiatalabb tanársegéd is tart tőle.

Jobb, ha nem figyel föl az emberre.

Sebő Lili őrzött egy apró, jelentéktelen emléket arról a napról, amikor Dunapenteléről vonatoztak hazafelé, tagjaikban az egész napi munka fáradtságával, és Uljanov is abban a kocsiban talált helyet. Nem vele szemben, hanem távolabb, de gyakran rápillantott, és a szeméből hiányzott a fürkésző szigor – baráti pillantás volt ez, melegség áradt belőle. Lili azért riadt meg, mert őbenne még sohasem fedezett föl ilyesmit, holott szinte mindegyik fiú nézett már így rá.

Arra eszmélt, hogy kíváncsivá teszi, nem hagyja nyugodni ez az ember. Naponta látják, szereplője az életüknek, mégsem tudnak róla semmit. Figyel, szemmel tart, maga viszont burokba bújjik. A láthatatlan ember, mondta róla Ádám.

Kiismerhetetlen, ezért veszélyes. Kell valami támpont, fogódzó: ne legyen teljesen védtelen, ha kipécézné, ha bele akarna kötni. Elvégre az apja a Horthy-hadsereg tisztjeként harcolt a Vörös Hadsereg ellen... Ha Uljanov ezt megkaparja az életrajzában, könnyen véget vethet Sebő Lili tanári hivatásról szőtt terveinek. Egy szavába kerül, és a karcagi lány álmainak lóttek...

Ki tudhat róla? És akkor eszébe jutott Klein Vera.

– Mindenkinek megvan a maga háborús története, az enyém mindennél borzasztóbb, fölfoghatatlan, álmomban gyakran látom a szüleimet, élnek és nevetnek ott a Síp utcai lakásban, ahol én születtem. Sírok, amikor fölbredek....

Verából újra feltörtek az emlékek, már nemegyszer elmondta; a varkocsos, apró termetű lány vonzódott Lilihez, valósággal kikövetelte a barátságát, és ha leültek egymás mellé, dőlt belőle a szó.

– De hát mindnyájunkat értek csapások. – Lili magára gondolt, de rögtön ezután arra a bizonyos társukra. És ezt meg is mondta.

– Uljanov? – csodálkozott Vera. – A Jánost én becsülöm és felnézek rá. Sokan keménynek és ridegnek tartják, de én már láttam mosolyogni is. Hozzánk képest felnőtt ember, ő is árva lett és ő is mindent a pártnak köszönhet, akárcsak én. Iszonyú, min ment keresztül. De hát ami vele történt, más. Úgy is mondhatnám, éppen ellenkező előjelű.

Lili feszülten figyelt, hátha most fény derül valamire. De tudta, ezt a nyíltszívű, ragaszkodó lányt köti a pártfegyelem, és könnyen ráfizethet, ha bizalmas adatokat, akár apróságokat, *kiszivároztat*.

– Én nem félek tőle – mondta buzdítóan.

– Én néha igen. De bízom benne, mert vág az esze, és amikor rágódom valamin, ő mindig megadja rá a választ.

– Pesti?

– Nem, vidéki, mint te vagy, de közelebről, egy dunamenti németajkú községből való. Igyekvő, szorgalmas család, mindenki megfogta a munka végét, jószág, gyümölcsös, szőlő, jómódban éltek, ezt ő nem tagadja egy percig se, a két Billiger-családot úgy ismerte mindenki, keményen dolgoznak, és vitték valamire. János volt az apja kedvence, kímélte a paraszti munkától, diplomás embernek szánta. Az éles eszű fiú bújta a könyveket, elragadta a fantáziája, rajongott a nagyratörő regényhősökért. Fölmérték, más, mint a többi.

– Billiger? Azt mondod, két Billiger-család?

– Igen. Két testvér lakott a faluban, az egyik família a dombon, a kálvária tövében, a másik meg a főutcán, a vízparton. A domboldali volt a János családja. Két-két gyerek itt is, ott is, nagyjából egyidősek. Szülők, fiatalok jóban voltak, ha kellett, segítettek egymáson.

„Sváb falu? Jómód? Biztos bérest, cselédet is tartottak. Miféle história ez?”

– És akkor jött az ostrom, a háború, a felszabadulás, a romok, a béke. És akkor érte a Jánost, a két familiát az életre szóló... – Klein Vera a szájára csapott. – Jesszusom, mit locsogok össze... A taggyűlésen feltárta őszintén... dermedten hallgattuk... elvtársak, csak ti vagytok, csak ti maradtatok nekem... Azóta az életem rábíznom. Vakon elhiszem, ha ő mondja...

És elmesélte, amit és amennyit akart. – De te úgyse adod tovább – fejezte be. – A legjobb barátnőm vagy, tiszta és átlátszó, mint az üveg. Olyan jó, ha leülünk és beszélünk, bízhatok benned, ezt egyszeriben megérzi az ember. Néha irigylem, milyen szép vagy, a szemed, a hajad, a fiúk bámulnak rád. – Az órájára nézett, felállt. – No megyek. Paká – búcsúzott oroszul. – Úgy szeretlek, mint a testvéretem, pedig nem vagy sem kommunista, sem zsidó.

Lili zúgó fejjel ment hazafelé. Az évfolyam pártellenőre, a mindenről tudó és nyilván jelentő Uljanov, aki minden ünnepen, április negyedikén, november hetedikén az elnökségben tűnik fel, szenedélyes beszédeket mond, odaadó rajongás fűti, és ha az osztályellenségről szól, nem ismer kíméletet – ez az ember valami rendkívüli megoldást választott, amikor 1946 tavaszán mindkét Billiger-családot vagonra rakták és Németországba telepítették. Életük munkáját hátrahagyva, számkivetettek lettek, mert negyvennégyben németnek vallották magukat, és a két családfő belépett a Volksbundba.

Verdi: Requiem az Erkel Színházban. Vezényel Vittorio Gui olasz karmester.

A próbán Forrai karnagy azt mondta, a Requiem Verdi legszebb operája. Az elmúlást idézi, a halállal szembe néző egyházi szöveg, a latin verssorok az olasz komponista kezében magával ragadó, gyönyörködtető művé formálódnak, a *Salva me fons pietatis* dallama például olyan fülbemésző, hogy a hallgató a koncert után a villamosmegállóban már füttyörészni kezdi.

A Dies irae tételben a kórusé a főszerep, *allegro agitato*, a százötven tagú kar fortissimo énekel, Ama nap a harag napja, a világot lángba vonja, Dávid és Szibilla mondja, a fenyegető jóslat szinte mennydörög a próbateremben. Aztán a szóló basszus is belép: Harsonának szörnyű hangja hull a millió sírhantra, kit-kit a Trón elé hajtva.

Kenyeres Ádám a kottában aláírogatta a latin szöveg magyar megfelelőjét, éneklés közben felbukkannak benne a diákélet, a papi gimnázium, a hitelmény emlékei, a tanárnak elstutogott gyónások, a lelkigyakorlatok, közös szentáldozások – most úgy éneklí az egyházi himnusz sorait, hogy átéli, átérzi üzenetét.

A koncert az Erkel Színházban emlékezetes sikert arat, valóban fűződik hozzá egy emlék: a mű végén, a Libera me tétel legutolsó, elhaló akkordja után a közönség néma csendben maradt, abban a hitben, hogy gyászzene lévén, nem illendő a hangulatot tapssal megbontani. A talján dirigens viszont ezt nem hagyta annyiban, és a zenekart felállítva, mélyen meghajolt, és a négy szólistát is erre buzdítva, olyan tapsvihart generált, hogy a Rigoletto is megirigyelhette volna.

Ádám boldogan vitte haza a hangversenyen szerzett becses szuvenírt: a Requiem-kottája címdalán kék töltőtoll-tintával ez a szöveg volt olvasható:

Kenyeres Ádámnak szeretettel

Báthy Anna
Tiszay Magda
Simándi József
Székely Mihály

1952. február 18.

Oázis. A zene keltette álmvilágba már másnap reggel beszűrődött a valóság. A földszinti nagyteremben ült az irodalom-előadásra várva, amikor megpillantotta a belépő Uljanovot – Billiger Jánost. És belényilallt a Lilitől hallott rejtélyes história kérdése: Ki ez az ember?

Egy megbélyegzett, kitoloncolt, elűzött sváb família huszonéves tagja, aki meghökkentő, életveszélyes kalandra szánta el magát. Tervéről nyilván mélyen hallgatott, és egészen addig a percig őrizte a titkát, amikor már sem az apja-anyja, se a húga, se a nagybátyja vagy annak Ferenc fia nem képes közbeavatkozni. A jókedélyű, érzelmes Franci sem, aki halálosan szerelmes volt egy magyar lányba...

Ez a perc pedig akkor jött el, amikor a kitelepítetteket elszállító szerelvény begördült a sín-párra, az ajtókat felnyitották, és utasait katonák meg civil fegyveresek ordítóva a vagonokba parancsolták. Ebben az összekavarodó, fejvesztett tömegben Billiger János a családjától elsodródva az állomáson túlra vetődött, s ott egy hányódó szerszámot felkapva a krampácsoló pályamunkások közé vegyült. Láta, hogy a hosszú vonat sípolva, nagyot zökkenve elindul, nekilódul, sebességre kapva egyre távolodik, s a szerelvény a messziben apró játékszerré válik. Akkor elhajította a csákányt és eltűnt a közeli erdősávban.

Mi indította arra, hogy a családját elveszítve, itt maradjon a háború pusztította szülőföldjén? Mire számított a szovjet tankok, katyusák, Rata vadászgépek meg davajgitáros mongoloid katonák által felszabadított országban? Vagy annyira kilátástalannak gondolta a szülei, hozzátartozói jövőjét a vesztes német birodalomban? Abban az országban, amely mellett hitet tettek a kérdőíven negyvennégyben?...

Mi lehetett e döntés oka?... És hogyan lett e néhány köztes esztendőben a Magyar Kommunista Párt megbízható harcosa? Hogy férközhetett közéjük, és mivel érdemelte ki a bizalmukat, hiszen valami konkrét, kézzel fogható tettet produkálnia kellett, ami bizonyítékul szolgál: ez az itt maradt német a mi emberünk!... És egyáltalán: hogyan mentette a bőrét az első időkben, amikor a szökevényekre véredek, besúgók, fogdmegek vadásztak?...

Harmadik fejezet

GYERTEK LÁNYOK, ÖLTÖZZETEK FEHÉRBE

A pártfőtítkár hatvanadik születésnapja alkalmából pingáló asszonyok a Rákosi Mátyás Kultúrház falára festik szívük minden szeretetét. Költők versekkel köszöntik, olvasztárok ünnepi felajánlással, a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége pedig szobrot ajándékoz: bányásznő áll szénnel teli csille mellett, lámpással.

Micsoda dörgő i g e n ez a nép,
Mely csak egy fojtott n e m volt azelőtt,
De Sztálintól és Tőle megtanulta,
Hogy jövőbe nézzen – ne a múltba.

Sebő Lilit megkeresi a 11 órai nagyszünetben egy harmadéves lány, futólag ismeri, pártössze-kötő, vöröses, szemüveges, Terinek hívják. Azt mondja, figyelj, tizenhárom órára a pártbizott-ságba várnak, az utolsó óradról gyere el kicsit előbb. – A pártbi...? Hogy én? A lány bólint, a várható kérdéseket elhárítja, ő nem tud semmit, hírnök, teljesítette a megbízást, elsiel.

Tudta, hogy ez lesz. Megérezte. Kivétel nincs, egyszer órá kerül a sor. A káderlapok, amiken *minden* megtalálható, régebbi és újabb bejegyzések, elhallgatott és felkutatott adatok, a szár-mazás, családi múlt, rokoni, külföldi kapcsolatok, osztrák nagynéni, elejtett szavak, rémhírek, ellenséges rádióadó hallgatása... Az utolsó két órát kábulatban üli végig, mindent bevall, az apja zászlós volt, igen, ukrán front, Gomeltől keletre, bronz vitézségi érem, ő nem tud hazud-ni, nem megy, vörös lesz és hebegni kezd.

Barátnője, Klein Vera többször kérdőn pillant rá, kicsöngetés után odaül melléje, csak nem vagy beteg, kérdi ijedten, neked most nem szabad betegnek lenned... és szinte dühösen mére-geti.

12 óra 57 perckor rogyadozó lábbal halad végig a hosszú folyosón, még sohasem járt itt, a cipősarka hangosan kopog, a falon bekeretezett portrék, Solohov, Ehrenburg, Makarenko, feltűnik szemben a Moszkvából jött filozófia előadó, zdrasztvujtye, köszön, a szakállas orosz szórakozottan bólint.

Az ajtó előtt mély lélegzetet vesz, kopog és benyit, afféle döntőbírárságra számít, rövid lesz az egész, ő áll, hatan-nyolcan ülnek vele szemben, s középen valaki felolvassa az ítéletet.

A tágas helyiségben cigarettafüst, kis csoportokban beszélgetnek, két fiatal tanár íróasztalra telepedve papírból ebédel valamit. Zavartan megáll, mindenki arra pillant és elhallgat. Nézik őt. Mosolyognak. És a sarokból egy öblös férfihang oroszul: – *Nu vót. Harósij víbor!* Ez igen. Helyes a választás!

Uljanov – eddig észre sem vette – mellette terem, a vörös drapériával fedett asztalhoz vezet. Az Intézet párttitkárnője – Béresné, ízes beszédű, kövérkés asszony – leülteti és beszélni kezd, azt a dalt emlegeti, amit már több hete sugároz a rádió: Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe, szórjatok rózsát Rákosi Mátyás elébe...

Hangja mintha valami zajon, zúgáson szűrődne át, nagy megtiszteltetés érte az egyetem... Rákosi elvtárs születésnapjára eleget teszünk a dalba foglalt hívásnak... Zártkörű rendez-vény... fehér ruhás leányok rózsaszirmokat hullajtva vonulnak el az ünnepelt előtt... – Béresné mosolyog, kerek arcán gödröcske jelenik meg – az Intézet két szereplőt jelölhet, egy negyed-éves görög hallgató már megvan, hollófekete – a másik pedig a pártvezetés gondos mérle-gelése alapján a másodéves Sebő Lili. Te vagy rá a legméltóbb, és a legszebb is!

Körülveszik, nem képes megszólalni, elsápad, aztán pipacspiros lesz, a megtiszteltetés megzavarja, gondolja Béresné. Uljanov odamegy hozzá, a rózsákat te majd az arcodon is viselni fogod, mondja a szemébe nézve, ne felejtsd majd otthon őket. No gyere, a részleteket majd később megbeszéljük – és a győztes vállát átkarolva, elkíséri egészen a hosszú folyosó végéig.

Ádám már az órát követő szünetben megtudta, hogy a szerelmét a pártbizottságra rendelték. És az évfolyamon egypáran azt is tudni vélték, mi lehet az idézés háttérében. A hír erősen pletykaizűnek, folyosói pusmogásnak tetszett, de Ádám bizonyosra vette, hogy *arról* van szó. A hatvanadik születésnap rózsaszirmos leánykoszorújáról. Forró büszkeség töltötte el, a másodév szépe, akiről mindenki tudja, hogy őhozzá, Kenyeres Ádámhoz tartozik, nyertese lett ennek a speciális mérlegelésnek.

Szokásos találkozóhelyükön, a Szabadság téri padon várta Lilit, s közben elképzelte és eldöntötte, hogyan folyt le az a jelenet. Már messziről gyönyörködött a táskájával közeledő lányban – a hajzuhatagból különleges kontyot tud csinálni, mégis, kibontva a legszebb –, s mikor odaért, neki szegezte a kérdést:

– Nos, mit szoltak hozzá?

– Mihez?

– Hogyhogy mihez? Hát hogy nemet mondasz.

Lili leült, ölében tartva a cuccát.

– Én nem mondtam semmit.

– Tessék?

– Nem kérdeztek.

A fiú érezte, hogy elvörösödik. – Nem kérdezték, hogy tetszik a dolog? Hogy vállalod-e?... És te csak hallgattál, tudván tudva, hogy a hallgatás beleegyezés? Ha nem kérdeznek, neked nincs egy árva szavad?

Lili némán nézett maga elé.

– Tudod te, fölmérted egyáltalán, mibe akarnak belevinni? Pántlikás kosárkában tíz deka virágszirom – sodorta az indulata meg a képzelete –, sorakozó, egy szakasz válogatott szépség, két ávéhás dirigál, lépés indulj, bal lábbal kilépni, egy-két, egy-két, és adott jelre szórni kezditek, persze lányosan illegtek is hozzá, háttérben operettzene, Miljutyin: Szeretlek Aljosa, szórjátok, hogy az illata elbódítsa ezt a kugligolyó fejű, hön szeretett...

A lány felpattant és szó nélkül elsietett a Bank utca felé.

Nem tudja, nem volt ott, csak beszél, dühöng, nem ismeri az egészet. – Lilit fütötte a méreg, meg valami más is. – Üzentek értem, hagyjam ott az utolsó óra végét, be voltam rezelve, de nem azért hívtak, hogy belém kössenek, valamit rám bizonyítsanak... Kiválasztottak több száz lány közül kettőt, a koromfekete görög Helenát meg a szőke, kékszemű magyart... Nem mondták, hogy kispolgár meg opportunista, körülvettek, ez igen, telitalálat, mondta az orosz... Nekik se mindegy, nem éghet le az Intézet, az ő sikerük is, pont ez kell nekik, mert szép, ez a lényeg, konyec.

Rágódni a legrohadtabb dolog. És nem lehet egy lakatlan szigetre menekülni. Látja rajtam, látja rajtam, ugyanolyan fürkészőn bámul rám, mint a példaképe, Uljanov. Belém akar látni.

Klein Vera közeledett és leült Lili mellé.

Ádám hülye volt, fölényes, nagyképű... de hátha neki van igaza?...

És Vera beszél. Olyan a képe, mint egy szomorkás mangalicáé. Ő boldogan menne virágot szórnival, de hát ez természetesen nem jöhet szóba. Ez egy égből pottyant, kivételes élmény, mondja, és tűnődöm, te vajon miért húzódozol? Ismerlek, legalább is eddig azt hittem, csupa szív vagy, őszinte, és most... – A fejét rázza. – De hát milyen méreg dolgozik benned, hogy nem tudsz feloldódni *ebben*, amiben most élünk? Életre szóló ajándék, hogy a sok lány közül rád esett a választás. És te a vállad vonogatod... Valami hiányzik belőled... Sajnálak... – És őszinte együttérzéssel pillog. – Ha magam elé képzelem ezt a percet... Dicsőség, újságfotó... Minden önéletrajzodba beleírhatod... Egy életen át elkísér... Mintha egy kitüntetést tűznének a melledre...

A fehér ingblúzba öltözött Helena Thukidisz és Sebő Lilit az Intézet gépkocsija szállította a pártközponttól megkapott címre. A rövid szereplés után tejszínhabos kakaót és oroszkrém tortát kaptak.

Éppen két hét telt el azóta, hogy Lili felpattant a Szabadság téri padról és otthagya a fiúját. Egyikük sem kereste a másikat; a könyvtári folyosón véletlenül találkoztak össze, és mindkettejük szemében felcsillant az öröm.

– Szerbusz – mondta Ádám.

– Szerbusz – mondta a lány.

Nézték egymást.

– Őőő, jó a hajad. Szóval, úgy értem, más a fazon.

– Megmostam.

– Aha. Így már mindjárt... – Köhögött. – Szóval a múltkor, amikor azt mondtam a téren... én csak aggódtam... tudniillik arra gondoltam...

– Igen.

– Mert félttem. Féltettelek, ugyanis egy ilyen kiemelés, szóval hogy rád szavazott a... Hát ezért.

Hogy csönd volt, vett egy mély lélegzetet. – Akkor hát, holnap?

– Holnap.

– Nálad?

Vállat vont. – Lehet.

Ádám nagy alakú füzettel érkezik, a lány megretten, megint előáll a szokásossal, de szó sincs ilyesmiről, ezt már az előszobában tisztázza: magyar irodalomból a *Radnóti Miklós és a cenzúra* című témát kapta házi dolgozatnak, izgalmas, most épp kutat hozzá, épp a könyvtárból jött, mikor tegnap összetalálkoztak, hadarja, aztán odabenn folytatja, miközben leülnek: – 1931-ben Radnótit perbe fogták, érted, rendőri hercehurca, ügyészség, bíróság, azzal a váddal, hogy a legelső kötetében szeméremsértő versek vannak.

– És tényleg szeméremsértők?

– Huszonkét éves volt, mikor sértse a szemérmét az a költő, ha nem akkor? A könyv példányait mindjárt el is kobozták, mivel – ezt megjegyeztem – „bizonyos szakaszok, sorok alkalmasak közbotrányokozásra”.

– És a te témád az, hogy...

– ... hogy dokumentáljam ezt a jó húszéves történetet. – Karcsú kis kötetet húz elő a zsebéből –, az a szerencse, hogy a magyar királyi ügyészség vádirata pontosan megjelöli, mi az, ami szerinte erkölcsi fertő.

– De hát hogy lehet egy vers annyira szemérmetlen, vagy mondjuk felizgató, hogy a rendőrség foglalkozzon vele?

– Hát ez itt a kérdés. Na gyere, ülj ide mellém, így ketten tudjuk olvasni. Egyetemista volt, cirka annyi idős, mint mi, és micsoda verseket írt...

Gondosan behelyezett papírcsíkok a könyvecskében, Újmódi pásztorok éneke a címe, Jupiter könyvnyomda, ezt hallgasd, aláhúzkodtam, *Táj szeretőkkel*: „...néha tudós szeretők, akik ölelni bújnak éjre, a bokrok alá, hol csóktól fullad a lány és teli csókkal szökik haza reggel...”

No mit szólnak, engem levesz a lábamról, tudós szeretők, huh, csóktól fullad a lány, micsoda kép... És ezt olvasták a vén kappan ügyészek és szuszogtak hozzá... *Tápé, öreg este*: „... eldőlnék, ha asszonyuk kilép meleg szoknyáiból előttük és szolgálva hozzájuk bontja a testét melegen!...” – Átölelte a lány vállát, szorosán magához húzta. – Kész költő, kész férfi, kész libabőr vagyok tőle, nahát, ami most jön, ez a kedvencem, *Tavaszi vers*, csak így, tavaszi: „...vidám csavargók ölelnek most a reccsenő ágú bokrok alatt; csak a lány sivít karmolva, teste tavaszi forradalmán, mint megbúbozott madár, ha hímje elől csattogva menekül és borzas bögyén színes vágyai füttyölve kivirulnak...” Ez a ritmus, ezek a jelzők, és azt súgja, azt parancsolja, képzeld magad elé ezt az egészet... – Karcosan, kiszáradó torokkal olvasta az utolsó idézetet: „...fürdik a nagy lány a ruhaáztató jó tekenőben s mindene látszik, ahogyan csattogva mossa magát; már tudom, utána száradni kifekszik a napra és engem kíván ő csörgő fogakkal két énekes combja közé!...”

Huh, mindene látszik és engem kíván két énekes... – Forróság öntötte el és érezte, hogy Lili is hevül –, csattogva mossa, pucéron szárad, megőrülök most rögtön... – Könyv, füzet lecsúszik a földre, összeölelkezve hengergőznek, erre-arra röppennek a ledobott ruhadarabok...

Aléltn heverték.

– ...Igaza volt az ügyészségnek – lihegte a fiú, mikor már beszélni tudott.

...Jó volt. Lili örült, de mosolygott rajta, mikor a látogató elment, hogy nem bízott igazán magában, a *szent a béke* visszaszerzésében, biztonság kedvéért egy másik férfit is hozott magával, Radnóti Miklóst, aki évfolyamtársuk lehetne, hisz egy másik versében leírja, igen, pontosan így mondja: „huszonkét éves vagyok. Így nézhetett ki ősszel Krisztus is ennyi idősén; még nem volt szakálla, szőke volt és lányok álmodtak vele éjjelenként...”

És Sebő Lili egyetemi hallgató úgy érezte, soha még ilyen előkelő társaságban nem töltött el egy szerelmes órát.

Negyedik fejezet A KIFLI

Ádám hazafelé igyekezett a Bartók Béla úton a Móricz Zsigmond körtér felől, késő este volt, vizsgaidőszak, nem szállt villamosra, hogy kiszellőztesse a fejét. Elhagyta a náddal körbenőtt Feneketlen tavat és épp áthaladt a Kosztolányi Dezső téren, amikor egy szembe jövő valakiben, egy övele egykorú fiatalemberben fölismerte...

Megdermedt a lehetőségtől. Esküdni mert volna rá, hogy ő volt. Szívbeli barátja a ciszter suliból. Csakhogy az lehetetlen. Sötét volt, tévedhetett is. Egy-két másodpercre látta, és *az illető* közömbösen sietett el mellette, holott úgy vette észre, rápillant. Ha mégis ő volt, Ajtay Fülöp, akkor megáll, kezet nyújt, esetleg meg is öleli... No várjunk csak. Ha csakugyan ő bukkant fel a Kosztolányi Dezső téri sötétben – akkor éppen hogy az az érdeke, hogy senki, az ég egy világán senki ne vegye észre, ne ismerje fel.

Ajtay Fülöpöt – a korán férfiasodó, jóképű osztálytársat, akit a VIII/b csak Szép Fülöpnek hívott – egy esztendeje, ötvenegy nyarán özvegy édesanyjával kitelepítették a Szabolcs-Szatmár megyei Tiszabercel községbe. Az új lakóhelyet pedig tilos elhagyni, a büntetés igen súlyos, szabadságvesztés is lehet.

Több napi mérlegelés után úgy döntött, mégsem az osztálytársát látta, ám ezt végül felülírta a nyugtalanság és kíváncsiság – az évvégi vizsgákat követő napon vonatra ült és elutazott Bercelre. Elvégre deklasszált elemek – például egy elhunyt miniszteri osztálytanácsos felesége és fia – meglátogatása nem ütközik semmiféle törvénybe.

Az elég tágas település vége felé talált rájuk egy deszkakerítés mögött meghúzódó házban, illetve annak földpadlós helyiségében. Ajtayné összecsapta a kezét, mikor meglátta a vendéget – Ádám többször is járt a Sasadi úti villájukban –, és abbahagyta munkáját: a sparhelt megtömését kukoricatorzsával.

Fülöpöt nem találta otthon, Bori néni örömmel mesélte, hogy végre munkát kapott a berceli téglagyárban – látod, miből lesz a boldogság? –, többször kérvényezték a helyi Tanácsnál: mindenhez engedély kell, a hatóságtól függ, hogy az új lakos éhenhal-e vagy sem. A nyugdíjat a kitelepítés napjával megvonták, összvagyonuk 1 ágy, 1 asztal, 1 szekrény, 1 szék, ennyire szólt a passzus, s ha pénzzé tennéd a ruhadarabod vagy ékszered, hiába kínálgatod, a falu népe is koldus szegény.

Bori néniből áradt a szó, végre elbeszélhette ezt az *elképesztő helyzetet*, Ádám látta, hiába is próbálna másról közbekérdezni. Igen, csutkával tüzelnek vagy az erdön szedett vizes rőzsével, fakivágásért börtön jár, társaság persze akad, van itt többféle *volt úriember*, katonatiszt, gyáros, kereskedő, csendőr, valóperes ügyvéd, két báró – és mutatóba egy vízvezeték szerelő, aki összeveszett a házmesterével, a házmester följelentette és így hozzájutott a szerelő lakásához. A miniszteri osztálytanácsosok céhét az én drága férjem képviseli, Isten nyugosztalja.

Itt Bori néni nagyobb lélegzetet vett, és megkavarta a rozzant tűzhelyen készülő vacsorát, Fülöp este farkaséhesen állít haza, a téglagyártás kökemény munka, a kitermelt agyagot aprítják, vízzel masszává hígítják, aztán kézzel vetik, végül szárítják és ezer fokon kiégetik.

Fülöp fizikusnak készült („múlt idő!”), *rokon szakma*, kettejük helyett dolgozik, meg vannak vele elégedve, *avanzsált*, az agyaggödörből áttették a szárítóba, persze nem keres annyit, mint a hat általánost végzett parasztmunkások, de befogadták, itt a kitartás, a fizikai erő számít, nem gúnyolják, nem röhögik a levitézlett városi idegent. Éjszaka olyan mélyen alszik, hogy fölkelteni se lehetne, egyszer éjfél után benyitott két katona – az ajtót tilos kulcsra zárni az ellenőrzés végett –, észlelték, hogy „a két személy föllelhető” és távoztak, Fülöp erre se ébredt fel.

Ádám felfigyel: No végre, most rákérdezhet!

Meg is teszi, de Bori néni elhárítja, ezt az ügyet majd Fülöp személyesen... És elővesz az ágy alatt megbújó kofferből egy bőrtáskát – drága uram ezzel járt a hivatalba –, és kiemel abból egy iratot. Ádám nézi, gépelt szöveg sárgás, silány papíron.

Véghatározat

Özv. Ajtay Tiborné szül. Zách Borbála, eredeti foglalkozása: elhunyt miniszteri osztálytanácsos neje, Bp. XI. Sasadi út 19/b alatti lakost és vele egy háztartásban élő, Ajtay Fülöp nevű gyermekét a 8130/1939 M. E. sz. rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom, és lakhelyéül Szabolcs-Szatmár megye Tiszabercel község Agyag u. 7. sz. alatti címet jelölöm ki. Megüresedő lakását, ingatlanát igénybe veszem, lakóhelyét 24 órán belül elhagyni köteles.

1951. jún. 24.

(Olvashatatlan aláírás)

A vendég bámulja, újra elolvassa a szöveget, és csak az jár az eszében, *hogyhogy 1939-es rendelet?* A Horthy-világ törvényére hivatkozva fosztanak ki, löknek nyomorúságba sok ezer embert?...

A kérdésre nincs válasz, *egy férfi* nyit be az ajtón, széles vállán vászonsztyű, soványabb, de mintha még magasabb volna, a diák „Szép Fülöp” vonásai megkeményedtek, a kék szem világít a napbarnított arcban. *Még így is* egy olasz filmszínészre hajaz, gondolja Ádám.

Aztán kinn ülnek a tornácon a sűrű falusi sötétségben, Bori néni már lepihent, üvegből iszogatják a sört, és Fülöp végre megoldja a talányt. Szóval azért jöttél, hogy ezt megtudd? Hogy az a fickó, aki szembe jött veled akkor este a Kosztolányi Dezső téren?... Hát persze hogy én voltam, cseszd meg, rögtön fölismertelek, de hát nem állhattam veled szóba holmi purparléra, mert titokban szöktem föl Pestre mint illegális betolakodó, betolakodtam a szülővárosomba a Nóra miatt, egyszerűen nem bírtam már tovább, látnom kellett, tudtam, mit kockáztatok... Ha én itt bárkivel együtt mutakozom, az nem hoz rá semmi jót, meg rám se... Szóval elhúztam melletted, mert éppen egy *kibaszott kaland* kellős közepén voltam...

Kenyeres Ádám a padláson aludt, lópokróc volt a takarója, majd jókor reggel búcsút véve Bori nénitől meg barátjától, hazafelé a vonaton arra gondolt, ilyen sztorit kitalálni aligha lehet, Szép Fülöp „kalandját” csak a valóság képes produkálni.

Utazását gondosan megtervezte, kiválasztotta magának az éjszakai személyvonatot, – hogy anyja mit állt ki, arról ne beszéljünk –, éjfél körül a kertek alatt kilopakodott az állomásra, óvatosságból a következő megálló pénztárában váltott jegyet és reggelre baj nélkül meg is érkezett Pestre. Kivillamosozott a Lágymányosra, de hiába csöngetett be a Zámori utcai kertes ház kapuján, nem mutatkozott senki. (Megírni, hogy jön, persze nem lehetett...) Nem akart feltűnést kelteni, kószált a környéken, és közben minden szembejövőben felváltva hol nyomozót, hol hivatásos feljelentőt sejtett, aki közömbösen elhalad mellette, de már fölfigyelt *a gyanús ténfergőre*, a sarki fülkéből telefonál, és perceken belül odakanyarodik egy fekete autó. Nyilalló szorongásai ellenére a nap folyamán még négyszer-ötször próbálkozott a csöngetéssel – hiába.

A sztyűjéből elfogyasztotta elemózsiáját, délután végigyalogolt a hosszú Halmi utcán, és beült a Bartók Béla út sarkán a Haladás moziba. Ott a sötétben nagyobb biztonságban érezte magát, kétszer egymás után megnézte a Dalolva szép az élet című magyar filmet, s mire kilépett a friss levegőre, besötétedett. Visszasietett a Zámori utcába – de kitaró csöngetésére most sem jelentkezett senki.

Közben az éhség is gyötörni kezdte. Hosszas lelki tusa után betért hát a Bocskay út környékén egy zenés presszóba, ahol zónaételeket is lehetett kapni. A helyiség hangulatosnak látszott, a zongorista operettdalokat dúdolt, a falon vagy húsz férfiszínész mosolygós képe. Szép Fülöp óvatosan körülpásztázva meghúzódott a sarokban, rendelt négy tojásból rántottát meg sört. Kosárkában péksüteményt fedezett föl, addig is kézbe vett egy kiflit, elmajszolta, aztán a következővel csillapította éhét, de közben valahogy úgy érezte, figyelik. Amikor a rántottával is végzett, felhajtva a sört, sietősen fizetni akart, de ekkor a távolabbi asztaltól átvált hozzá egy nyakkendő-öltönyös, középkorú férfi. Külsőre olyan, amilyenek a szovjet filmek az állami védelmi munkatársakat ábrázolják.

Hivatalos udvariassággal beszélgetni kezdett, közben fürkészőn nézte, és mintegy mellékesen néhány kérdést lopott a beszédébe, hol lakik, hol dolgozik, van-e családja. Fülöp kétségbe esetten gondolt rá, hogy katasztrofális vállalkozásba fogott: hiába utazott fel Pestre, a nőt nem is látta, egy ujjal se nyúlt hozzá, és máris sikerült lebuknia. Efféle kétes szórakozóhelyeken rendszeresen razziáznak, most ez az ember elkéri az igazolványát, és mindennek vége.

A férfi folytatta a semmitmondó (vagy annak tetsző) csevegést, és amikor Fülöp a bizonytalanságot mindennél rosszabbnak érezve, vakmerő elszántsággal fölállt, és elnézést kérve közölte, hogy most mennie kell, az öltönyös hirtelen szigorúra váltó arccal annyit mondott, másnap este ugyanezen időpontba ugyanitt várja.

Fülöp este tíz óra felé ért ki újra a Zámori utcába, Nórát ezúttal végre otthon találta, és felejtetetlen éjszakát töltöttek együtt, amennyiben azt latolgatták, visszamenjen-e Ajtay másnap az ávéháshoz a megparancsolt találkozóra, vagy sem. A logika, a józan ész engedelmességet diktált: a nyomozó minden kétséget kizáróan tudja, ki akadt a horgára, szórakozik vele, provokálja, és most – csak ő tudja, miért – próbára teszi.

Vissza kell menni.

Ezen múlhat a büntetés nagysága. Ha visszamegy: mentő körülmény. Szalmaszál.

Ádám aznap este találkozott a Kosztolányi Dezső tér sarkán Fülöppel, amikor *a második randevúra* igyekezett. Ezért húzott el mellette, mintha nem is ismerné.

A presszóban a férfi már várt rá, ugyanannál az asztalnál. És ezúttal ő eszegetett egy csupasz kiflit. Megérdeklődte, vacsorázott-e már, és aperitifnek milyen rövidet iszik. A fiúban meghűlt a vér. Ez az ember valami korszerű, speciális kiugrató módszert alkalmaz, pszichológiai puhítást: a kicsinálás előtt játszik az áldozattal, mint kandúr az egérrel, idegileg felmorzsolja.

Szép Fülöp úgy érezte, jobb mielőbb túl lenni az egészen, a bizonyosságot akarta tudni, félrelökte a konyakos poharat és remegő hangon megkérdezte:

– Mondja, kérem... miért szórakozik maga velem?...

A férfi arca hirtelen lírára változott. Feddő nyájassággal csóválta a fejét.

– Én nem szórakozom veled. Nagyon is komolyan gondolom. – Pillantásával megsimogatta: – Szívem, hát nem akarsz érteni?...

Fülöp égszínkék szemével az idegenre bámult, és a meghökkenés valami boldogan felnyerítő diadallá váltott benne. Emberek, elvtársak, kurvák! Ez nem az ávéhá!... Úristen! Hiszen ez egy szolidan álcázott buzitánya. Hát ezért a sok nyájasan mosolygó férfifotó a falon. Meg a kifli! Francia bulvárregényekben olvasta, hogy a kifli a jelképük! És ő ezt rágcsálta, mert a legolcsóbb előétel...

Felállt, ledobta az asztalra egyetlen tízforintosát, és úgy vonult ki a presszóból, mint egy császár. Majd egy kései villamossal kiutazott Nóra ölébe...

Ötödik fejezet HOGY ITYEG A FITYEG?

Az egyetemisták nyaranta egyhónapos katonai kiképzésen vesznek részt, megszólításuk „hallgató elvtárs”, öltözkük szovjet mintájú gimnasztyorka, azaz magas gallérú ing-zubbony derékszíjjal, hozzá hosszú szárú csizma a bele való kapcával. Ádám évfolyamtársaival a Somogy megyei Böhönye község közelébe telepített tábor lakója lett. Az erdőség még őrizte a hét-nyolc éve véget ért háború nyomait, csak kijelölt ösvényeken szabadott közlekedni a számos fölszedetlen akna miatt, s ha az alegység a napi gyakorlatra vonult, jól látták a bozótban fehérlő csontvázakat: az elpusztult lovak, erdei állatok – s az öregkatonák szerint emberek – maradványait.

Kilencen laktak egy sátorban, hajnali ötkor harsant az ügyeletes hangja: „Ébresztő, fel!”, hatkor reggeli: csajkába mért sűrű sárgaborsó főzelék, hogy a délelőtti kemény kiképzéshez kellő kalóriát biztosítson. A vízszolgáltatás a harminc fokos hőségben erősen akadozott, a „közös mosdók”: a szabad ég alatt feketéllő colos vascsövek csapjai szárazon hörögtek. Természetesen a latrinahasználat is „kollektív” volt: hat-hat hallgató guggolt egymással szemben a méternyire ásott lyukak fölött, és közben célszerűen négyzet alakúra tépkedte a Szabad Nép elmúlt heti példányait. „A vérhas a levegőben lóg” – szálldostak a rémhírek a szomszédos medikus-medika táborból (ebben az évben orvosnak készülő lányok is behívót kaptak), ám ennek egyelőre semmi nyoma nem volt.

Ádám néha csodálkozott saját teherbírásán, fizikuma elviselte az eddig sosem tapasztalt próbatételeket. Ennél nem volt sokkal könnyebb a kiképző hivatásosok képzetlenségéhez, primitívtségéhez hozzászokni; a zászlóalj parancsnok asztalos segédből gyorstalpaló tanfolyamon változott a Néphadsereg századosává, a beosztott tiszt képtelen volt a térképészet alapelemeit elmagyarázni, és egymást érték az ostoba szervezetlenség példái: 24 órás őrszolgálat előtt a szakasz hatvan percig állt a forró napsütésben teljes felszereléssel, az eligazításra várva.

Uljanov.

A század minden tagja természetesen tartotta, hogy az évfolyam „ura” itt, egyenruhában is átveszi szerepkörét: figyel, bekukkant sátrakba, noteszában rögzít elejtett megjegyzéseket, utasít, fegyelmez. Teltek a napok, sőt hetek, és Billiger János hallgató a háttérben maradt. A többség valami titkos összejátszásra gyanakodott a zászlóaljtörzsszel, „rejtve és fedve” gyűjt információkat és továbbítja, ám kiderült, a valóság sokkal prózaibb: a fizikai munkához nem szokott cingár ember (apja kedvence, a könyveket bújó, kivételezett fiú – Klein Vera közlése!) mint katona alulmarad társaival szemben.

Nehezen bírta reggelire a vastag főzelékmasszát, a napi 7-8 km (menetgyakorlaton 16-18 km) gyaloglást, a fegyver, a gázálarc, a gyalogsági ásó cipelését, meg a táborban egyre terjedő hasmenést.

Ráébredt – ezt mindenki látta –, hogy itt semmivé lesz a politikai fölény, ha a gombóccá gyűrődött kapca véresre töri a lábad, ha nem vagy képes előírt időre beásni magad a kiszáradt talajba, ha csak „kettesre” hajítod el a kiélesített kézigránatot, és a céllövészet sem tartogat sikert, mert a párt nem áll mögötted, hogy beletalálj a tízes körbe.

És ami a legbántóbb: szorongva tapasztalta, hogy társai nem tartanak tőle, sőt lenézik, kárörömmel figyelik erőlködését, tekintélye *itt és most* sehol.

Egyetlen alkalom kínálkozott „kitörésre”: rajparancsnokot jelölt ki közvetlen előljárójuk, egy parasztleányból lett tiszthelyettes. Billiger János bizonyosra vette, hogy elméleti fölkészült-

sége okán órá esik a választás, és a törzsőrmester előtt kihúzta magát, ám az végigmustrálta és leintette: – Maga, hallgató elvtárs, inkább képezze magát tovább a természetvédelemben, ott is szaktudásra van szükség.

Ami gyakorlatilag annyit jelentett, hogy a harcos az avarban lapuló megannyi szarkupacot szép sorban beássa az anyaföldbe.

– A mérgezgáz az imperialisták alattomos, lebénító harceszköze, melynek bevetésével egy eljövendő hadviselésben mindenképpen számolni kell.

A foglalkozás előtt a zászlóaljparancsnok személyesen tartott politikai eligazítást.

Szavait így fejezte be:

– Ezért a hallgató elvtársak *fékezett izelítőt* kapnak, hogy adandó alkalom esetén felidézhesék ezt a gyakorlati tapasztalást, és elkerüljék a pánikhangulatot. Irány a gázsátor, lépés indulj!

A „miniszteri út” végén elterülő lombos, szabad térségen egy tágas sátor állt, ebbe a kiképző tiszthelyettesek egymást követve bevezényelték a kilenc-tíz főből álló rajokat. Ádám és társai az első szakasz első rajaként legelőbb estek át a „gázkeresztségen”, az üres sátor közepén a velük tartó őrmester elhelyezett egy gázpatront és kiszaladt, a patronból sziszegve áramlott ki a fojtó, szúrós szagú elegy és pillanatok alatt elárasztotta a sátor belsejét. Az eligazítás szerint a gyakorlat két percet vesz igénybe, tehát 120 másodpercig kell a csoportnak az elgázosított közegben tartózkodnia.

Mint kiderült, mindenki más-más „túlélési helyzetet” dolgozott ki magának, volt aki nyomban leguggolt, úgy gondolva, a könnyű gáz felfelé nyomul, mások szemüket lehunyva visszatartották lélegzetüket, egy-ketten pedig hasra feküdtek és tenyerükbe bújatták arcukat.

A kétszer hatvan másodperc elviselhetetlennek tűnt, Ádám az állva maradók közé tartozott, száját, szemét szorosan összezárva iparkodott egészen aprókat lélegzeni, – bár közölték, ez „gyakorló elegy”, nem életveszélyes! –, az orra úgy szúrt, akár a hús fokos hideg, és a tüdejébe hatoló gáz, mint valami erőszakos kéz, meg akarta fojtani.

Kinyitotta a szemét, és a könnyein keresztül látta, hogy két társa rohamozza a sátor oldalát, de kívülről elzárják a kijáratot. Ekkor az egész raj egyszerre esett neki a menekülést jelentő nyílásnak, és két törzsőrmestert elsöpörve, kirohant a szabadba.

Végül az alegység minden katonája megismerkedett az új harceszközzel. A fűben heverve törölgették szemüket, arcukat, „hogyan csesznek meg az imperialisták a mamájukat”, fogalmazta meg véleményét valaki, és ebben az egész második század igazat adott neki.

A kiképzők hagyták pihenni a gyakorlaton túlesett csoportot, a szellős, hús árnyékban a feszültség engedett, itt-ott már – az élményeken túl – röhögés is hallatszott.

Ádám is hevert egy ideig, aztán sétára indult, és az utolsónak végző harmadik szakaszhoz érve, megpillantotta Uljanovot. Egy fának dőlve ült, inkább feküdt, két karja szétvetve, tátott szájjal kapkodta a levegőt, szederjes arca csurom víz.

Kicsit távolabb megállt, és látta, hogy évfolyamtársuk, Botos Antal nyírségi fiú is arra ögyeleg, lecövekel Uljanov mellett, fejcsóválva szemléli, és amúgy *fölülről lefelé* megkérdi:

– No, Jani komám, hogy ityeg a fityeg?...

A kiképzési hónap végén, leszerelés előtt három nappal – amitől mindenki rettegett: kitört a vérhas a táborban. A „dizenteri” gyorsan terjedt, láz, hasfájás, gyöngeség, s akit elkapott, elképedve tapasztalta, hogy a bélműködésén nem képes uralkodni. Élménybeszámolójuk egybe-

hangzó volt: – Alattomosan, széleseben csap le rád, tizedmásodpercre dolgozik. Mielőtt appercipiálnád, mi van, tele a gatyád.

A kivonulások elmaradtak, a hallgatók hosszú sorban ácsorogtak a mentősátor előtt, hogy a csajkájukba valami sötétzöld gyógyszert lötytintsenek. Enni, inni már senki se mert. A sátrak közt kifeszített köteleken alsó és felső nadrágok száradtak.

A reggeli sorakozónál megjelent egy fekete parolis „födögész” tiszt és bejelentette:

– Csak az az egyén távozhat negyvennyolc óra múlva a Néphadsereg kötelékéből, aki negatív székletmintát produkál. Az itt maradó fertőző betegeket honvédségi kezelőhelyre irányítják.

Kenyeres Ádám a leszerelést megelőző este iszonyú csikarásokkal küzdött, és az éjszaka jó részét a latrinán vészelte át. Reggel a mentősátor előtt találkozott Botos Tónival, aki épp leadta **negatív leletét** a kis szürke kapszulában, és győztesen nézett rá. – Megyek, pakolok – mondta.

– Az jó – bólogatott Ádám. Majd hozzátette: – Te Tóni, figyelj csak. Kössünk üzletet. Mi lenne ha... Nem kérném ingyen. Tudom, hogy ennek ára van. Szóval ha juttatnál nekem egy porció negatív... – Fürkészte az arcát. – Persze csak akkor, ha neked nincs ellene ki...

A fiú leintette:

– Ide a húszast. Te vagy a harmadik.

1952 októberében a Budapesti Kórus magyar szerzők, Kodály, Bárdos, Weiner műveit próbálta. Ádám a szünetben félrehúzódt a folyosó sarkába és elmondta, hogy szeretné elolvasatni vele egy írását, amit már arra érdemesnek ítél. Emlékezett Ede korábbi véleményére: a stílusa, a groteszk iránti fogékonysága akár biztató is lehet, ám a részletek szétesnek, nem formálódnak fölépített történetté, novellává. Mielőtt ezt az anyagot átadta volna, háromszor átírta és napokra félrerakta, hogy szavakat, mondatokat friss szemmel mérlegeljen.

Ez volt az első alkalom, hogy Lilinek nem mutatta meg az írást, s hogy a szerelme előtt eltitkol valamit. Félix zsebre dugta a füzetet és annyit mondott: – Elolvasom, gyere fel hozzám mondjuk holnap délután, otthon leszek, hamarabb végzek a nyomdában.

Kenyeres Ádám dolgozata végső, letisztázott formában:

EGY LESIPUSKÁS SZEKÉRTOLÓ

A Patyomkin Cipőgyárban Ruzicska Kálmán vezette a politikai szemináriumot. A vezető hétről hétre gondosan ellenőrizte a résztvevők füzetét, amely a kijegyzetelt újságcikkeket tartalmazta, a helyes tételeket vörös írónnal, a leleplezett opportunistáknak zölddel (kétszer) aláhúzva. A foglalkozások főtémája akkoriban az ELLENSÉG sokoldalú körbejárása volt. A kimerítő előadás után Csupics elvtársnő – a kétgyerekes Csupics Ica a branzolműhelyből – szólásra jelentkezett. Hangjában aggodalom csengett.

– Ruzicska elvtárs! Tudjuk, hogy az Ellenség a mi legnagyobb ellenségünk. Csak azt az egyet nem tudjuk, legalább is itt a szemináriumon, hogy hol is keressük, hol férközik a sorainkba? A szénpince előtt, ahol sort állunk? A közértben, a gyümértben, a zálogházban, a piacon? Hol bujkál ez a fenevad? A Kissalétrom utcában, ahol lakom?...

A szemináriumvezető bólintott. – Helyes a felvetésed, elvtársnő. Az ellenség mindenüvé befészkel magát, mint egy szívós poloska a letűnt, kapitalista világban. Hogy konkrétan hol fészkel? Mindenütt felütheti a fejét, ezért résen kell lenni. És hogy mindig fölkészülten találjon, erre vesz irányt az ÉBERSÉG.

A szó úgy pendült meg a levegőben, mint a frissen fent kasza, mint az üllőre csapó kalapács. Az új hallgató, a cipőtervező részlegről jött Vági Krisztián is bólintott. Életrajzában az állott, hogy származását tekintve haladó értelmiségi, s a „Szabadidejében mivel foglalkozik?” kérdésre így felelt: Gondolkodom.

– Ki kell fejlesztened magadban, elvtársnő, a szüntelen éberségi ügyeletet. Napi 24 órás, évi 365 napos ügyeletet. Egyetlen perc kihagyás, kispolgári lazítás végzetes lehet, mert az ellenség nem alszik, és ilyenkor megsütheti a peccsenyét. – Ruzicska Kálmán felállt és hátra tett kézzel sétálni kezdett a padsor előtt, végül megállapodott Csupics Ilonánál. – Látom, nem tetted még igazán magadévá a gondolatot, elvtársnő, ezért a közelgő tervkölcönjegyzés tiszteletére házi feladatot kapsz. Harminc napon belül be kell jelentened a környezetedből, ismeretségi körödből kettő-négy személyt, aki gyanút kelt benned. – Főlemelte mutatóujját. – Mi az, ami érdekes lehet? Egy elhallgatott adat, egy elejtett szó vagy megjegyzés, egy politikai vicc, ami nem az imperialisták hátán csattan, de figyelmet érdemelhet egy legyintés, hümmögés, ajkbiggyesztés is, nem beszélve az ellenforradalmi karlengetésről.

Csupics Ilona szorgalmasan jegyzetelt, nehogy egyetlen szempontot is elveszítsen. A szemináriumvezető erőteljes hangja betöltötte a cigarettaszagú helyiséget.

– Ez a feladat lesz, elvtársnő, az éberséged első próbája. Mert ha nem találnál se közel, se távol senki gyanúsát, te leszel gyanús. Az osztályharc éles, sőt egyre élesebb, és ha képtelen vagy bárkire is gyanakodni, nyilván kicsorbult a kardod, s nyilván te kerültél az ellenség uszályába. Úgy vigyázz, elvtársnő. És most rajta! Nem harcolsz hiába: négy gyanús személy esetén melledre tűzik a Kiváló Bejelentő-jelvény bronz fokozatát!

Ezután a szeminárium több részvevőjéhez fordult.

– Csupics Ilonkánk gyümölcsöző ötletet keltett életre. De miért csak ő álljon sorompóba, miért csak egymaga vegye fel a harcot meg a kesztyűt?... – tette föl a kérdést. Fénnel telt meg dohánytól karcos hangja. – Megérett rá az idő: ezennel megindítjuk a Csupics-mozgalmat. Csupics elvtársnő versenyre hívja ki szemináriumi kollégáit, éberségi vetélkedőre: melyikük tud harminc nap alatt terven felül nyolc, esetleg tíz gyanús személyt felmutatni. Nem akarok hiú reményeket ébreszteni, de húsz bejelentés fölött sztahanovista jelvény kecsegtet! Járjatok nyitott szemmel, füllel. Gyanús lehet főnök, beosztott, házfelügyelő, gangszomszéd, anyós, felmenő, lemenő, és első unokahúg is. Előre, elvtársak!...

A pillanat szép volt, lelkesítő. Egyet akarás, harcos elszántság tükröződött benne. Ez az emelkedett hangulat tette, hogy Ruzicska Kálmán kitüntető megszólítással fordult utóbb jött hallgatójához:

– Vági elvtárs, maga is sorompóba állhat. Jót fog tenni, ha leszáll a lábbelitervezés meg a rüsz olimposzi magaslatáról és beleágyazza magát az életszagú problémák sűrűjébe! Bizonyíthat!

A kiszabott határidő elteltével a kis Csupicsné kipirult arccal aratta le az első helyezettek kijáró babért: sikerült nyugdíjas nagynénikéjét, egy gyerekkori barátnőjét, továbbá tulajdon sógorát is gyanúsnak találnia. A kispolgári haszonlesésben megfeneklett nagynéni többször bíráló megjegyzést tett a hentesüzlet csupasz polcaira, az öt-hat órás sorbanállásra meg a jegyrendszerre („hogy rogyra rá a reterát, aki kitalálta”), a sógor pedig az életrajzaiban elhallgatta, hogy ’945 előtt saját kordéval ószeres volt.

A szemináriumi tagok sorban beszámoltak a teljesítményükről, de a kis Csupics Ica minőségi elsőségét nem vitatta el senki.

– Hát maga, Vági elvtárs? – fordult végül a vezető eddig csöndben meghúzódó hallgatójához. – Maga kit tud letenni az éberség asztalára?

A kérdezett szerényen mosolygott.

– Én is találtam valakit.

Ruzicska az igyekvőnek kijáró, derűs fölényvel biztatta:

– Nocsak, ki az illető, hadd halljuk!

Amaz szelíden ráemelte tekintetét:

– Nekem maga gyanús, Ruzicska elvtárs.

Akkora csönd lett a helyiségben, hogy Vági Krisztián tempós nyugalommal folytathatta:

– Maga gyanús nekem, Ruzicska, mert céltudatosan egymásnak ugrasztja az embereit, ezeket az újszülötteket, akik elhiszik, amit maga mond, akik reggel hatkor Szabad Nép-félórán vesznek részt, és a munka után sem mennek haza, hanem itt ülnek a maga szemináriumán, hogy épüljenek, gyarapodjanak éleslátásban, és megbízható állampolgárok legyenek. Mert az egyöntetű gondolkodásra alapvető szükség van, hogy minden a földöntúli egység és abszurd egyet akarás látszatát keltse. Ezért jegyzetelnek ezek a Csuplics Icak örök igazságokat, és ezért keresgélnek felbolydult lélekkel gonosztevőt a sógorukban meg a vicinében. Fel tudja fogni, mit művel, Ruzicska? Emberi lelkekbe gyalogol. – Érdeklődve közelebb hajolt a vezetőhöz. – Mondja, van a maga arcán bőr?...

Ruzicska Kálmán nullásgéppel nyírott feje zöld lett, aztán antracitkék, végül szederjes lilába fordult.

– Ellenség! – ordította. Remegő indulatában a legobszcénabb jelzők tolultak a szájára. – Opportunista! Buharinista! Kozmopolita szajtépő! Zinovjevista szekértoló! – Új lélegzetet vett, ajkairól dohányszínű tajték röpködött – Szabotőr... Diverzans... Lesipuskás... – hörögte kifulladásra.

Miután magához tért, kirohant és berontva a legközelebbi irodahelyiségbe, felkapta a telefonkészülék kagylóját.

...Vági Krisztiánt, a Patyomkin Cipőgyár dolgozóját egy ideggyógyász főorvos élete kockáztatásával közveszélyes örvöltté nyilvánította, és elhelyezte a lipótmezei intézet kipárnázott cellájában. Újabban már sétálhat is szép időben a kertben, de a társas élet, a beilleszkedés még nem sikerült igazán. Ha találkozik kollégáival, Pilátussal, Vitéz Lászlóval meg Einsteinnel, azok csak legyintenek rá:

– Ez egy agyalágyult!...

A szerző több elismerő jelzőt kasszírozott a hírlapíró otthonában; az asztalra került pogácsa és kövidinka mámorában először ízlelte az alkotói siker örömét.

Mikor elbúcsúzott és az abroszon heverő füzetéért nyúlt, Félix intett.

– Ezt csak hagyd itt.

– Tessék?

– Biztos van piszkozatod. Maradjon itt. Bízd rám.

Ádámában pezseg valami, igen, mintha valami sampányert ivott volna és ez a habzó ital szétáradt volna az ereiben. Pontosan tudja, mitől: életében először véleményt kapott egy írásáról, és nem valami kurta, odavetett jelzőt, ügyes, jópofa, lapos, csapnivaló – hanem tárgyilagos

elemzést egy profi szájából, aki húsz éven át volt egy napilap belső munkatársa. A biztatást, figyelmeztetést meg bírálatot elvitte magával és azóta úgy érzi, írásszenvedélyével nem egyedül bolyong egy liánokkal teli dzsungelben.

Hetekig úgy könyvelte el magában, ez a kettejük titka, nem tartozik még Lilire sem, de aztán, mikor a tavaszi vizsgaidőszakban együtt készültek az orosz irodalom egzámenre, Ádám eldicsekedett vele, hogy Edénél járt és elismerést kapott a legújabb írásáról. Egy emberről szól, aki a saját politikai elöljáróját minősíti gyanúsnak, azaz ellenségnek, és ezért a Lipótmezőre kerül. Félix az alapötletet, a stílust, a formát egyformán jónak találta.

Kis csönd lett. – No és? – kérdezte végül a lány.

– Hát ennyi. Ja és azt mondta...

– Mit mondott?

– Hogy nem adja vissza.

– Nem adja vissza a papírod?

– Magánál tartja.

– De miért?

– Annyit mondott... bízzam rá.

Lili úgy bámult a fiúra, mint egy kihallgató a gyanúsítotttra.

– Hogy *bízd rá* ezt a történetet? Tehát valami eszébe jutott? Tervei vannak vele? És vajon kicsodák?

Vállat vont. – Fogalmam sincs.

– Nem is gyanakszol semmire? Csak örülsz a szép szavaknak? És arra nem gondolsz, ki az, aki megdicsérte ezt a sztorit?

– Hogyhogy ki az?

– Az a *volt* újságíró, aki azzal szórakozik, hogy betonba döngöli a szovjet filmkínálatot, és már egy csinos gyűjteményt őriz belőlük. Lehetséges, hogy a te legújabb műved is belekerül ebbe a kék dossziéba, mert méltónak bizonyul rá?...

A fiú a szerelmesére meredt.

– És ha belekerült a dossziéba... Nem érted? Az a kérdés, mi az, hogy: bízd csak rám. Nyilván azt jelenti, az van mögötte, hogy ő rendelkezik vele, és egy napon nem őrizgeti tovább a fiókja mélyén, hanem... – Elcsuklott a hangja. – Nem bírom. Ebből elég volt...

Felkapta táskáját és kirohant, keresztül a másik szobán meg az előszobán, ki a lépcsőházba, és tárva hagyta maga után a lakásajtót. Ádám mamája a varrógép mellől bámult utána.

Lili Karcagról kapott híreket, Sári húga váratlanul betoppant a délutáni gyorssal, felvették az orvosegyetemre, ezzel nyomul be testvére albérleti otthonába, külseje már egy nőé, nem a diáklányé, új frizura, és az áruházi nyári ruha kivágásából kicsit kilátszik a melle. Más, mint Lili, arca az apjáé, széles arccsont, szeme nem melegkék, szürkén csillog. Büszke és boldog, Pécssett lesz medika, oda vették fel, valaki segített, mert *csak úgy* képtelenség lett volna, harminchat éves, egész jóképű és én hálás vagyok neki, hadarja, anyu is helyesli, és Böröcz elvtárs helyett kedves Gáspárnak szólítja. Úgyhogy anyu ősztől magára marad meg az első-másodikos nebulóival, szürkül az a szép haja és házilag festi, látszik rajta a kor, jövőre ötven, csak el ne felejtjük!, sóhajtozik, kihez szóljon majd, de hát, azt mondja, ez az élet rendje.

Neked mennyi a havi ösztöndíjad, kérdi Sári, négyszázötven, feleli a nővére, no, akkor ennyit én is megkapok majd. Látod, csak magamról mesélek, és veled mi van, annyit írtál, hogy szeptemberben gyakorló oktatás kezdődik, a tanárszakosok párosával egy-egy középiskolában tanítanak majd. No és mi van azzal a fiúval, akiről otthon meséltél?...

Ádám három napig nem közeledett, a negyediken megvárta Lilit a fonetika labor előtt, képtelen volt feldolgozni magában a jelenetet, a lány elrohanását s a magyarázatot, „ebből elég volt”. Mikor Lili megpillantotta a folyosón várakozó fiút, odament hozzá, holnap délután gyere, mondta, és tanköri társaival elsietett.

Ádám keveset aludt a következő éjszaka, magyarázatot fogalmazott, de vádolt is, kérdéseket tett fel és válaszolt rájuk a lány helyett, végigpergette kettejük történetét a megismerkedés percétől fogva, a csókokat és kábult, szerelmes öleléseket, a leánykérést s az elképzelt esküvőt, családot, harmóniát, s végül az írói hivatást, az öbenne rejtőző kényszert, hogy nyomdafestékkal valósítsa meg magát. Úgy tervezte hajnal felé, mielőtt elnyomta volna az álom, hogy magához ragadja a kezdeményezést, és egyszer s mindenkorra rendezze kettejük kapcsolatát.

Pontosan délután négykor becsöngetett, Irma néni nyitott ajtót, barátságosan üdvözölte, a vendég is elmosolyodott, csókolom, hogy tetszik lenni, de a választ már nem várta meg, mert az albérleti szoba ajtaja előtt jókorát dobant a szíve, mint vizsgadrukk idején.

Odabenn letett az asztalra egy barna papírzacskóban három fényesre dörgölt almát. Sztarking. Amit szeretsz.

Azért megvárta, amíg Lili hellyel kínálja.

Ültek a vászonabrosszal borított asztalnál egymással szemben.

– Hát akkor... – És nézett erre a lányra, akit rettentően szeret, most érzi, mennyire!, és tudta, az arcán mindez ott tükröződik. Belefogott a mondókába, ami már készen állt benne *kronologikusan és logikusan*, meggyőzően és higgadtan, ahogy egy férfitől elvárható; Lili egy hosszú percig hallgatta, de kicsit kinézett az ablakon, mint akinek a gondolatai másutt járnak, aztán egy hosszabb körmondat közepén megszólalt, és a nagyon halk, mintegy magának mondott közléstől Kenyeres Ádámban fennakadt a szó.

– Apámat Horthy Miklós pusztította el a háborúban. Árvák lettünk a húgokkal, földönfutók. Engem Rákosi Mátyás tegyen tönkre? Nem akarok áldozat lenni. Tudom, hogy igazatok van, Edének meg neked is, igazat írtok mind a ketten, de ez provokáció, ez valami beteges szenvedély, és céltalan, a bőrötök viszitek a vásárra, szurkáltok, de szúnyogok vagytok a rinocérosz ellen... – Egykedvű hangja felerősödött. – Edének nincsen senkije, de te... El kell döntened, mi fontosabb – ez egy életre szól: – az a VALAMI, aminek rabja vagy, vagy én meg a közös jövőnk...

Csönd lett. A fiú némán bámult maga elé. Lili látta, hogy remeg a szája széle, és szeméből kiserked a könny.

Napok múlva postán levelet kapott, a borítékon 60 filléres bélyeg, rajta a szovjet államfő arcképe.

A levélpapíron ez állott:

Elhagylak, Kenyeres Ádám. Ehhez az üzenethez hozzátartozik még, hogy szeretlek, te vagy életem első, igazi szerelme, és boldogan lettem volna társad egy leválasztott társbérletben és szültem volna egy K. Ádámot meg K. Lilit vagy fordítva. Nem hittem volna, hogy ennek végül így kell lennie. De már nem tudnék olyan Sebő Lili lenni, amilyennek megismertél s amilyenbe beleszeretél.

Ég veled, bog sz tabój

Soha nem rendült még meg lelke mélyéig annyi ember, soha nem gyászoltak még úgy a dolgozók százmilliói, mint most, amikor elment tőlünk SZTÁLIN ELVTÁRS. A legkedvesebb hozzátartozó, a botladozó lépéseinket aggódva vigyázó szülő elvesztése téphet ilyen kegyetlenül a szívbe, csak az okozhat ehhez mérhető fájdalmakat. Felmérhetetlenül nagy veszteség, ami távozásával érte az emberiséget. De SZTÁLIN itt van velünk és vezet tovább! Aki nem akar tévedni, az SZTÁLINHOZ fordul ezután is tanácsért, az fellapozza a Párttörténetet, a Leninizmus kérdéseit, SZTÁLIN válogatott kötetét, és megkapja azt, amire szüksége van. SZTÁLIN igaz emberré kovácsolja az emberiséget!... – írta a Művelt Nép, 1953 márciusában.

Sajtos elvtárs a nagy előadóteremben L. P. Berija felszólalását elemezte a szovjet párt XIX. kongresszusán. Sajtos Győző arról volt híres, hogy vizsgáztatás közben érzelmi reflexióival nem befolyásolta a hallgatót. Mozdulatlan arcán sem helyeslés, sem rosszallás nem tükröződött, képes volt nyolc-tíz percig farkasszemet nézni a felelővel. Az évfolyamnak L. P. Berija miniszterelnök-helyettes beszédét kellett otthon feldolgozni a következő szemináriumra. Ádám szétszórt jegyzetei közt ült a napsütötte szobában, amikor hosszan csöngették. Kinézett a nyitott ablakon, tanköri barátja, Szabó Tóni állt az utcán a bezárt kapu előtt.

– Hallottad? – kérdezte köszönés nélkül, amikor Ádám beengedte. – Mit? – A délutáni híreket, te idióta. A délutáni híreket. – Ádám megijedt, de még nem tudta, mitől. – LELEPLEZTÉK. Volt nincs. Kiderült mindenféle. Áruló, és cinkosai is vannak.

A házigazda értetlenül bámult rá.

– Nem érted? Berija, a te Berijád, a mi Berijánk, az ő Berijája, ügynök, ellenség.

A ház mögött, a szőlővel befuttatott fedél árnyékában Szabó leült egy fonott székre.

– A Lavrentyij Pavlovics – magyarázta hadonászva. – Akiből neked holnap Sajtos elvtárs óráján felelned kell. Akit te szépen elolvastál, kijegyzeteltél. – Lecsüggesztette fejét, mint egy öregember. – Mi lesz *mivelünk* holnap, azt mondd meg? Mert azok a boldog milliók, akiknek holnapra nem adták fel memoriternek El Pé Berija kongresszusi beszédét, azok fütyülnek az egészre, röhögnek a markukba. Lebukott, lebukott. De mi?... Felszólít ez a gyilkos, merev képpel bámul rád, nem mond se jót, se rosszat, egyedül hagy, *rád bízza*, hogyan vágod ki magad ebből a slamasztikából. Provokálni fog. – Szabó Tónit az aggodalom rövid életrajzra készítette. – Az anyám jegyszedő a Haladás moziban. Negyvenötig a miénk volt, kapitalisták vagyunk emiatt a krecli kis mozi miatt. Az öregem tavaly meghalt, kettesben élünk a muterral az ő fizetéséből. Ha én most valami gixert csinálok, az öreglányt kirúgják az állásából. Hol fog akkor jegyet szedni?... – Gyűrött Munkás-paklit húzott elő a zsebéből, idegesen kotorászott benne. – Mért kellett ennek *pont most* lebukni?...

Másnap reggel néma csend honolt a tanteremben. Vártak. Sajtos Győző nem tűnt fel kopott öltönyében. Aztán hírül hozták, hogy az egész évfolyam kilenc harminckor gyülekezik a nagyteremben. A jelzett időpontban Sajtos elvtárs jelent meg az előadói pultnál. Sötét öltöny, nyakkendő volt rajta. Ötven percig beszélt, hangja megvető volt és rettenthetetlen.

– Ki is volt ez az ember, elvtársak? Ez a sötétben bujkáló, sorainkba férköző?

A leleplező vádirat szerint megvesztegethető bérenc, aki tudatosan átjátszott az ellenségnek állami titkokat, például a „Sztalinyec” traktor régóta áhított tervrajzát, továbbá károsan befolyásolta gigantikus ipari létesítmények teljesítményét, úgymint:

- a) a volgai vízi erőmű alól elvezettette a Volgát
- b) a kámai erőmű alól a Kámát
- c) a bratszki alól Bratszkot.

...A szemeszter végén az évfolyam sorra levizsgázott ezekből a pontokból és sok egyéb pontból. A nyári szünet után a tanrend mindjárt az első órán politikai gazdaságtan előadást hirdetett. Ám megszokott tanárunk helyett egy vöröses hajú, szemüveges előadónő lépett az évfolyam elé. Homlokát ráncolva, határozottan, dohánytól érdes hangon, pöszén beszélt.

– Bemutatkozom, elvtársak – mondta. – Feregély Gizella vagyok. De mielőtt rátérnénk a konkrét anyagra, egy rendkívüli programpontra. Az önök előző előadója, bizonyos Fajtof elvtárs – nem elvtársunk többé. Bebizonyosodott, hogy fármazafát tudatofan elferdítő elhajló. Éf ráadáful kozmopolita, főt főpredék if. Javaflom, hogy fejezzük ki filárd egyetakarással kollektív megvetéfünket.

Néhány másodpercnyi csönd után egy eminens az első sorban felállt és énekelni kezdte a Völgyvidéken és hegygerincen át... kezdetű dalt.

Mindnyájan követték példáját és rázendítettek. De Ádám közvetlen közeléből hiányzott egy tenor a szólamból.

- Te mért nem énekelf? – hajolt mellette álló barátjához.
- Nem jó a halláfom – felelte Szabó.

Majd a második strófa után hozzátette:

– Egy ilyen fájtépő kifpolgár nem érdemli meg, hogy befkálázzak. Csalódtam benne és egyemberként elítélem. Le van ő a Fabadfág-fobor tetejéről farva!...

Hatodik fejezet CHARLES MAURICE TALLEYRAND

1953. szeptember 27-én déli két óra tájt Sebő Lili és Billiger János zónapörköltet evett egy körúti talponállóban. A Madách Imre Gimnáziumban az orosz nyelv oktatását gyakorolták több hónapon át. A tanári kar segítsége ellenére naponta szembesültek váratlan kihívásokkal, melyekről egyetlen útmutató sem beszélt. Az orosz nyelvtanulást általános ellenszenv kísérte, az orosz szavakat furcsának, kimondhatatlannak találták, sok gyerek a cirill betűkkel is hadilábon állt, ráadásul a tanárjelölteket nemigen vették komolyan – úgyse tőlük függ az osztályzat –, és az órák értékes perceit fegyelmezésre kellett fordítani. Minden osztályban akadt népszerű jópofa, aki közbeszólásaival derűtséget keltett, és Lilinek sejtelve sem volt róla, büntessen, meg se hallja, vagy maga is mosolyogjon a beköpésen.

Gondjaiban Billiger János is osztozott, erősen bántotta, hogy férfi létére nem képes tekintélyre szert tenni, kereste a szerepét és a módot, ahogyan Tolsztoj, Gogol meg Vlagyimir Iljics Lenin nyelvét népszerűbbé teheti.

Lili a gondok ellenére elemében volt, most érezte igazán, hogy ez a hivatása, pedagógusnak született; minden ügyeskedés nélkül kapcsolatot tudott teremteni a rábízott VII/b-vel, melynek osztályfőnöki óráit is vezette. Találkozás a tizenévesek észjárásával, érzésvilágával, reakcióival, ez volt naponta ismétlődő élménye, kudarcokkal és örömmel. A jelzős szerkezetet gyakoroltatta egyik óráján, kapásból jelzőt meg jelzett szót kellett mondani, magas épület, hideg tél, híres író, efféléket oroszul, sétált a padok közt, és az utolsó padhoz érve, intett a bozontos üstökű, nagyra nőtt Dávidnak, a fiú felállt és a kérdező szemébe nézve annyit mondott: *kraszívaja prepodavatyelnyica*; és megvárta, amíg „a szép tanárnő” sarkon fordul és visszasiet a katedrára, hogy a piros arcát leplezze.

De nemcsak a pirulását, a szeme sarkába szökő könnyecseppet is, mert eszébe villant elhagyott szerelmesének „leánykérése”: írói fantáziájával „megjövendölte”, hogy Sebő tanárnő szemtelenkedő tanítványát egyszer személyesen fogja fölkapelni „a férj jogán!”...

Uljanov. A lány megrettent, amikor megtudta, hogy éppen ő lesz a párja. Csak később támadt fel benne a gyanú, hogy hátha ő maga rendezte így, de az előttük álló feladat jobban érdekelte, mint a partner; ráadásul az évfolyam párttitkáráról sok mindent elmondhatott, de hogy őiránta mint férfi érdeklődne, azt nem.

Zavarba ejtette, hogy a fakószőke fiatalember, akinek dolgairól csak rebesgetések, kósza pletykák szóltak, most közelebbről, a közös munka során másnak bizonyul, mint amilyennek eleve gondolta. A szigorú szolgálati arc mögül emberi vonások bukkannak elő: szorongva készül egy-egy órájára, tanácstalan, sőt gátlásokkal küzd, és őszintén, önkritikusan beszél, mint akinek segítségre van szüksége. S ahogy múltak a hetek meg hónapok, el kellett ismernie, hogy ez az ember közvetlen, de nem tolakodó, éleseszű, de nem fölényes, művelt, de nem tudálékos – egyszóval Billiger János, – és nem Uljanov. Sokat és sokfélét olvasott, ezt léptenyomon tapasztalhatta – Klein Vera igazat mondott, amikor a példaképéről beszélt. (Csak el ne szólja magát, hogy bármit is tud Billiger múltjáról, családi meg egyéb körülményeiről...) Tudatlansága a biztosíték, hogy most ők ketten békében...

Békében?... A november hetedik ünnepség szónokával? A tanköri kivesézések rideg, „párt-szerű” döntnökével? Az évfolyam ellenőrével, akitől mindenki tart?...

Kenyeres Ádám szenvedett. A csalódás, a magára maradás fájdalma nem enyhült, sőt naponta újabb tápot kapott; az Intézetbe lépve minden szembejövő arcán kárörvendő vigyort vélt látni, szégyene az egész évfolyam előtt szinte elviselhetlenebb volt, mint az elveszített kapcsolat; Sebő Lili a nagyterem közös előadásain már nem ömellette ült, hanem elől, mindjárt a második sorban, Uljanov jobboldalán. Ezt a *váltást* egyszerűen képtelen volt megmagyarázni, a találgatásokkal csak önmagát gyötörte, jobb híján képzeletben faggatta és vont a kérdőre a lányt, mert mégse állíthatta meg a folyosón: ha már engem ejtettél, és új férfi kell, hogyan vagy képes a sok közül éppen ezzel az alakkal összeszűrni a levet?!...

A zenébe menekült, szombat éjszakánként sorbanállt az Operaház mellett összeverődő barátaival, és a pénztárban szingli jegyet vásárolt a legjobb előadásokra. Új szereposztásban mutatták be az Othellót, ez különleges csemegének ígérkezett, sikerült kitűnő helyet kapnia a harmadik emelet első sorában, készült rá, rajongott ezért a zenéért, a Bordal, a szerelmi kettős, Jago Credója, aztán a gyönyörű szoprán áriák, A Fűzfadal, az Ave Maria...

Az est gyöttrő élménnyé változott, mert a szépséges dallamok mögül előbukkant a *cselekmény*, a féltékenységbe belehajszolt szerecsen hadvezér drámája, amit most Ádám húsba vágóan átélt: Othello láttán maga elé képzelte „hütlén választottjának” enyelgését egy csábító ripőkkel, s borzongva hallgatta a sebzett mór kitörését: *Pokoli bosszúállás vad, ördögi arca, jöjj!*...

Úgy tetszett, a fájdalom elől nincs menekvés, agya napról napra lázasan keresett valami megváltó enyhülést. És akkor ráeszmélt valamire. ÍRNI KELL. Az író írjon. Írja ki magából, ami emészti s ami kikívánkozik.

Sejtelve sincs, hogy ez hogy lesz, mint lesz, de azon kapta magát, hogy SZTORIN töpreng, ami óróra, óróluk hármukról szól, ámde mégse. És kerek lesz, amilyenek Félix Ede útmutatása szerint lennie kell: novella lesz, hiteles, igazi figurákkal, feszes szerkezettel, véresen komoly és mégis groteszk história, meghökkentő és leleplező. Bosszú és elégtétel, de nem a valóság szolgálai másolása!...

És ahogy az első vázlatokat papírra vetette, és tucatnyi ötletet eldobva újabbakat keresett, futólag regisztrálta, hogy a fájdalom enyhül.

A pénteki gyakorló oktatás után Billiger János a szokásos talponálló helyett az Erzsébet körút egyik vendéglőjébe vitte Sebő Lilit. A kései időpontban – fél háromra járt – alig akadt vendég, Billiger ablak melletti asztalt választott és étlapot kért. „Étlapot?” – háborgott a lány. Ez nem gilt, ami ennek esetleg magától értetődő, az öneki a havi négyszázötven forintos ösztöndíjából... De az egy pillanatra a kezére tette a kezét. – Ma a vendégem vagy.

– És mért?

– Csak. Nem lényeg.

– No de...

– Hát jó. Születésnap. Az a helyzet, hogy... ma vagyok harminc éves.

Féldeci pálinkát, pohárka likőrt, bort és egy üveg szódát rendelt a pincéértől, s a frissen sülték közül rántott szeletet körettel, savanyúpaprikát.

Lili fagyottan ült a magyaros terítővel borított asztalnál, ahonnét ki lehetett látni a Körútra; *együtt ünnepel kettesben* Uljanovval – és ezen az ablakon befelé is nézelődhet, aki ismerős épp erre jár...

Mi volt ez? – tűnődött a tömött villamoskocsiban, hazafelé. Közeledés, suta udvarlás, őszinteségi roham? A szesztől maga is felbátorodott, és Billiger monológja közben néha kérdezni is mert. Egyedül van, magányos. De hát hogy lehet magányos, aki emberekkel dolgozik, és

annyi elvtárs közt él... – A fejét rázta. – Az munka. Nagyon fontos. Csinálni kell. De ami most van, az más. – Most? – Most. – Pohárral a kezében elmosolyodott. Szürke arcban szép fogak. – Itt, ma délután.

Csak azt nem mondta, veled. Nem merte? De hát mitől fél egy ilyen? – Hiányzik valami. Kikapcsolni kicsit. Ezért örültem, hogy a Madáchban ketten összekerültünk. – A lány vérszemet kapott. – Véletlenül? – Nem jött válasz. – Már gyerekkoromban olvastam és azóta is olvasok. Mindent. Von Haus aus. – Újabb pálinkáért intett, és erre-arra kalandozva, de lebilincselően beszélt. A történelem, híres és hírhedt históriák, már kamaszkorában ez érdekelte, efféle könyveket forgatott. Nagy emberek, sorsfordító személyiségek. Akiket szoborba öntöttek. Akikre föl lehet nézni.

Lili azt hitte, most jön a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vezérkara, továbbá Bugyonnij marsall, a fehérek réme, és maximum Szuvorov generális.

– Talleyrand – mondta felcsillanó szemmel. – Charles Maurice Talleyrand. – A hangja majdnem ünnepélyes volt. – Micsoda életrajz... Harminckét évesen már püspök, ragyogó papi karrier, hirdeti az ígét, gyűrűs kézzel osztja az áldást, és közben nem akármilyen vagyonna tesz szert. Aztán kitör a francia forradalom. Már ott ül – ő, a főpap! – a nemzetgyűlésben, és mit csinál? Követeli, hogy foglalják le az egyházi javakat, érted? Le a papi tizeddel, elég a harácsból! Ragyogó szónok, született színész, lubickol az új szerepben. Addig fekete, most vörös. Naná hogy a pápa kiközösíti, mire füttyent, és máris londoni nagykövet. Hihetetlen ösztönrel mindig megéri, mi várható, és melyik lóra kell tennie. Ettől zseniális. Ahogyan vált, jelmezt cserél, karaktert, eszmét, ráérezve a kellő pillanatra. Nem érdeklik a részletek, morál meg ilyesmi, tesz az apróságokra, igen, igen, színész, de országoknak, uralkodóknak játssza a szerepét...

Úgy dőlt belőle a szó, mintha régóta várt volna erre a percre: hogy egy jó száz éve halott francia politikusról áradozzon. Lilinek ez sok volt. Ki mellett ül ő itt? Nyirkos tenyerét a vendéglői asztal alatt szoknyájába törölgette. Kínban igyekezett összeegyeztetni ezt a ma harminc éves Uljanovot a szenvedélyesen magyarázó Billiger Jánossal. Ráadásul fölfedezte, hogy jólesik, hízeleg neki ez a szózuhatag, ez a vallomás: ehhez az összeolvasott tudáshoz, műveltséghez őt tekinti partnernek... Az elvtársak... Biggyesztett, mintha azt mondaná, azok a suksüköző akárcik...

A lányban valami tompa indulat támadt. Ő nem akar ebbe az emberbe belelátni, nem akar ilyen közeli ismerőse lenni. Az meg csak beszél, tovább beszél. A mutatóujj ragadja magával, ahogy az eszményképe, ez a herceg és kalandor csinálta, főminisztereket, kardinálisokat tekert az ujjá köré, a váltanitudás a kivételes emberek isteni ajándéka – és szinte paposan emeli föl a kezét a kocsmái teríték fölött: a zseni a mai meggyőződését ugyanolyan átéléssel tudja előadni, mint a tegnapi, no meg a holnapit, a homlokegyenest ellenkezőt...

Kipirulva fejezte be és fürkészően nézett a lány arcába: megérti, felfogja, amit most egy lendülettel elsorolt?... Sebő Lili lehunyta szemét, mintha el akarna rejtőzni, arcán rózsák, az izgalomé és zavaré: mit jelent, mivel járhat Uljanov-Billiger bizalmasává válni? Bocsáss meg, mondta a férfi, lerohantalak, de mosolya elárulta, hogy nem bánja, örül – és ez annyira bizonyosnak tetszett: életében először közli valakivel, hogy rátalált egy halandóra, akit csodál, akire fölnéz.

... És amikor a villamos átzötykölődött a hídon Budára, Lili nem tudott a szorongató érzéstől szabadulni: ha a Madách helyett egy másik középiskolában kezdi meg egy másik tanárjelölttel a gyakorló oktatást, valami másképpen alakul. Azazhogy *éppen ez, a Madách* tereli új irányba, az ismeretlenbe a jövőjét.

Hetedik fejezet

KI LÁTTA UTOLJÁRA SZEMERE OLGÁT?

Félix Ede el-elmaradt a próbákról, Ádám kérdéseire kitérő válaszokat adott, komor volt, idegesen rágta üres cigarettaszipkáját, valami bűzlik, valami nem tetszik, mormogta inkább magának, csak tudnám, ki kavarja a nyomdában a szart...

Hamarosan megtudta. Új vezető került munkahelyén a részleg élére a tegeződő, jóindulatú elődje helyett. A központból jött főnök elhatározta, lekáderezi beosztottjait, hogy elhárítsa bárminő ideológiai elhajlás veszélyét. Az életrajzokban tallózva hamarosan fennakadt a volt hírlapíró nevéen, és ösztöne megsúgta, itt található valamit. Nem sajnálta az időt, a házi könyvtárban fellapozta a Népszava hat-hét évvel azelőtti számaint és csakhamar értékes adalékra lelt. Többre is, ám az egyik perdöntő dokumentumnak bizonyult. A *Ki látta utoljára Szemere Olgát?* című cikk az 1947. évi országgyűlési választások után íródott, és szemtanúk tucatjaira hivatkozva azt állítja, hogy a Magyar Kommunista Párt – a választás győztese! – teherautókon aktivistákat menesztett vidéki körzetekbe, hogy ott sorra leszavazzanak az MKP listájára. Ezt megtudva Szemere Olga (27 é., szoc. dem.), az egyik fővárosi választási bizottság elnöke, személyesen jelentést tett az igazságügyi miniszternek. Azt tudjuk – fejeződik be a tudósítás –, hogy Ries miniszter benyújtotta lemondását, de azt nem, hogy mi történt a jelentéstevével. Szemere Olga ugyanis nyomtalanul eltűnt, rejtély, azóta hol tartózkodik, a rendőrség hallgat, hozzátartozói sem sejtik, Olgával mi történhetett.

A cikk végén kurzív verzál betűkkel a szerző neve: *FÉLIX EDE*

A korrektor másnap már nem léphette át a nyomda küszöbét, ha elkerüli a letartóztatást, akkor is kmk, közveszélyes munkakerülő a státusza, ezzel a bélyeggel nincs hely, ahol alkalmaznák. Éhen hal, Bacsó Béla úti főbérletéből kitoloncolják.

Ádám ekkor találkozott vele utoljára a kóruspróbán, magába roskadva ült, a kottát ölébe ejtve. A szünetben eldugott folyosószegetükbe húzódva, remegő ujjával cigarettára gyújtott és elhadarta, mi történt, te ember vagy, valakinek el kellett mondanom, aztán kezet nyújtott és az előcsarnokban beszélgető kórustagok közé vegyülve, eltűnt.

Ádám egyet tudott: Félix Edén segítenie kell. Ám kihez forduljon 1953 decemberében, aki munkát, elhelyezkedést ajánlana egy megbízhatatlan, „priuszos” egyénnek? Noha tárgyilagos szemmel reménytelennek látszott az ügy, mégis büszke volt, hogy ekkora feladat hárul rá: ettől egyszerűben felnőttnek érezte magát. Tanulás, dolgozat, vizsgák, szerelmi bánat, a diákélet minden velejárója gyerekségnek tetszett, mert egy jó barát sorsa van a kezében. Kenyeres Ádám az utolsó szalmaszál. Ő az egyetlen, aki kitalálhat valamit, valakit. Éjszaka fölbredve már-már az égiekhez fordult, egy feledésre ítélt könnyörgés szavait mormolva: „Nem magamért, Uram, de az ártatlanul meghurcoltakért...”

És akkor, egy zimankós, hófúvásos napon, épp Mikulás napja volt, levelet kapott, András írta, a régi iskolatárs, a volt fociválogatott volt kapusa. „Meghalt szegény Gida bácsi, Tóth Gedeon, téged is tanított földrajzra, nekem osztályfőnököm volt, rendes, jóra való figura, mindig nála gyóntam, a ballagáson egy élő, hófehér kecskegidát ajándékoztunk neki, rózsaszín szalagon kellett vezetni, az öreg dermedten állt a kecskével, sírtunk a röhögéstől... Ha tudsz, a végbúcsúra gyere el, Óbudai temető dec. 11, fél 3. Ölel A.”

A 76 évesen elhunyt paptanárt rendtársa, dr. Barta Ányos búcsúztatta, az öregdiákok huszanhúszonötten verődtek össze a lélekharang kongatására. Ádám többekkel kezet szorított, szervusz, Kenyér, mondták, és a hosszú Sas Berci megkérdezte: még mindig író akarsz lenni?...

A vonuló menet élén két fekete zubbonyos gyászhuszár haladt, egyikük az urnát vitte, másikuk a kisméretű koszorút, az egyetlen virágdísz a családtagok szalagjával. Megérkezve Ányos tanár úr az egyház örök biztatását és ígérését mondta, siralom völgye, feltámadunk, örök világosság, resurrexit, sicut dixit, a két gyászhuszár – rezes orrú, bajszos ember az egyik, fiatal, beesett arcú, parasztfforma a másik – tisztelegve állott oldalt. És akkor Kenyeres Ádámban felvillant valami. Egy esély, ötlet, pislá remény. Türelmetlenül várta, hogy a szer-tartásnak vége legyen. Beszélnie kell az Ányossal. Az utolsó fohász után a lelkész a rokonokkal váltott búcsúszót, a fiú távolabb várt rá. Végre eljött a perc. Odasietett, laudetur, ugye tetszik emlékezni rám, hadarta, Kenyeres vagyok, latinra jártam a tanár úrhoz, most egy fontos ügyben... Látta, hogy a pap átfagyott a hidegben, belevágott a közepébe. Arról van szó... És előadta, hogy közeli barátja, ötven éves, utcára került nyomdász, illetve tollforgató, sürgős segítségre szorul, munkahely kellene neki, papír, hogy ne vigye el a rendőr, és kereset, hogy éhen ne haljon. Olyanféle *beosztás*, ami nem szúr szemet, nem hivalkodó, és nem ácsingózik érte senki.

Mentek kifelé, a pap sietősre fogta lépteit. Ádám egyfolytában magyarázott, s végül megálltak a temetőiroda előtt. – Tanár úr az óbudai temető lelkésze. És ugye itt is pasztorál, az óbudai sírkertben. És nekem az jutott eszembe... Nem lehetne elintézni... szóval nem tudná bepro-tezsálni az én emberemet temetői szolgálattelvőnek?...

Kösz, fiú, van állásom, bérem, érvényes munkakönyvem. Egyet kérek: egyelőre ne járj arra, ne látogass meg, majd én jelentkezem. És most még egyszer: kösz. Újra magamnál vagyok, a többit összehozom. Barátod E.

Nem, nem fogja fölkeresni azt a temetőt. Mindössze néha eszébe jut, vajon milyen érzés lehet egy vadidegen halandó porhüvelyét vinni egy urnában a gyászolók élén. Nyilván beleszokik az illető, hiszen naponta sor kerül egy-egy ilyen szereplésre. A lóvontatta üveghintó jóval költségesebb szolgáltatás, és csak kevesen engedhetik meg maguknak...

Hetedik fejezet

A BESZÉD ARRA VALÓ, HOGY ELREJTSÜK A GONDOLATAINKAT

Billiger János az Izabella utca egyik régi bérházában lakott, a Hunyadi tér közelében. Amikor Sebő Lili belépett az első emeleti lakásba, egy régi otthon beüledett szaga érzett, szőnyeg, bútor, kárpit szaga, és a nyitva maradt konyhaajtó felől sok évi főzés, fűszerek jellegzetes illata.

Billiger kockás pulóverben, bal kezében szénlapáttal vezette be a szobába, tedd le a kabátod, mondta, és a helyiség méretéhez képest jókora kályhát megtömte brikettel.

Lili leült egy fotelbe, talán együtt él valakivel, gondolta, mert a berendezés női ízlésről árulkodott – vitrin teáskészlettel, nippekkal, a sarokban fésülködő asztalka –, egy öregasszony lehet, távoli rokon.

„Rokon? Hisz mindegyiket elvitték az utolsó szálig Németországba...”

– Hogy mért hívtalak el? – A férfi leült vele szemben. – Mert te is egyedül vagy, és én is egyedül vagyok. És ilyenkor, ünnep tájékán... – A szeme, a hidegen fénylő, fürkésző pillantás most tűnődő, s a vendégre függesztve majdnemhogyan szomorú. – Ez lesz a nyolcadik karácsony nélkülük.

„Nyolcadik? Ó persze. Negyvenhatban vitték el őket.”

– Hessenben vannak. Van fedél a fejük fölött. De rettentő, amin keresztülmentek. Vagy kétszázezer embert deportáltak, mert ez nem *kitelepítés* volt!, majd’ egy hónapig utaztak marhavagonokban, persze nemcsak tőlünk, a csehektől, románoktól, lengyelektől meg Jugóból is vitték a népet, elég volt hogy német anyanyelvűnek vallották magukat, tizenkét millió földönfutót kellett abban a tönkrevert országban befogadni és a semmit megfelezni. Utálták a menekülteket, a magyar svábokat cigánynak titulálták, lenézték és csak alantas munkát adtak nekik.

„Az anyjára, apjára, nővére meg a rokonaira ugyanez várt odakinn. Megérezte, fölmérte, az ösztöne megsúgta, hogy ő, Hans Billiger nem kér ebből?... És inkább a szovjet zónát választotta? Ebben több esélyt adott magának?... Mert vakmerő? Mert hazardőr? Hiszen itt többet: mindent kockáztatott...”

– Ma már túl vannak a nehezen – folytatta amaz. – Sok minden megváltozott azóta. Szükség van minden munkáskézre, dolgoznak gyárban, az építőiparban. A gazdasági csoda... Megélnék, saját lakás, a Mutti otthon, a nővérem tanul, jogász lesz. Beilleszkedett németek.

„Aha, mégis rossz lóra tett? Mindent tud róluk. Most örül, vagy irigyli őket? De hát ő se nyomorog.” Jobbnak látta visszatérni hazai vizekre. – Mekkora ez a lakás? – kérdezte.

– Két szoba, a háló ennél kisebb. Elférek. A fürdőben gáz, nagy sárgaréz csapokkal.

Két szoba komfort egy egyedülálló lakónak? Körülpillantott, mint aki nem akar hinni a szemének, és a bal kézre eső falon, két olajfestmény közt – csendélet meg legelésző gulya – négyzet és téglalap alakú foltokat fedezett fel a tapétán: ott képek voltak, nyilván fényképek, családi arcok, esküvő, érettségi, ezüstlakodalom portréi, szuvenir Abbáziából, képek, amiket levett az előző bérlő, mikor eltávozott az otthonából, és a fotókon kívül itt hagyott mindent...

Akkor tehát ez a lakás... Nem, nem kérdezni, nem észre venni, nem gyanítani semmit, teljes tudatlanság a szerep, Klein Vera elejtett információi felejtve!

A házigazda teát hoz tálcán, a vitrinből veszi ki a csészéket, arany szegélyű meissen, édes keksz jár hozzá, meg lapos üvegben rum, és a gyerekkoráról mesél megint, mint abban a körúti vendéglőben, a bogdányi házról, külön szobája volt könyvespolccal, térképekkel meg egy régi Underwood írógéppel; ha gépelt, minden sor végéhez érve csöngetett, Gréti a többiekkel együtt a határban dolgozott, de a kisebbiket az apjuk tudós embernek szánta... – Olvastam. A történelem érdekelt nagyon. Töltenél? – intett a teáskannára. – Elszakadtunk egy életre. Mikor hátulgombolós voltam, Gréti vigyázott rám. Mutti a konyhát vezette, többfélét főztek, mert vendéglőnk is volt. Jöttek az utasok hajóval, busszal, mikor a Szent Gellért vagy a József főherceg gőzös kikötött, a matróz elkiáltotta magát: Túúúnapogdán Kisperlíín!... A család. Nagyon hiányzik. És a tied? – kérdezte hirtelen.

– Az enyém? Az anyám tanítónő – feleli gyorsan –, az öregapám is karcagi, mindenki karcagi, félig paraszt, félig már városi, a húgom orvosnak tanul, az apám... az apám meghalt.

– Hol, mikor?

– Hát hogy pontosan... szóval...

– Azt hiszed, nem tudom? – legyintett. – Katonatiszt volt, frontszolgálat, kitüntették, haláláig harcolt a Vörös Hadsereg ellen.

Tudja. Persze hogy tud mindent. Ez a tromf, és ha úgy találja jónak, kijátssza. De mit akar vele? Vakmerő gondolata támadt. És én talán nem kérdezhetem meg: *Azt hiszed, nem tudom?* Ha felkapnám azt a Háztartási rum feliratú üveget, jól meghúznám, és pedzegetni kezdeném *a deportálásból* itt ragadt sváblegény sztoriját... Vigyázat! Ez zsarol. És szédít. Ezért vagyok itt. Így vett rá szép szóval és burkolt fenyegetéssel erre a látogatásra. Beszél, beszél, megnyílik, érzései vannak, tud szomorú lenni, de valamiért teszi. A születésnapján, a rántott hús fölött idézte nagy példaképét, azt a Talleyrandt-t, a beszéd arra való, hogy elrejtjük a gondolatainkat...

Nem udvarol, nem közeledik. Hozzám se ér. *Mindent másképpen csinál...* Csapong. Nyilván élvezi, hogy közönsége van. Kiválasztott közönsége. Most épp az önmegvalósításról elmélkedik. Hogy az új meg még újabb szerepkör mennyire fontos. Mert van olyan, aki ír, darabot mondjuk, vagy bármi mást – és van olyan, aki változik. Mind a kettő művészet.

Most utalt először Kenyeres Ádámra. Amikor a kivesező tankörgyűlésen ledorongolta Ádám Sztálin-jelenetét. Ez is komédia volt?

Felkapja a rumos flaskát és meghúzza. Ő nemcsak ábrándozik az ötletéről, meg is valósítja.

– Az egyház kivételes találmánya a gyónás. Confiteor Deo omnipotenti. Töredelmes színvallás valakinek, akiben megbízol. Most te vagy nekem ez az ember.

A vendég csak ámul. Mérlegeli, e percben fél-e? Színi előadáson érzi magát. De közben a másik arc is felbukkan, Uljanov, Uljanov, Uljanov.

A férfi olvas a szeméből. Szeretném, ha a barátom lennél. Ezért vagy most itt. Meg fogod érteni. El fogod rendezni magadban. Lehet, hogy kétarcú vagyok, de nem kétszínű. Ez fontos, ezt jegyezd meg jól.

Kétarcú. Tehát ha hazajön a nap végén, leveti az Uljanovot, akár a rendőr vagy tűzoltó az egyenruhát, és szögre akasztja?

Amaz közelebb húzza a foteljét. De most hagyjuk ezt. Kell, hogy néha *ember* legyen a közelben, mert cipelünk magunkban ezt-azt, ami kikívánkozik.

Csönd. Valamit mondani kell. – Történt valami? – kérdi óvatosan.

– A katonai táborban júliusban. Igen, Böhönyén, ott valami kiderült. Számomra is új volt. Persze jó hogy tudok róla. – Szorosan markolja a lapos üveget, mintha attól várna biztatást. – Elmondom, mert rágódok rajta.

– Nyár óta?

– Zavar. A hadsereg, a honvédségi szolgálat maga a szellemi nihil, rendben van, nem filozófusokat képeznek, hanem gépkocsizó lövészeket, de a fizikai igénybevétel, az a sok kiagyalt, oltári baromság... Laposkúszás, menetgyakorlat tizenöt kilós fölszereléssel, sziklás talajon lövészgödröt ásni...

– Nehéz volt?

– Kibírtam.

– Mint a többi?

– Hát... szóval nem annyira. Idegileg kikészültem. A kiképzők. Iskolázatlan parasztleányek parancsszavakat ordítanak. Esőben Feküdj!-t vezényelnek a sárba. Félig kiszáradt patakban mostuk a gimnasztyorkát.

– Katonaélet.

– Stimmel. De volt egy gyakorlat... – Felhajtotta a háztartási rum utóját. – Már a hónap vége felé történt. Aznap hajnalban nem osztottak reggelit. A zászlóaljparancsnok személyesen indította el a századot a gázsátor felé. Vártunk sorunkra, szakaszok, rajok. Bementem én is. De előre láttam, hogyan jönnek ki ebből a gázzal töltött kamrából a többiek. Félttem, érted? Azon tűnődtem, hogy tudnám ebből kizárni, kimenteni magam. Valami mentesítő okkal. Már az is eszembe jutott, hadnagy elvtárs jelentem, nekem tébécém van... Láttam, hogy a kijövők prüszkölnek, taknyuk-nyáluk összefolyik, de ép bőrrel megúszták. És mégis... Tízen mentünk be egyszerre. Odabenn a halál... minden egyes lélegzetvételnél belém szúr, megfojt, nem látok, most esem össze, vége. Térdeltem, arcom a tenyerembe temetve, mint valami elítélt a katorgán, aztán iszonyú düh fogott el, mi ez itt, rendszeresített állatkínzás? Fölkeltem és nekimentem ököllel a sátorponyvának, megtaláltam a kijáratot, de kívülről befogták... Akkor... akkor éreztem, mi az a végső kiszolgáltatottság, az erőszak kíméletlen közönye. Nem tudom, mennyi idő telt el, egyszer csak kinn hevertem a fűvön, mint egy hulla, karom, lábom szétvetve, a nyomorult, szar életnek örülve... És akkor az egyik bajtársam az évfolyamról, aki már magához tért, egy senki, aki idehaza az Intézetben berezel, ha meglát, megállt fölöttem, hegyeset pökött és vigyorogva megkérdezte: – No, Jani komám, hogy ityeg a fityeg?...

„Három percig tartózkodott a sátorban, a patronból szivárgó gázfelhőben, és halálfélelme volt. Vajon mi jutott erről az eszébe?...” – Lili kipillantott az ablakon, a decemberi délutánon máris sötétedett. „Barátságot kínál. Megfog az őszinteségével. Gyámoltalan és lenézett is tud lenni.”

Lemezjátszója is van, leoltja a csillárt, hangulatvilágítást teremt, föltesz egy lemezt, forog a korong. A lány összerezzen, most minden kiderül, ha valami tapadós, lassú tánczene.

Romantikus szépségű, szárnyaló dallam.

Csajkovszkij Vonósszerenád.

Hans elnyúlik a fotelban és lehunytt szemmel hallgatja. – Csugyeszno, da? – kérdi oroszul.

Ha ez volt a célja, elérte. Sebő Lili felkavarva, gondolataival viaskodva lépett ki az Izabella utcai bérház kapuján. Közeleg a szeretet ünnepe. Fájón elszakítva. Mutti, Fati, Gréti. És ő, Billiger János nincs velük abban a német városban. Hatásosan, *meggyőzően* ecsetelte a kitoloncolt milliók sanyarú sorsát az új hazájukban. Hogyan történhetett, hogy a transzportba

szervezett és tehervagonba zsúfolt Billiger-család egyetlen tagja, az apa szemefénye, az éles-eszű, náluk többre termett Hans itt maradt? Hacsak... hacsak nem mindnyájuk előre kitervelt szándéka szerint történt mindez?!... A Szovjetunióval szövetséges Magyar Népköztársaságban nem veszett el az egyedülletben, hanem nyilván... nyilván kapcsolatok után kutatva, próbálkozva, kockáztatva, megtalálta a helyét. És szavai szerint – megvalósítja magát.

De honnét a bizalom?

Rejtőzik a zsebében – vagy a múltjában valami dokumentum, amitől fölenged a fagyos, kötelező elutasítás?

Hogyan lehet a dunabogdányi sváb gazdagyerekből egy szép napon elvtárs, sőt egy felső fokú tanintézetben kommunista párttitkár?

Sebő Lili borzongva gyalogolt a Lenin körúti villamosmegálló felé.

Ki ez az ember?...

Nyolcadik fejezet

POKOLRA KELL ANNAK MENNI, AKI ÍRÓ AKAR LENNI

Elhagylak, Kenyeres Ádám. De ehhez az üzenethez hozzátartozik még, hogy szeretlek, te vagy életem első, igazi szerelme.

Ez a mondat keltette életre a fiúban a Történetet, hogy megírja, kiírja magából a fájdalmat és keserűséget, és egyben mérlegre tegye: képes-e az érzéseiből meg a képzeletéből *m ű v e t*, igazi novellát alkotni.

Beleszötte magát, a maga drámáját egy hasonló korú fiatalember lényébe bújva, és a háromszög-történet háttérét – a politikai légkört, amelyben játszódik – groteszkben próbálta megfesteni. Groteszkben, mert neki ez adatott meg, ez a csiklandó és vérfagyasztó anyanyelv, érezte, csak így képes hiteles lenni, másegyéb nyelven nem beszél. Voltak föl villanó örömei egy-egy sikerült oldal elolvasása után, egy párbeszéd, vagy jól megfogalmazott jelenet, de a legfontosabb, a megváltó ötlet kipattanása, amitől lázba jön, feszültté válik az egész, váratott magára.

Megvolt a váz, az alaphelyzet, megvolt a három főszereplő – gyűlölte és imádta őket, ahogy a semmiből lassan életképes, elhihető figurává lettek, kezdtek mocorogni a mellékalakok is, és megvolt a VÉG; ebben sziklaszilárdan hitt: hogy a két férfi meg a nő összeütközésének így kell végződnie.

De hova tegye a hősét, Csiki Andrást, milyen közegbe, és miféle szakmával, képesítéssel, különleges szakismerettel ruházza fel, hogy HELYZETBE KERÜLVE összeecsapjanak feje fölött a hullámok, és beteljesedjen a sorsa?...

És közben legyen groteszk. Mert a történet, az ő története csak akkor jó, ha sírni és röhögni lehet rajta.

Szóljon a világról, amiben élsz – mondta Félix Ede. – Engedd el magad, írd, amit a szíved diktál, csak így oldhatod fel a sérelmedet. Ne rettenj meg a saját ötletedtől, légy hű magadhoz. Ha közben eszedbe jut, hogy ezért a mondatért elvisz a rendőr, eldobhatod az egészséget. Érték, amit csinálsz. Nem fog elveszni. Pokolra kell annak menni, aki író akar lenni.

A négy egyetemi év végén záróvizsgákra készült az évfolyam. Billiger János társadalmi munkával bízta meg Sebő Lilit, szervezze meg a lemaradó gyenge hallgatók korrepetálását, hogy azok is eséllyel pályázhassanak a diploma megszerzésére. Atyec, a harmincnyelc éves parasztember, Téglás Gizi, a háromgyerekes munkásasszony és társai, a közegükből kiemeltek azt példázzák, hogy mindenből lehet minden. A párt nem tévedhet, Billigernek statisztikák, beszédes számok kellettek.

Humánus feladat, Lili nem mondhatott nemet. Ezeket a tanulással küzdő, meglett embereket a politika áldozatának tekintette, eszköznek egy kötelező tézis bizonyítására. Munkájáról a párttitkárt folyamatosan tájékoztatnia kellett. Többé az Izabella utcai lakásban nem járt, de annál gyakrabban a pártbizottság egyik helyiségében, melyet Billiger egy kollégájával együtt használt.

Lili egy sárga füzetben gyűjtötte az adatokat a tanulókörök felkészültségéről, s hogy a lemaradó hallgatók közül ki miben szorul segítségre. Kettejük közt afféle munka-kapcsolat alakult ki, Uljanov egy-két dicsérő szóval nyugtázta a beszámolóját, aztán a sarokban álló gépen kávé főzött, és megdicsérte a lány kékmintás blúzáját. Lili úgy észlelte, a közhelyes fordulatok közben kicsit soká legelteti rajta a szemét.

Egyik ilyen alkalommal történt, hogy a titkár a dékáni hivatalba hívták, Billiger kisietve intett, üljön a helyére és vezesse át az adatait az ő űrlapjára. Lili átült az íróasztalhoz és látta, hogy a legelső fiókot kihúzták. A fiók alján géppel írott papírok heverték szétszóródva, és egy-két kézzel írott füzetlap is akadt köztük. Ösztönösen helyére akarta tolni a fiókot, de akkor megakadt a szeme a többfajta – sima, kockás, vonalas – lapokon olvasható szöveg egy-egy aláhúzott során: munkatábor, állapotos asszony, vallatás, idős cserkésztsízt, szokási kísérlet, Fő utca, kübli, Andrassy út 60... És tovább: nevek, kihallgatók, ütlegek, bírák, adatok.

Kezébe vett egy ilyen papírt, aztán még kettőt, hármát, rövid fogalmazványok voltak, tárgyszerűek, átfutotta őket, s látta, nem azért íródtak, hogy számalmat, együttérzést keltsenek: szabadult politikai elítéltek történetéről informáltak. A legalul megbújó üzenetet?, híradást? géppel írták, a szöveget valaki piros tintával bekeretezte, és a szerzője, a 31 éves F. Anna nevét kétszer aláhúzva, felkiáltójelet tett melléje. Ez az 1953. július 26-án szabadult elítélte a szöveg szerint a pilisszentkereshti Erdőgazdaság dolgozója volt, pénztáros-adminisztrátor, családi állapotát tekintve *menyasszony* (vörössel kiemelve), 1946. május hó 8-án tartóztatták le *lakossági bejelentés alapján* (felkiáltójel vörössel), azzal számolva, hogy általa a *vőlegénye* nyomára bukkannak. Ez a bizonyos illető ugyanis kiemelt célszemély volt: a Volksbund körzeti megbízottja, több ízben hitet tett Hitler Adolf háborúja mellett, és 1944. április 20-án, a Führer születésnapján, ünnepi beszédet mondott.

Miután F. Annát őrizetbe vették, az új rend fegyveresei kidoboltatták Pilisszentlélek „főterén”: ha bárki bármit tud vagy gyanít a keresett személy hollétéről, jelentse a községházán, mert hogyha 10, azaz tíz napon belül nem jutnak a nyomára, F. Anna ugyanezen a téren golyó általi halállal fogja végezni.

Billiger János visszatérve a szobába, tüstént fölmerre, miféle olvasmányba merül a vendége. A lány elpirulva a nyitott fiókra mutatott, várva hogy indulatos szóval elkergeti az íróasztaltól, és a röplapokat besöpri titkos helyükre. Ehelyett intett, maradjon csak ott, leült szemben, rágyújtott és közömbös hangon elmesélte, miféle papírokat tart a kezében. („Mindent másképpen csinál!”) A változó, ingadozó politikai helyzet, a várakozások, a húzd meg, ereszd meg felszínre dob bizonyos jelenségeket; így például a belügy begyűjt néhány primitív röplapot, börtönt meg internáló tábor megjárta rabokról. Legtöbbször maguk a szabadultak fogalmazzák meg, miért, hogyan kerültek hüvösre, aztán valaki, a „szerkesztő” összerendezi a sztorikat, legépeli, kezdetleges módon sokszorosítja, aztán egy brigád, alkalmi figurák, elszórják, terjesztik, lerakják itt-ott. A címzettek közt vannak, akik leadják, így jutunk hozzá ehhez a kis gyűjteményhez. Vigyázz, van amelyik maszatos.

„Jutunk hozzá”? Többes szám?!... „A belügy begyűjt néhány röplapot...”

Alkalmi, gyér, jelentéktelen akciók, szervezethez híján – fűzte hozzá a titkár és megkérte Lilit, ezúttal ő főzze meg kettejüknek a kávé.

Sorsok hevernek a cetlikben abban a kopott asztalfiókban, rabkoszton élt, majd szabadságukat visszanyert emberek, cserkésztsízt, ügyvéd, kazánfűtő, apáca, közép-paraszt, műszaki rajzoló, kántor... *De ki az az F. Anna?* Az erdőgazdasági alkalmazottat és menyasszonyt, aki ma harmincegy éves, 23-24 évesen vitték el. Él, tehát az embere végül rendőrkézre került...

Vakvéletlen juttatta ezekhez az államellenes, felforgató információkhoz. Billiger János magától értetődően beszélt róluk, mintha csak jelezni akarná, ő, a párttitkár megbízhat Sebő Liliben.

De vajon mi áll még ezen a papíron, amit már nem tudott végigolvasni, hogyan folytatódik és végződik a történet?... És valakinek, aki piros tintával bekeretezte és aláhúzkodta, *miért fontosabb F. Anna históriája az összes többiénél?*...

Tanulmányait befejezve Kenyeres Ádám mint friss diplomás a Glóbusz Könyvkiadó segéd-szerkesztője lett, és ez az irodalmi műhely nagy szerepet játszott pályája alakulásában. Billiger János elhelyezkedéséről évfolyamtársai semmit se tudtak meg, hacsak Klein Vera nem, de ő hallgatott. Sebő Lili ösztönösen vidékre kíváncszott, hogy szakítson mindennel, ami ide kötötte. Húga, Sári a jövő évben Mohácson lesz körzeti orvos, várják, már megvan a szolgálati lakása; ő is oda fog pályázni, hozzá költözik, megosztják a másfél szoba-komfort rezsijét. Uljanov azonban a szobájába hívatta, és az orra elé dobta a jelentkezési lapját: – Mohács? Tudod, mit vállalsz? Szellemi munka helyett cigánypurdékat fogsz fegyelmezni, akik visszapofáznak és kilopják a szemed. Pesten maradsz. Született pedagógus vagy. Akár itt, az Intézetben lecövekelhetsz, tanársegéd leszel, de ha középiskola a vágyad, válogathatsz, Rákóczi, Toldy, József Attila. Fölveszel még egy nyelvet, magánórákat adsz, fordíthatsz, megcsinálod magad.

Az íróasztal fölött átnyúlva, a lány kezére tette a kezét. – Tehetséges vagy. Tervezd meg az életed. Ne légy hangya egy hangyaországban.

Lili ment kifelé, az ajtóban visszafordult.

– És te?

– Én? Én is Pesten maradok. Egy minisztériumban. Az előjáróim döntöttek. – Először látta elmosolyodni. – Én meg arról döntöttem, nem szakítok el olyan szálát, ami egyvalakivel összeköt.

Kenyeres Ádám minden reggel 8,30-kor úgy lép be a Lenin körút 9-11. számú ház kapuján, amit a város csak New York palota néven emleget, mintha valami dómba érkezne. Márvány lépcsőház, belső udvar szökőkúttal, a harmadik emeleten a Glóbusz, a külföldi művek kiadója, a negyediken meg, a Kölcseynél egymásnak adják a kilincset a honi irodalom jelesei, költők, akiknek könyv nélkül tudja egy-egy versét, írók, akiknek regényei máig nyomot hagytak benne, s a büfében maga elé engedi azt a barnára sült embert, aki a Petőfit meg A puszták népét írta. Barátok közé kerül, alkalmazkodik és tanul.

A Novelláról, amelyen hosszabb ideje dolgozik – előlről kezdi, újraírja –, mélyen hallgat, az hétpecsétes titok, de amit az alkotás fortélyáiból felszív, szerkesztést, hatáselemeket, feszültségkeltést, felhasználja, beépíti. Már túl van a legnehezebben, megtalálta a kulcsot, azaz a slusszkulcsot, mely röpíti előre a cselekményt, tudja, hol játszódik a csúcspont, miféle hős lesz a hőse, s a tettéért mit kockáztat. *Meredek* sztori, de mit mondott Félix Ede: Légy hű magadhoz, ne engedd, hogy beleszóljon a majré.

Az abszurd ötletet hihetővé kell tenned. Nem boszorkányság: kutyanehez, de sikerülni fog, mert ez a te világod, te ezen az egy nyelven beszélsz.

A bankettet egy óbudai vendéglő két különtermében tartották, zene is volt, tangóharmonika és dob, a vacsora alatt piano háttérzene, utána a rádióból ismert slágerek, táncdalok. A szalonspicces diplomás elvtársak felkérték a diplomás elvtársnőket, nem adlak másnak, nekem rendelt az élet, dúdolták a fülükbe a kék meg piros színű félhomályban. Sebő Lilivel, az évfolyam szépével minden fiú táncolni akart, Lili elhatározta, mulat és azért is jól érzi magát. Kő esett le a szívről, látva, hogy Kenyeres Ádám nem jött el a búcsútalálkozóra, lehetett rá többféle oka, de ő tudta, hogy *azért* marad távol. Az Intézetben hosszú hónapokon át mód-szeresen kerültk egymást, a fiú most így védte ki a kötelező találkozást.

Az évfolyam párttitkára ezen az estén eddig ismeretlen arcát mutatta. Nem Uljanov volt – mintha azt a jelmezt kint hagyta volna a ruhatárban –, kellemes modorú, jobbra-balra koccintó, barátkozó ember, aki éppenséggel jelzi, vége a szolgálati viszonyoknak, spongyát a mültra, előttünk az élet, egyenrangú felnőttek vagyunk.

A parketten megtáncoltatta Klein Verát, a lány a boldogságtól fülig pirosan simult hozzá. A pincértől rendelt egy üveg *Szuhoje sampanszkojét*, meghajolt a kipirultan pihenő Lili előtt és megkérdezte, volna-e kedve egy táncra. Négyyszer-ötször kérte fel azon az éjfélig tartó estén, sziporkázott a pezsgőtől, mástól, önironikus volt, könnyed, bámult a lány szemébe és a tangónál úgy ölelte, mintha óvón vigyázni akarna rá. Taxin vitte haza. A lány táskájában egy karcsú könyv lapult, táncosától kapta ajándékba. A kötet címe ez volt: *A sánta herceg titka. Charles Maurice Talleyrand élete*.

Kenyeres Ádám egész éjszaka gépelte a novellát. Másnap délután fél öt órakor az óbudai temetőben megvárta az irodából kilépő Félix Edét (barátja már két hónapja adminisztrációs munkakörben dolgozott), a sírkert belsejébe sétáltak, és egy felszámolásra ítélt, néptelen parcellánál átadta neki a kéziratot.

Billiger János tudta, hogy Lili szabad, végérvényesen szakított Kenyeressel, de lehet, hogy még nincs igazán túl rajta, sérülékeny, ezért csínyján kell bánni vele. Jól tette, hogy nem kezdeményezett, amikor meghívta az Izabella utcai lakásba, elhamarkodva mindent elronthat. De most, a banketten!... Történt valami, ami megzavarta, és sürgősen tisztázni akarta magával. Őszinte látlelet kell, hogy eldöntse, mi ilyenkor a gyógymód. Újra meg újra elolvasta Charles Maurice Memoárjának idevágó sorait (számtalan nő sorjázott az életében, nemes vonásaival, charmjával, sziporkázó szellemével rabul ejtette őket, hódítsd, kábítsd el és használd ki az asszonyt, de óvakodj az érzelmektől – szól az intelem. – A szerelem megváltoztat, kikezdi egyéniséged, tönkre tesz. Egyetlen donna akadt viharos kalandjai közepette, aki lángra lobbantotta a szívét, de volt ereje ellenállni: vezekléssel sújtotta magát, éhezett, fájdalommas tornagyakorlatokat végzett – és végül győzött).

Billiger úgy olvasta példaképe vallomását, akár a szerzetes a Szentírást. Csodálta, tisztelte, így annál meglepőbb volt, amikor fölfedezte magában *a betolakodó idegent*. Hamarjában így definiálta példás rendben tartott érzései közt az „édes elandalodást” (giccs, Courths-Mahler!)... Közveszélyes tünet, Charles Maurice-nál is hasonló szimptomákkal kezdődött, bizsergő szív-tájék, elérzékenyülés bagatell dolgokon... A baj nem jár egyedül: rajtakapta magát, hogy elmélyült szellemi munkája közben kikapcsol, és elmereng egy-egy pillanaton: amikor az íróasztal fölött a keze hozzáért a lány keskeny kezéhez. Romba döntesz mindent, amit eddig felépítettél, harsogta a józan ész, de ahogy belenézett Lili szemébe, és az nem kapta el a pillantását, Billiger párttitkár testén forróság futott át, s a pulzusa hevesebben vert. (A vérkeringés az érzelmek zűrzavarában...) Éjszaka veritékezve ébred, és heti programjában a hivatalos teendők és pártfeladatok elé tolakszik, hogy a lányt megvárhatja a Moszkva téren, mellette szoronghat az ötvenkilences villamoson és hazakísérheti a Margaréta utcai házig. És tudta, hogy a virágárusnál csokor ibolyát fog venni és dupla papírba göngyölteti, hogy Lili ne érezze rajta a nyirkos ujjai nyomát.

Franci jutott eszébe, édes unokafivére, Franz Billiger, együtt gyerekeskedtek, együtt jártak a dunabogdányi elemibe, egyikük a kálváriadomb oldalából baktatott háti táskájával, másikuk a dunaparti portáról. Franci bukkant elő János emlékezetében MEGINT (pedig óvakodott tőle), ő volt a szép szál, jóképű, jókedvű Junge, szerették a lányok, ő meg egyszerre háromnak csapta a szelet, míg aztán rá nem lelt valakire: ez az Anna a szépségével, sötéten csillogó szemével

úgy megbabonázta, hogy szenvedélyes szerelemre lobbant, és 1944-ben meg is tartották az eljegyzést. De az esküvőre már nem kerülhetett sor...

...És most, jó évtizeddel később, Hans, az unokaöcs, belügyminisztériumi státusszal a zsebében, a rendszer bizalmát élvezve, az önmegvalósítás kristálytisza koncepciójával – ugyanannak néz elébe? Rabja lesz egy dús szőke haj keretezte arcnak, hosszú szempillának meg két kihívóan gömbölyű mellnek?!

Charles Maurice egy hónapig savanyú almán meg húzós körtén élt, és rossz lábával napi ötven guggolótámaszt végzett.

Segíts, Talleyrand, én is megteszem!

...Hol van, csak látnám, rá fogom venni, hogy jöjjön el a Rudas-uszodába, és látni fogom, mikor kilép a medencéből, a testét, a formáját, és ahogy csillognak a bőrén a vízcseppek!...

Kilencedik fejezet EGY ILLEGÁLISAN TERJESZTETT ÍRÁS

Réti Farkas:
AZ AKASZTÓ EMBER BALLADÁJA

Első rész: A TÓIG

1951 tavaszán a Tiszaboly község közelében telepített katonai tábor műszaki alakulatánál szolgálatot teljesített egy Csiki András nevű, frissen diplomázott gépészmérnök. Mielőtt N. kisváros szivattyútelepén elfoglalhatta volna munkahelyét, tisztii tanfolyamra hívták be. Századát a Tisza ártéri szakaszain műszaki feladatok végrehajtására képezték ki. Csiki jóvágású, zömök, kisportolt fiatalember volt, évekkkel azelőtt ismert úszóversenyző. Bántelek községben született, tanító apja büszkesége, versenyzőként még külföldre is eljutott.

Csiki Andrást e szolgálata folyamán különleges szolgálatra vezényelték, amely – noha többszöri dicséretben részesült, és állítólag magasabb elismerésre is fölterjesztették – végül kétségbeesett helyzetbe sodorta. (Ez utóbbit váratlan magánéleti válsága idézte elő.) Apja csak jóval később kapott fia hollétéről szűkszavú értesítést, de meglátogatni – az ítélet értelmében – nem látogathatta meg.

... Az 1951-es év Janus-arca két ellentétes képet mutatott. A sajtóban és a rádióban egymást érték a rendkívüli sikerekről szóló híradások, ám a lepellel borított, másik Janus-arc vonásai már jóval komorabbak voltak. A nehézipar megoldhatatlan anyaghiánnyal küzdött, a realkeresetek erősen csökkentek, a mezőgazdaság termelése a háború előttire süllyedt, ehhez járult a kötelező beszolgáltatás erőszakossága, a jegyrendszer, a kitelepítések, a metróépítés kudarcáról terjedő hírek és egyéb, rossz hangulatot szülő jelenségek.

Ezért az irányító pártapparátusban időszerű evidenciával vetődött fel az eszmei szilárdság erősítése, továbbfejlesztése a vezető káderek körében. A folyvást élesedő osztályharc, az agresszív, leselkedő imperialista veszély közegében elsőrendű fontosságú lett. A törvényszerű sikerbe és elkerülhetetlen győzelembe vetett hit súlyozása a közép- és felsőszintű parancsnoki karban.

A politikai bizottság utasítására az alárendeltségében álló ideológiai testület, az E.E.B. (Eszmei Erőnléti Bizottság) soron kívüli feladatot kapott egy gyakorlati módszer kidolgozására.

Csiki András mint középtávú mellúszó és pillangózó gyakran szerepelt ifjúsági erőpróbakon, kiemelkedő eredményei révén országos versenyekre is eljutott, és a szövetség 1948-ban olaszországi edzőtáborba küldte ki. A táborozást záró versenyen, a nemzetközi mezőnyben nem szerepelt ugyan érdemlegesen, de a trieszti hetek alatt megismerkedett egy új sportággal, a könnyűbúvárkodással. Az ottani egyesülettől kölcsönzött felszereléssel végzett néhány partmenti merülést, és rabul ejtette ez a vonzó és izgalmas szórakozás.

Magyarországon akkoriban szinte hírét se hallották ennek a sportnak, holott kivált a tengerrel rendelkező országokban már hagyománya volt a különböző célú víz alatti tevékenységnek. Csiki András a trieszti piazzettán eladta nagyapjától örökölt aranyóráját, és egy Nettuno típusú könnyűbúvár szerelvényt utazott haza. Otthon a közeli téglagyár bányagödrében végzett a Pirelli cég készülékével merüléseket, hiába igyekezett kerülni a feltűnést, a látványosságnak hamarosan híre ment, és a község apraja-nagyja bámulta a bányató vizében alámerülő, maszkos-puttonyos fiatalembert.

Községük hírnevét ápoló apjának az az ötlete támadt, hogy az egyedülálló attrakcióhoz meghívja a filmhíradót. Levelet küldött Budapestre, de mielőtt a filmesek jelentkeztek volna, 1949 novemberében porlepte, fekete gépkocsi állott meg Csikiék Kossuth utcai portája előtt. Két, szürke öltönyös férfi szállt ki belőle, utasították a klottnadrágban, trikóban szólót préselő ifjú Csikit, öltözzön fel, mert velük jön, és a teljes könnyűbúvár-fölszerelést a vízhatlan tokban hozza magával.

A fiatalembert egy zuglói ház alagsorában napokig vallatták nyugati útja, az olaszországi edzőtábor és az ottani kapcsolatai felől, aztán elengedték. A Pirelli cég Nettuno típusú készülékét többé nem látta viszont.

Több heti bentlakásos konferencia után az Eszmei Erőnléti Bizottság három, részletesen kidolgozott ajánlást terjesztett a PB elé a vezetők sikertudatának acélosítására. A politikai bizottság rövid tanácskozás után döntött, és egyhangúan elfogadta a „Csapajev II.” fantázia-nevű elképzelést.

A PB ezzel egyidejűleg megbízta a honvédelmi minisztert – akinek hatáskörébe az ügy tartozott – a szükséges intézkedések foganatosításával.

Bántelek nagyközségbe összesen ötvenhárom osztályidegen személyt telepítettek ki a fővárosból. A lakosság nem fogadta örömmel a jövevényeket, főként azért nem, mert fedelüket meg kellett osztani velük. Csiki József tanító is köteles volt bejelenteni portájának nemrég felszabadult hátsó szobáját (legidősebb fia megnősült és elköltözött).

A négyszer négy méteres, kőpadlós helyiségbe a rendőrség három személyt költöztetett: vitéz somfai Szalóky Vilmos horthysta tüzérezredest a feleségével és lányával, Elmával. Az egyenes tartású, ősz férfi lovaglónadrágban, csizmában a téeszisztálló igavonóit gondozta, az asszony meg kíséretet a gazdaság konyháján. Viselkedésükben, magatartásukban még ilyen körülmények közt is annyi méltóság volt, hogy senki se nézte le őket, sőt többen, főként az idősebbek, előre köszöntek nekik.

A kitelepítettek között tizennégy iskoláskorú akadt, akiknek a hatóság megtiltotta a községi iskolába íratását. Ez adta az ötletet, hogy a tizenkilenc éves Szalóky Elma, aki a Sacré Coeurben szerzett kitűnő bizonyítványt, napközben a gyerekekre felügyeljen, és valamiféle oktatásban részesítse őket. Csiki András, a tanító fia megbűvölten nézte a sötétszöke, karcsú lányt, akinek finom vonású arcát, karját mélybarnára égette a heves nap. Ha meglátta, megállt az udvaron, váltottak néhány szót. Úgy találta, nincs semmi kivetnivaló a lány szándékában, és segíteni akart, tagja volt a pártvezetőségnek, sikerült elérnie, hogy a faluszéli hombár üres toldaléképületét megkapják a célra. Maga ácsolt össze három deszkalócát a gyerekeknek, az iskola padlásáról pedig lehozott egy lábakon álló, kimustrált táblát, és egy doboz krétát is rakott a szegélyére.

Elma kezét nyújtva köszöntö meg, és szemében először csillant meg valamiféle öröm. A fiatalember kereste az alkalmat, hogy találkozzon vele, segédmotorján többször elébe ment, és sétáltak a part menti fűzesben. Csiki mélyen beleszeretett a lány hangjába, hamvas szépségébe, a lényébe, amihez foghatóval sehol, egyetemi társnői közt se találkozott. S noha Elma nem ellenkezett, sőt pillantásával biztatta, első ízben alig merte megcsókolni.

Apja nem nézte jó szemmel a dolgot, igazgatóhelyettesi kinevezését veszélyeztette fia faluszerzte suttogott kapcsolata a volt ezredes lányával. Csiki András a megyei székhelyen tanult, de hetente-kéthetente hazajárt, s néha késő este titokban (Elmának nem volt szabad elhagynia a körzetet) elmotoroztak a szomszéd községbe a fiú nagynénjéhez, ahol az özvegy a kis szatyorban hozott zsírért, cukorért a tisztaszobában ágyat vetett nekik.

...Egy napon Götz, a fiatal párttitkár (A „Kádereket a mezőgazdaságnak” mozgalom keretében helyezték nemrégiben a faluba) behívta Csiki az irodájába, és figyelmeztette, hogy azonnal szakítsa meg a kapcsolatot ezzel a velejéig osztályellenség, kékvérű lotyóval, mert nemcsak DISZ-vezetői tagkönyvét, de mérnöki diplomáját is a ganédombon találhatja.

Csiki András ránézett az agárarcú, kihajtott inges titkárra (a városban széltében beszéltek, hogy a megyénél „a párt kedvencének” számít, karrier elé néz, és ha „rendet csinált” Bánteleken, magas vezető funkció várja), válasz nélkül sarkon fordult és kiment.

Amikor megkapta katonai behívóját, búcsúzóul egy teljes éjszakát együtt töltött a lánnyal. Reszkető imádattal ölelte Elmát, és amikor hajnalban, a szalmazsákon ülve, csuporból itták a frissen fejt kecsketejet, megkérdezte, lenne-e a felesége. Ha visszajön a katonaságból, állást kap a közeli kisváros szivattyútelepén, a fizetés nem sok, és csak albérlet vár rájuk, de együttes akarással mindent meg lehet oldani, és Elma megszabadul a testet-lelket megalázó száműzöttségéből.

A lány nem felelt, csak nézett rá a csókoktól fáradt, gyönyörű arccal, és barna szeme sarkában megjelent egy könnycsepp.

A honvédelmi miniszter parancsára egy lakott területtől távol eső, határszéli körzetben (nagy kiterjedésű erdőség, félkörben vulkánikus dombok, néhány halban gazdag, tiszta vizű tó) a 479. számú műszaki alakulat megkezdte egy különleges rendeltetésű objektum feszített ütemű építését. A folyamatos anyagellátást az illetékes szakminisztérium magas politikai szinten biztosította.

Egy hétfői napon a tiszabolyi tábor „egyetemista százada” foglalkozásra vonult ki a folyópart kijelölt terepszakaszára. Néhány perccel az első pihenő előtt motorkerékpáros katona jelentkezett a kiképzést vezető hadnagynál és közölte, hogy Csiki András tizedest azonnal a zászlóalj-parancsnokhoz kell vinnie.

Két, HM-ből érkezett tiszt ült a tágas parancsnoki sátorban; Csikit is leültették, papírt, ceruzát kapott, és ott mindjárt le kellett írnia részletes önéletrajzát. Ezután a két százados alapos kikérdezésnek vetette alá, kikérdezték a Bánteleken végzett munkájáról, és ezúttal is szó esett az olaszországi edzőtáborról, Csiki úszó, illetve könnyűbúvár szerepléséről.

Két nappal később parancsot kapott tiszabolyi állomáshelyének azonnal elhagyására. Katonai személyautó várt rá a „miniszteri úton”. A ponyvatető alatt hamarosan elvesztette tájékozódó képességét, sejtelve sem volt róla, merre haladnak. Éjfél után pár perccel – foszforeszkáló karóráján követni tudta az időt – a betonút hepehupás földútra váltott, párás erdőillat csapott a fülkébe, a kocsifényezés sűrűn nőtt akácok aljnövényzetét világította meg.

Az autó megállt, a koromsötétben kézilámpa villant, és valaki az mondta: „Hozza a szerelvényét és kövessen”. A lámpa kerek fényfoltja frissen döngölt ösvényen haladt, aztán három lépcsőfok következett. Ajtó nyílt, és a Csiki előtt lépkedő katona akkumulátorról táplált villanykörtét gyújtott. Kisméretű faházban voltak, két vaságy állott benne, tábori asztal, két szék, a sarokban lavór két zománcvödörrel.

– Ez lesz a szállása – mondta a főhadnagyi rendfokozatot viselő tiszt. – Reggel hétig alhat.

Második rész: A TÓNÁL

A „kiszolgáló objektumoktól” három-négyszáz méternyire sötétzöld víztükör csillogott. A magas dombhátak övezte, nagyjából kifli alakú tó vizét két hegyi patak táplálta. Közvetlenül a parton – háttérben a sűrű akácerdővel – terepszínűre festett, masszív gerendaépület állott, amelynek korláttal védett, széles terasza mélyen benyúlt a tó tükre fölé. Az erdősávot több kilométer hosszúságban drótkerítés vette körül, és a sövény mentén őrség cirkált különlegesen kiképzett németjuhász kutyákkal.

A szolgálatra jelentkező Csiki Andrásnak a főhadnagy rövid eligazítást tartott. Szeme könnybe lábadt a náthától, fátyolos hangon tudatta, hogy a szállásán azonos feladattal egy társat fog kapni, s a holnapi napon mindkettőjüket törzsőrmesterré léptetik elő. Kiemelt, „négyes” ellátásban részesül, vaj, szalonna, szardínia, hetente egy kis tábla csokoládé, és szolgálaton kívüül – két üveg sör. Befejezésül közölte, hogy a Népköztársaság és a Néphadsereg őt és társát súlyozott politikai feladattal bízta meg, mely titoktartást követel. Legközelebbi családtagjaikat bárminő szabályzat ellenes vétség („titkosított ténykedés kiszivárogtatása”) esetén letartóztatásba helyezik, fölöttük pedig katonai bíróság ítélkezik.

Csiki András az elkövetkező két napon több további „célbeszélgetésen” vett részt, de időközben megérkező társával, a harminc éves Buksza Gyulával nem váltott szót erről. Ennek az volt az oka, hogy kezdetben kölcsönösen „téglának”, beépített megfigyelőnek vélték a másikat.

Előljárójuk, Schuszter főhadnagy erősen dohányzott, alacsony volt, beesett mellű, zsíros arcbőrű, és beszéd közben megvillant a szájában két ezüstoffog. „Szabályzatszerű”, hivatalos hangsúllyal beszélt, szemmel látható orrsövény elferdülése miatt erősen nazális hangon. Tudta, hogy Csiki nagybátyja 1933-ban kivándorolt Montrealba, s hogy Csiki apját 1950-ben megbüntették tiltott sertésvágásért. És tudta, hogy Csiki András egy kitelepített lánnyal levelezett a tiszabolyi táborban. Szavaiból kitetszett, hogy olvasta mind a küldött, mind az érkezett leveleket.

Ott-tartózkodásuk ötödik napján jelezte, hogy másnap értesülnek idehelyezésük céljáról. A reggelitől visszatérve szállásukra, sarkosan bevetett ágyukon három-három azonos borítékot találtak „Szolgálati Utasítás” felzettel. A három zöldesbarna, leragasztott tasakon az alábbi, géppel írott címek álltak:

1. Az akasztásról általában és különösen.
2. Az akasztás előírt rendje, az akasztó egyéni kötelmei.
3. Az akasztás mint elkerülhetetlen politikai feladat.

A kartontasakokat a mellékelt parancs értelmében nem bontották fel; térképtáskájukba téve a kilenc óra nulla perckor kezdődő eligazításra indultak. Buksza Gyula ekkor megszedült és hányingert érzett, gyomrából feltolult a reggelire fogyasztott tepertő és tea, zsebkendőt kapva szája elé, a latrina felé igyekezett. Az akasztás okozta hányingerét látva Csiki meggyőződött róla, hogy társa mégse belügyi dolgozó. Buksza középiskolai természetrajz-tanár volt, és annyit említett magáról, hogy a honi moszatfajtákról szóló könyvön dolgozik. Visszatérve megmosta arcát, és pontban kilenc órakor jelentkeztek a főhadnagy szállásán.

Schuszter István szűkszavúan közölte, hogy a három utasításban foglaltakat száz százalékos pontossággal kell elsajátítaniuk. Kiegészítésül annyit tett hozzá, hogy a feladat végrehajtására általában heti egy alkalommal kerül sor, de a felmerülő igénytől függően, külön parancsra bármikor.

A tó mellett emelkedő gerendaépületbe – egész szolgálata alatt – se Csiki, se Buksza nem pillanthatott be, noha ténykedésük az Objektum közelében zajlott. Később az étkezőben barátságba kerültek a takarító alegység egyik tagjával, Mónus szakaszvezetővel, aki két üveg sör után elmondta, hogy odabenn polgári berendezésű „tishti szállás” van több szobával, zuhanyozóval (az épület mögött törpe vízmű dolgozik), elegáns bútorokkal, szovjet gyártmányú ventilátorokkal, és minden helyiség falán Joszif Visszarionovics Sztálin arcképeivel. A közeli raktárban pedig I/a minőségű külföldi horgászfelszereléseket tárolnak.

Buksza és Csiki délelőtt parancs szerint áttanulmányozta az utasítások anyagát. Étkezés után a főhadnagy – az Objektum mellett „Lépést ne tarts!” felszólítással – levezette őket a vízpart-ra, és fakó, tárgyyszerű hangjában először csendült meg némi emelkedettség, amikor a gyenge déli szélben fodrozódó víztükörre mutatva így szólt:

– Az elvtársak ebben a tóban fognak szolgálatot teljesíteni.

Az Eszmei Erőnléti Bizottság javaslattevő munkája során mindvégig a „Patyomkin II.” fantáziánévű ötlet élvezte a legnagyobb bizalmat. Ennek lényege az volt, hogy a meghívott (kijelölt) káderek néhány napig egy külvilágtól elzárt Vízi Objektumban tartózkodnak, és ezalatt naponta háromszor hatvan percet horgászással töltenek. Ebben a speciálisan előkészített környezetben a felelős vezető előre biztosított sikerélményhez jut, és feltöltődik a harchoz szükséges, megingathatatlan önbizalommal.

Ez az akció hatásos ellenszere lesz az elgépiesedésnek, és a Bizottság ülésein mindössze az képezte rövid vita tárgyát, hogy az országban fellelhető két könnyűbúvár mindegyike értelmi-ségi kategóriájú (az egyik friss diplomás mérnök, a másik középiskolai tanár) s ez a társadalmi réteg a direktívák szerint kötelező bizalmatlanságban részesítendő.

Csiki és Buksza Gyula a tó túlsó csücskén földbe telepített és sűrű lombsátorral rejtett-fedett „rajtállomáson” egy-egy szemlátomást új könnyűbúvár-szerelvényt vett át. Az ismeretlen eredetű készüléket – a légzőtömlőt, a légszakot, a két oxigénpalackot az alsóhoz épített fesz-mérővel – a hátukra kellett hevederekkel fölerősíteni. A felszereléshez ólomöv járult. Buksza évekkal előbb mint akvabotanikus, bányamérnök fivére révén egy bányamentő készülékhez jutott, nátronmeszet helyezett bele, és házilag gyártott uszonnyal, maszkkal a közeli sekély folyómederben sorozatos merüléseket végzett.

Békés kutatómunkája azonban megbolygatta a szamosközi község nyugalma; a plébános az istentiszteleten kiperdikálta, hogy amit az Úr végtelen bölcsességével elrejtett az ember szeme elől, azt gyarló földi halandó kacsalábbal, gázputtonnyal ki ne fürkészsze. Váratlanul a községi párttitkár is csatlakozott hozzá, fejlődésünk jelenlegi szakaszán – mondotta – politikailag helytelen meddő víz alatti bogarászással foglalkozni. Jelentést tett felsőbb szerveknek, és a bányamentő apparátot a rendőrség elkobozta.

Az új készülékekkel végzett próbamerülések során mindkettőjükben felébredt a lappangó búvárszenvedély. Hamarosan megismerték a palack természetét, amely tizenkét méter mélységig egyórás merülést tett lehetővé. Az első próbaakasztások „kiváló” minősítést kaptak, a felszerelés könnyed víz alatti mozgást biztosított és nem bocsátott légbuborékot a felszínre. Miután napi több órás gyakorlást végeztek, megkapták a felszereléshez rendszeresített Hal-szállító Szerelvényt is. E kettő segítségével kellett a teraszon horgászó egyén horgára megha-tározott időnként egy-egy halat ráakasztaniuk.

A politikai főcsoportfőnökség „Szigorúan bizalmas! Felhasználás után megsemmisítendő!” jelzésű brosúrája elvi eligazítást adott az akasztáshoz. Táblázatszerűen előírta: a) milyen beosztású horgászhoz b) milyen sikerértékű halat c) milyen súlyban d) milyen időközönként kell a búvárnak a selyemzsinóron függő horogra függesztenie. A közönséges, ún. „suttyó-halakat” (keszeg, kerek kárász stb.) a táblázat járási funkcionáriusok, középszintű tanácsi vezetők számára irányozta elő; a magasabb beosztású vezetők pedig természetesen a nagyobb sikerélményt biztosító nemes ragadozókat: csukát, harcsát, balint emelhettek ki a tóból.

Pszichológus szaktanácsadók javaslatára a búváregyén az akasztás előtt a horgászbót zsinórján lebegő ólomgolyócskát tartozik előbb oldalozó, majd körkörös irányban mozgatni, hogy a politikai vezető izalmát fokozza, vérkeringését előnyösen gyorsítsa. A búvár, vízhatlan karórája segítségével, száz-százhusz másodperces szüneteket tart, hogy a horgász a feltételezett opportunizmusát legyűrve, friss elszántságot gyűjthessen. (Ilyenkor a teraszon megjelenő honvéd egy kupica moszkovszkaja vodkát szolgál fel.)

A tó átellenes partján belügyes mesterhorgászok kifogott zsákmányát utánfutós dzsipek szállították tartályban az álcázott rajtállomásra. Az első próbaakasztások „kiváló” minősítést kaptak: Mónus szakaszvezető a lentről érkező rántás jelére elsőnek emelt ki egy másfél kilós „próbaharcsát” a napfényre. Schuszter főhadnagy dicséretben részesítette Bukszát és Csikit, amit ők feszes vigyázzban, „A dolgozó népet szolgálom!” köszöntéssel fogadtak.

A sikeres működésről futár vitt részletes dokumentációt a fővárosba. És alapos szervező munkával megindult a magasabb beosztású vezetők „időszerű fejtágító” fedőnevet viselő, kötelező horgászata. A vendégek fonott karosszékeken ültek botjukkal a teraszon; Schuszter főhadnagy gépelt napiparancs alapján jelölte ki a pecázó személyek zsákmányát. Az akció sikerét bizonyította, hogy tucatjával érkeztek táviratok Pestre:

Örömmel jelentjük, hogy háromnapos ideológiai horgászásunk során globálisan 11 pontyot, 4 süllőt, 18 dévérkeszeget és 6 ragadozó önt emeltünk ki összeforrott, közös akarással a tóból, ezzel csattanós választ adva a zavarosban halászó imperialista kártevőknek.

*Szabadság!
Szegedi Szalámigyár üzemi bizottsága*

Drága Elvtársak!

Köszönet a bölcs útmutatással megvalósított továbbfejlődésért. Tisztánlátásunk a tudatformáló kurzus folyamán 38,2%-kal növekedett. Ígérjük, hogy ezt a halakban kifejeződött eszmei arany-tartalékot jövőbe mutató szocialista művekkel fogjuk meghálálni!

*Magyar Írók és Költők
A. Sz. Puskin Munkaközössége*

És amikor az Objektum körzetében is feltűntek a kutyával cirkáló fegyveresek, nyilvánvaló lett, hogy már országos felelősségű személyek is felkeresik a tóparti rezervátumot.

Csiki hamarosan összebarátkozott csöndes beszédű, higgadt társával, Buksza Gyulával, aki elmondta, hogy két gyereke van, a felesége óvónő, és az az álma, hogy egy kutató intézetbe kerüljön. Jelen feladatukat nemigen elemeztették, a félelem még bizalmas kettesben is óvatossá tette őket. És hogy az akasztás víz alatt történik, nagy megkönnyebbülésükre szolgált.

Csiki András egyvalami aggasztotta: az otthonról várt levelek elmaradása. Mindössze apjától kapott két semmitmondó lapot, Elmától azonban egyetlen levél sem érkezett, holott ő már az ötödiket vagy hatodikat küldte. Utoljára a tiszabolyi alakulathoz jött tőle néhány sor sietős, kusza írással, amit Csiki furcsán idegennek talált. A körpecsét szerint a borítékot a megyei postahivatalban adták fel. (Nyilván megkért egy „legális” falubelit, aki szabadon közlekedhet.) De miért pont ezt a levelet „biztosította” ilyen módon? Hisz épp ez a pár sor az, amiben nincsen semmi. Sőt, hangsúlyozottan közömbös. A fiú visszagondolt utolsó szerelmes éjszakájukra, és nem értett semmit. Talán kifelé játszik valakinek, aki szerinte elolvassa a leveleit? Cselez, hogy félrevezesse? De kit? Götzöt, az agárképű párttitkárt, akit a kitelepítettek szemmel tartására küldtek a körzetbe? Az meglehet. Hiszen amikor pártutasításba adta, hogy ő, Csiki András haladéktalanul adja ki az útját ennek a „kék vérű, velejéig osztályellenesség lotyónak”, a feljelentéstől a hátdöfésig mindent kinézett belőle.

Vagy talán Schusztter főhadnagy keze van a dologban? Cenzúrázza és elkobozza a postáját? Mert mindent tud? Tudja, hogy egy horthysta törzstiszt lánya a szeretője, akit el akar és el fog venni feleségül?... Azzal bünteti, hogy nem adja át a leveleit, de most még békén hagyja, mert egyelőre nélkülözhetetlen?...

Végül megosztotta kételyeit Buksza Gyulával, elmondta, képtelen a szolgálatra koncentrálni, tegnap a délutáni műszak vége felé hirtelen rosszul lett a víz alatt, és sürgősen partra kellett úsznia. Mikor odakinn ellenőrizte a szerelvényt, kiderült, hogy elmulasztotta a pótagagoló bekapcsolását, s a légszák megtelt nitrogénnel. Így nem tud dolgozni, neki ez a lány az élete értelme, ha valakik valahol belenyúlnak ebbe a kapcsolatba, ő mindenre képes.

Buksza az idősebb jogán csitította, és alapos megfontolás után azt a tanácsot adta, Csiki jelentkezzen kihallgatásra Schusztter főhadnagynál. Segítsék hozzá, hogy kapcsolatot teremtsen odahaza egy bizonyos személlyel. Schusztter merev és homokagyú, de az akasztásnak ő az egyszemélyi felelőse. Ha az akció sikeresen lezajlik, a főhadnagyot magas kitüntetés várja, ha viszont bárminő okból kudarcba fullad, katonapolitikai ítélőszék előtt felel.

Sem Csiki, sem Buksza nem sejtette, amit Schusztter István akkor már tudott: negyvennyolc órán belül készülségbe helyezik az Objektum egész állományát – „L. L.” fedőnéven rövidesen Legfelső Látogatás várható.

Az Eszmei Erőnléti Bizottság ülésén megállapították, hogy a törvényszerű siker demonstrálására a legapróbb részlet is politikai jelentőségre tesz szert, kivált mert a Látogató horgászására a sajtó és a filmhíradó munkatársait is bebocsájtják.

A főhadnagy rendkívüli eligazításra rendelte magához a két bűvárt. Hangsúlyozta a reájuk háruló felelősség súlyát; az akasztás rendjéről a szolgálatba lépés előtt fognak parancsot kapni. A feladat felmérhetetlen jelentőségű, fejezte be, és náthás hangján először érződött, hogy tulajdonosa fél.

– Főhadnagy elvtárs – szólt Csiki András –, kérek engedélyt személyes kihallgatásra. – Az engedélyt nem adom meg – hangzott a válasz. – Magának most egyetlen feladata van, csak ezzel törődhet. Eddigi példás szolgálatukért dicséretben részesítem önöket. Holnap négyórás eltávozást kapnak a városba. Most távozhatnak. – Intett és kivette az utolsó Munkást a gyűrt cigarettacsomagból. – Egyébként postája van – mondta, mikor azok az ajtóban voltak. Mindketten egyszerre fordultak vissza. Fölemelt a tábori asztról egy világossárga borítékot. – A magáé, Csiki.

„Tisztelt Elvtárs!

Egy hazafias érzelmű ismeretlen tesz eleget kötelességének, amikor haladéktalanul tájékoztatja néhány bizalmas eseményről, amely sajnós már az egész község száján fölfedezhető, de csupán a távolban katonai szolgálatot teljesítő Elvtárs nem tud róla. Ön mindjárt meg fogja érteni, miért marad e sorok írója szoros ismeretlenségben, olyannyira, hogy jelen borítékot is egy nem gyanúsítható község postaládájában adta fel. Ti. az alábbi sajnálatos eseményekben egy politikailag jelentős személy főszerepléséről van szó.

Noha a név elhallgatása kívánatos lenne, tények megvilágítása miatt ez lehetetlen. Götz M.-ről van szó, akit újabban Pobeda Elvtársnak neveznek, mert ha mint felsőbb szerv meglátogatja a falut, Pobeda (Győzelem) fajtájú kocsin közlekedik.

Mivel a vegyesboltban úgy értesültem, hogy t. Cím apja, a tanító úr nem kívánja tudatni fiát az eseményről, ezért döntöttem emberbaráti együttérzésből úgy, hogy a felvilágosítást magamra vállalom.

Köztudomású volt, hogy mielőtt a hadsereg behívta volna, ön a levitézlett Szalóky méltóságos úr leányával tartott szorosan intim kapcsolatot. És itt kapcsolódik az eseményekbe a fent említett Götz M., aki akkoriban községi párttitkár volt – és itt következik az, ami a t. Cím személyét már húsbavágóan érinti. Götz M. (ellenséges gúnynévvel Agárpofájú) ugyanis rövid hivatali tartózkodás után megvált a községtől, és azóta magas politikai hivatalba került. A székhelyen járt (és rendszerint jól értesült) postamester szerint a megyei bizottságon „agitprop hétszentség”. (Bántelegen azóta új párttitkár van a városból, egy volt kosárfonó. Fél szemére vak, de legalább nem koslat szoknyák után.)

Götz elvtárs magas pozícióját fémjelzi (a Pobedán kívül) az is, hogy a Főtéren kapott két szoba-fürdőszobás lakást, személyesen a kilakoltatott parókiától.

És most kerül sor arra, ami t. Címet bizonyára mély fájdalommal fogja érinteni, de vizsgálatul hozzáteszem, mindnyájan a sors kezében vagyunk, és a nép egyszerű szavával élve, gombház sej, illetőleg ebsont beforr.

Nevezett Götz M. nyilván úgy gondolkodott (ez ha úgy vesszük, örök emberi dolog), ha az Isten funkciót adott, rekvirált lakást adott, menyecske is kell hozzá (ebben a kommunista se rosszabb, mint a tisztességes ember). A választása pedig (mondhatni habozás nélkül) a Szalóky Elmára esett, aki tárgyilagos asszonyi szemmel is olyan szép, mintha oltár fölé festették volna Kis Szent Teréznek.

Tehát mikor t. Cím elment, hogy a katonai szolgálatát teljesítse, Götz M. járni kezdett utána (akkor még gyalog), a presszóban ült kihívóan az osztályellenség Elmával és diólikórt fizetett neki (úgy látszik, a vezércikkek tanítása csak a párton kívüli tömegekre vonatkozik.) Elma pedig cigarettázott vele, és – jó emberismerő vagyok – napról napra öntudatosabban nézett a presszóban körül.

Amikor aztán Götz M. a társalgások után tovább akart jutni (minden férfi a padláson kezdi, hogy a pincében végezze), a szép Elma nemet mondott, illetőleg csak egy döntő feltétellel volt hajlandó a pincét is rendelkezésére bocsátani. Ez pedig az volt, hogy egyszer és mindenkorra vigye el ebből a „rohadék istállóéletből”.

Elma vele született gyermeki érzéseire utal, hogy a pincéhez mindjárt hozzátett egy 2. számú feltételt is: az apjának, vitéz stb. Vilmosnak az ököristállóból kiemelkedési lehetőséget, amiként az édesanyjának a marharépa pucolásból is.

T. Címnek idáig jutva bizonyosan eszébe jut, hogy – mint köztudott – bevonulása előtt hasonló szabadságot ígért a szép Szalóky Elmának. (Házasságot és elköltözést.) Csakhogy (és itt tud a női lélek nagyfokú finomsággal különbséget tenni) szabadság és szabadság közt ég és föld létezik. Elnézést a konkretizálásért: t. Cím szabadsága Mezőhalom pocsolós szivattyútelepét jelentette volna fostos tévészcsé-libákkal, Götz M. szabadsága pedig nagyvárosi flancolást főtérrel, fürdőkályhával, és ami még ennél is fontosabb, politikai egyenjogúsággal, mert a Götz M. feleségére semmiféle elnyomó szerv (tanács, rendőrség) nem meri a pofáját rányitni.

Tudom, t. Cím, hogy gyötrelmes húrokat pengetek, és emberi lelkiismeretem csak azért engedte mindezt leírni, mert a s z í n t i s z t a v a l ó s á g o t tudatom. Tanúm rá Bántelek község teljes dolgozó parasztsága, és még valami, ami t. Elvtárs kételyeit végképp el fogja oszlatni. S a szakmai titkot csupán azért fedem fel, mert a természet rendje szerint hamarosan úgyszólamint kiderül. Sz. Elma a városba költözése előtt fölkeresett egy egészségügyi gondozót, és a vizsgálat során megállapítást nyert, hogy gravid, más szóval terhes. Az erről szóló bizonyítványt mint arra hivatott személy, saját szememmel magam is láttam. A vizsgálat szerint Sz. Elma harmadik hónapja viselő. És a t. Cím az ujjain kiszámolhatja, hogy kitől.

Jó egészséget kíván és tisztelettel üdvözli egy

Őszinte Jóakarója

Buksza Gyula szerint Csiki András azon az estén iszonyú állapotban volt; lapult a holmija közt egy félliteres üveg körtepalinka (Mónus szakaszvezetőtől vette), azt megitta, végigesezt az ágyon, és zokogógöröcsöt kapott, ami olyanforma volt, mintha csillapíthatatlan nevetés rázná. Ruhástul aludt.

A jutalom-eltávozásra együtt mentek be az ellátók dzsipjén a városba. Buksza hívta moziba, Csiki a fejét rázta, azt mondta, dolga van, azt el kell intéznie, megtalálta a megoldást. Mert ha az élet ilyen röhejesen szar, röhejesen kell megválni tőle.

Kijelentése egy fölkapart ember nagyzolálásának hangzott, de olyan volt a szeme, hogy Buksza úgy gondolta, mégse hagyja egyedül. Csiki azonban érthetetlenül hadart valamit és elsietett. Amikor este a várakozó dzsipnél találkoztak, egy áruházi papírba csomagolt, hosszúkás doboz volt nála. Buksza nem kérdezősködött, az úton szótlánul ültek egymás mellett.

A Látogatás a politikai kurzus befejező aktusa lett. A „titkosítást” feloldották, a megyéből két busz szállította a meghívottakat az objektumon szervezett Találkozóra.

A Látogató könnyű tropikál öltönyben jelent meg a transzparenszel feldíszített teraszon; arca derűs volt és kipihent, mosolyogva integetett a megjelenteknek, akik tapssal köszöntötték, majd a mikrofonhoz lépett. Előadásában hangsúlyozta, hogy a mai kiélezett helyzetben elsőrendű feladat az eszmei nevelés fokozása. Az elkötelezett halfogáshoz elhajlás nélkül, előretekintve kell markolni a botot, és akkor A SIKER nem maradhat el. Ez a győzelem törvényszerű záloga.

A beszédet a meghívottak hosszan tartó tapssal köszönték meg, a Látogató maga is tapsolni kezdett, amitől a hangulat felforrósodott: egy-egy veterán elvtársnő szemében könnycsepp csillant meg.

A spontán ünneplés után a Látogató leült a tó felé forduló, középső karosszékbe. Zakóját lesegítették róla, pantallója két szárát egy civil ruhás testőr letérdelve felhajtotta, és ez láttatni engedte a párnás lábfejen a drapp szandál szíjzatát.

Az újságírók, fotósok előbbre húzódtak. (MINDENT LÁT A SZABAD SAJTÓ! – feliratú, befüggönyözött autóbusz szállította őket az Objektumig.)

A két bűvár merülését aznap kettőzött alaposággal készítették elő. A kapások ideológiailag helyes sorrendjét a Párttörténeti Főiskola két professzora állapította meg. Két kilós szint alá a zsákmány természetesen nem süllyedhetett – ez az Ő horgán már kudarcnak számított volna; az utasítás két kiló húsz dekástól hat kilósig reprezentatív példányokat írt elő. A Látogató összesen hatvan percet horgászik, élenjáró módszerrel, egyszerre három bottal.

Az első harminc percben Buksza Gyula lépett szolgálatba. A gyomra remegett az idegességtől, és Schuszter főhadnagy sárga bőrű arcán is ugyanaz a szorongás tükröződött. Buksza lassú mozdulatokkal öltötte fel a szerelvényt, egy katona a lábára húzta az uszonyokat. Ellenőrizte a készülék működését, ezután a főhadnagy a kezébe adta a halszállító szákot.

Napsütéses idő volt, az áttetsző vízben kifogástalanul tájékozódott. Három selyemzsinór lebeggett egymástól jó méternyi távolságra, rajtuk a nagyméretű Musztáng horog. Buksza ráúszott az 1. jelzésű horogra, meglibbentette, hogy a Kreml toronyóráját formázó pedző jól láthatóan jelezzen. Átölelte a szákot, óvatosan megnyitotta a nyílást, kopolyújánál megmarkolta a kitörni akaró tükröponyot úgy, hogy tenyerét a szemére tapasztotta, és a pillanatra megbénuló hal szájába akasztotta a horgot.

A halfogás pompás politikai hangulatban zajlott. A napfényben fickándozó zsákmányt lelkes taps üdvözölte, és szorgalmasan kattogtak a fotósok gépei. A következő hal harcra volt: nyitáskor habozás nélkül mohón bekapta a 2. számú horgon lebegő csalit. Buksza előírás szerint teljesítette szolgálatát; Schuszter verejtékes arccal állt a rajtállomás kijárójában, és a feszültség „civil” megnyilvánulásra készítette: náthás hangján köszönetet mondott és kezet nyújtott neki.

Csiki András arcán öltözés közben egykedvű nyugalom látszott. Amikor a maszkot a szemére illesztette, intett Bukszának. Úgy tetszett, mosolyogva ráhunyorít.

Buksza fölvette katonaruháját és lesétált a vízpartra. Egészen közel, tíz-tizenöt méternyire lehetett a teraszon horgászó Látogatótól, látta arcán az elmélyült koncentrációt. Körülbelül tíz perc telhetett el feszült csendben, amikor újra felcsattant a taps. A 2. számú boton ezüst pikkelyű, karcsú süllő csapkodott. Buksza ösztönös megkönnyebbülést érzett: barátjának helyén van az esze és szíve: kiheverte azt a levelet.

De mi az, hogy röhejesen megdögleni?...

A hatodik hal kifogása után uzsonnaszünet következett. A zsákmányt katonaruhás pincérek mint frissen sült halszeleteket szolgálták fel, aztán folytatódott a program. Az utolsó halfogás előtt a Látogató a mikrofonhoz lépett. Összegezve a SIKER törvényszerű eljövételét – annak elkerülhetetlen evidenciáját elemezte.

Erős, kemény taps csattant fel, a Látogató visszaült, és kezébe vette a 2. számú botot. Buksza most közvetlenül a fényképezészek mögött állt. A rádióriporter mellette közvetített. A hagymakupolás tornyot mintázó pedző hirtelen megmoccant, a fotósok felkapták a gépüket. A Horgász karórájára nézett, és arcán a higgadt összpontosítás fényével várt.

És akkor a piciny jelzőbója újra megmozdult. Billegett, mintha haboznék, merre dőljön, és eltűnt a víztükör alatt. A racsni halk berregéssel forogni kezdett, aztán megállt. A zsinór megfeszült.

A Látogató mélyen ülő, apró szemé végigfutott a közönségen, és a botot erős rántással maga felé billentette. A győzelem pillanata. Fényszóró villant a vízen. Mindenki felállt. A katonák tisztelegtek. Egy hang az Internacionálét kezdte énekelni.

A kiemelt horgon egy élénktarkára festett, mintegy hatvan centi hosszú, kitátott szájú, gömbölyded műanyag harcsa függött. Mindkét oldalára jól olvasható, fekete olajfestékkel ezt írták:

ÉLJEN A LÁTOGATÓ!

Buksza Gyula abban a percben ugyanarra gondolt, mint a tó mélyén időző társa: azonnali, kötél általi halál. „Ha ilyen röhejes az élet, röhejesen kell megválni tőle.”

Csiki Andrászt hazaárulásért, víz alatti szervezkedésért vonták felelősségre. Az eset szemtanúit két autóbusz egyenesen az internálótáborba szállította. A Rádió megszakította közvetítését és mozgalmi dalokat sugárzott.

A törvényszék ítélete nem ismert. Amiként Csiki András mérnök további sorsa sem.

Tizedik fejezet SEBŐ LILI CSAPDÁJA

Lili mint orosz nyelvtanár hamar megszokott munkahelyén, a Villányi úti József Attila Gimnáziumban. Tanítványai zömét értelmesnek, fegyelmezettnak találta, s a kollégák közt három-négy fiatallal hamar barátságot kötött. Az osztályteremből a sással benőtt Feneketlen tó vizére lehetett látni, s a nyitott ablakon behallatszott a megállóból induló villamos csöngetése. Egyetlen dolog zavarta: a tanári folyosó falán sorakozó érettségi tablók egyikén fölfedezte a tizenennyolc éves Kenyeres Ádámot, a keskeny arcú maturáns az alkalomra divatos frizurát csináltatott, és úgy néz a világba, mint aki másnap meg akarja hódítani.

Billiger Jánossal a felemás, se hideg, se meleg kapcsolat végérvényesen megszakadt. Úgy tűnt, végül elfogadja a harmincas éveik közepén járó férfi udvarlását – színházba vitte, koncertre, uszodába –, de szellemessége, műveltsége, szemmel látható vonzódása ellenére képtelen volt megkedvelni. Nem azért, mert nemrég még *Uljanovnak* ismerte – „átváltozó képessége” ezt az arcát jószerevével feledtette –, más húzódott meg emögött. Ha őszinte akart lenni, maga sem ismeri ki magát az érzéseiben – ez az ember mestere a szónak, tanítva szórakoztatja, az Operában az Anyegin előadásából tízszer annyit profitált, mint az egyetemi tankönyvekből –, tanácstalan volt, s végül nem ő maga vitte dűlőre a dolgot, hanem Charles Maurice Talleyrand.

Sokáig hevert otthon az ágya melletti asztalkán a karcsú könyv: A sánta herceg titka. Egyszer aztán rászánta magát és kézbe vette. És egyvégtében elolvasta.

Billiger készült valamire, két Gerschwin-lemezejről beszélt, amit pult alól sikerült beszereznie, és meghívta Lilit az Izabella utcai lakására, de a lemez inkább ürügynek látszott. Lili egyből igent mondott, örült az alkalomnak, vitte táskájában a kötetet, és vitte magával kavargó indulatát.

A házigazda elindította a beígért zenét, a zongorakoncertet a szerző játssza, mondta, és tálcán likórt tett az asztalra. Lili nem nyúlt a pohárért. Hálás a kedvenc könyvéért, tért a lényegre. Örül, hogy elolvasta, mert értékes információk birtokába jutott.

– Az én Charles Maurice-omról? – mosolygott amaz.

– Az én Billiger Jánosomról.

A hangja olyan volt, hogy a férfi egy mozdulattal megállította a lemezejátszót.

– Rendkívüli ember. Mindent elért, amit akart. Csak ámultam, hogy minimum két Talleyrand lakik benne. És ez a kettő párhuzamosan működik.

– Hogy?

– Papnak áll, fiatalon püspök, tömjénfüst, halleluja, glória, de ugyanő született ateista, lenézi a vallást és rajong Voltaire-ért. És ez egyáltalán nem zavarja. Bolondul a nőkért, grófnék ágyában tölti éjszakáit, de másnap a misén ostorozza a kéjsóvár paráznákat és a gyehennával fenyegetőzik.

– Színes egyéniség. Ha te kettőt látsz, mindkét Talleyrand egyformán hiteles. A szexbajnok meg a dörgedelmes főpap is.

– Szabadkőműves, hazardőr, pénzhajhász, és ezt nem látja az egyház? Vaknak tettei magát?

– A tehetsége rendkívüli hasznukra van. Ő tárgyal a pénzügyminiszterrel az egyházi javadalmakról. Dőlnek a milliók!...

– És ezt a játszmát meddig lehet csinálni?

– Egy életen át.

– Fölesküszik Napoleonra, elárulja. Fölesküszik a császárra, elárulja. Megvehető. Megvan az árfolyama. Titkokat ad el szabott áron.

– Gazdag ember. Az irigyei meg akarták ölni.

– Moral insanity.

– Morál... – legyintett a férfi. Vendége látta, hogy élvezzi a vitát. – A tömeg tisztelje a parancsokat, a konvenciókat, de a kivételes ember, aki magán viseli a jelet, az köteles, érted?, köteles áthágni a szabályokat.

Lili szeme szikrázott. – Szóval akiről kiderül, hogy karizmát visel, mit tudom én, hol hordják ezt, azt tehet, amit akar? Sőt kutya kötelessége lopni, csalni, akár mások életébe gázolni, csak hogy megvalósítsa magát meg a terveit?... – Nagyon fűjt. – Tudod, ki ez a pasas? Egy velejéig cinikus, jellemtelen kalandor.

A házigazda hümmögött, az öngyújtójával piszmozgott. – Ha ez a francia közepszerű, törvénytisztelő polgár, – szólalt meg végül –, akkor ma nem tanítanak a világ minden történelemkönyvében, és a népe nem tisztelné benne a diplomácia zsenijét.

– No jó, legyen olyan amilyen, kit érdekel? – Maga se vette észre, hogy hadonászik. – De te, Billiger János, *ezt az illetőt* tekinted példaképnek? Ez szédít, ez imponál? És ezt a könyvet ajándékozod nekem, hogy elkápráztasson? – És odadobta elébe a kötetet.

– Nem vagy tárgyilagos. Csak gyönyörű.

– Tessék?

– Ilyen szépnek még soha nem láttalak.

Lili meg se hallotta. – Jól figyelj. Szóval ez a követendő út? Akkor tehát hajlandó lennél beáldozni a legjobb barátod, a rokonod, mit tudom én, a testvéredet, valami „magasabb célért”?...

A férfi elkomorult. Fagyott csend lett. Mintha egyszerre nem ő lett volna.

Lili elment, és otthagya az asztalon a neki ajánlott könyvet.

Billiger János valójában a benne feszülő érzéseket akarta megvallani. El akarta mondani, hogy most érez először igazi, szenvedélyes vonzalmat nő iránt, legyőzte, lefegyverzi, hol boldog és remél, hol kétségbeesik, álmodozik, mint egy kamasz, fantáziál, szerelmes vagyok beléd, Lili, szeretem a külsőd, belsőd, mindened, fogja mondani, és még az is eszébe jutott, hogy vallomása végén letérdel elébe és az ölébe hajtja a fejét.

Egy hónap hallgatás után, 1956 augusztusában Billiger újra jelentkezett, határozott volt, elszántan beszélt, nem képes lemondani róla, mindent felmért, szerelmesen és tárgyilagosan, eddigi kapcsolatuk, ízlésük, szellemük azt bizonyítja, hogy összeillenek, ő minden kívánságát teljesíti, kényelmes életet biztosít, a belügyminisztériumi illetmény háromszorosa a tanárinak, bizonyos hatalom van a kezében, összeköttetés, ha fordítani akar, könyvkiadót szerez neki, ha máshoz van kedve, előteremti – nagy lélegzetet vett –, egyszóval arra kéri, házasodjanak össze, legyen a felesége.

Sebő Lili csak nézett maga elé, sokáig hallgatott, aztán csöndesen annyit mondott:

– Nem leszek a feleséged, János.

Pásztor Imre nyomdászt vasárnap délután vitték el az angyalföldi bérház udvari lakásából.

Tanúskodnia kellett egy ügyben, ennyit mondtak a fekete limuzinban, aztán a folyamatos vallatás harmadik napján kiverték belőle „Az akasztó ember balladája” című, Réti Farkas névvel terjesztett förmedvény szerzőjének valódi nevét. Ezzel egy időben a Népszava volt újságíróját, Félix Edét is keresték, de ez utóbbi nyomtalanul eltűnt, hollétéről munkahelyén, az óbudai sírkert irodáján sem tudtak felvilágosítást adni.

– Téged keresnek, édesem – nyitott be Irma néni este nyolc óra után nem sokkal Lili szobájába.

– Kicsoda? – kérdezte a lány.

– Nem mondta. Idős úr.

– Egyedül?

– Igen. Annyit mondott, nagyon fontos. – Lili kisietett, és az ajtóban felismerte Kenyeres Ádám édesapját. – Pali bácsi...

Öregebb lett, mióta nem látta. Mély ráncok a szája körül, és a kék szem meleg fénye megtört.

Bevezette, leültette. Az öreg az ölébe tette a kalapját. – Kinek mondjam el? Hát eljöttem ide. Elvitték Ádámot. Elvitték a fiam. Magát szerette, és szereti még most is. A maguk dolga, hogy s mint, de magának tudnia kell róla. El akarta venni feleségül. Egyedül vagyok, Ádám anyja kórházban van. Szívroham, mentők vitték el. Ketten jöttek a fiúért, valami írást emlegettek, felforgató, államellenes, illegális, mit tudom én... Az anyja elébük állt, az lehetetlen, ez még gyerek, nemrég egyetemre járt... Én is közbeszóltam, hagyják védekezni, ő majd tisztázza magát... Szervusztok, mondta, és jobbról-balról megcsókolt minket, ahogy születésnapokon, családi ünnepeken szokta... Az előszobában Ágotám a vállára tette a dzsekijét, este már hűvös van... Hát csak ennyi.

És ment kifelé a szikár, egyenes tartású ember, akivel Lili többször is találkozott, amikor önáluk járt. És akinek a szemében jó kedély meg csibészség bujkált, s ha megszólalt, szavaiban megcsillant a humor. Lehet, hogy a fia tőle örökölt valamit?...

Minden felkavarodott, felszínre tört, ami eddig feledésre ítéelve raktározódott a mélyben. A megismerkedés, a pisze orra, magas homloka, az a házibuli, amikor Pali bácsiék elutaztak... A Moonlight serenade, olasz rizling, Ádám felolvasása, röhögés, siker, és utána az az éjszaka... Mind a ketten akkor ismerték meg igazán a test mélyén rejtőző hihetetlen örömet, ami csak a szív, a lélek meg az érzékek együttes odaadásából származhat...

A mi kis esküvőnk más lesz! – mondta ellentmondást nem tűrően, templom, Mozart, virágillat...

Leválasztott társbérlet, típusbútor és két gyerek, Kenyeres Ádám és Kenyeres Lili, vagy fordítva...

Az epés gúny, ahogy leteremtette őt, amiért elvállalta a szereplést, *Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe, szórjatok rózsát Rákosi Mátyás elébe*... Amikor takarítottak Félix Edénél... Az az örült a szovjet filmkritikáival... Az bolondította meg ezt a grafomán gyereket... Már akkor viaskodott magával, örlődött az írás meg a szerelem között.

Ki felel ezért?... Nagyot dobant a szíve. Mi lett volna, ha nem írja meg azt az Elhagylak, Kenyeres Ádám, pedig most is szeretlek búcsúlevelet? Ha nem változik semmi, és mellette

marad?... Meg tudta volna menteni? *Akkor is érte jön az ÁVH!*... Csak gyötörték volna egymást végkimerülésig, viták, összeveszések, míg az egész kapcsolat össze nem roppan a kölcsönös vádak súlya alatt.

Így viszont megmaradt! Pali bácsi azzal kezdte, a fia még mindig szereti. És én, Sebő Lili?

Kétszer vele álmodtam, és mindkétszer sírva ébredtem.

Most mondjam azt, nekem lett igazam? Legyen meg az elégtétel, figyelmeztettem százszor, ezerszer? Elváltunk, semmi közöm hozzá, ő is felnőtt ember, én is, mindenki csinálja jól, rosszul a maga életét.

Csakhogy ez... csakhogy ez nem ilyen egyszerű. Mert a kettőnk közt még létezik valami, ami összeköt. Én is benne vagyok, kikerülhetetlenül, ez az én csapdám is, nemcsak ezé a háborodott íróé...

Nem tudok kétféle lenni. Nem vagyok képes párhuzamosan létezni. Nem élhetek úgy, mint eddig, reggel bemegyek tanítani, Lili néni, osztálylétszám harmincnégy, dolgotat írunk, kontrolnaja rabóta, és este két kollégámmal megnézem a Nemzetiben a Peer Gynt-öt...

Tehetetlen vagyok. De valamit tenni kell. Letartóztatták. Mi vár rá?...

Hárman vannak a tizenkilences zárkában, ketten régiek, egy fiatal meg egy idős, és Kenyeres, az újonnan jött. – Miért hoztak ide? – kérdi az ősz borostás sovány ember. Az új fogoly összerezzen, bűnügyi filmek jutnak eszébe, ha ő ennek a két figurának kiadja magát, a kihallgatója fél órán belül mindent tud, a magafajta balekot ezek a „téglák” csalják lépre.

Hallgatásán nem csodálkoznak, itt házon belül azért akad információ, mondja az öreg, téged, öcsém, egy gúnyirattal gyanúsítanak. A gúnyirat szerény kifejezés, olvastam, mikor még kinn voltam. – Adám döbbenetén néz a protézis vagy más miatt pöszén beszélő őrizetesre. – Megviselt példány volt, egy ligeti padon találták, meséli tovább, és a közepe táján hiányzott belőle három lap, de azért meg lehetett érteni. Írta Réti Farkas, tökös, de lerí róla, hogy álnév. Jó sztori, benne van a rendszer egész bornírtsága.

Hát, ha *róla* szól, ma már más a helyzet, vélekedik a fiatal, szóval más, ami érte kapható. A Vezér megint megbukott, tavaly még vissza tudott kapaszkodni, de idén, egy hónapja sincs, a párt lefokozta, az újság megírta. Ezért mondom, néz biztatóan, per pillanat egy becsmérő röpiratért nem jár bitó.

Adám éjszaka száraz szemmel sír, *nem érti ezt az egészet*, ő csak azt írta, amit a szíve, az esze, az ihlet diktált. Ezért kell megfizetnie?... Félix Ede mindössze annyit mondott az óbudai temető zugában, mikor átadta a kéziratot, *A többit bízd rám...* Ő soha erről nem beszélt vele, nem kérdezte, mert az *efféle* nem érdekelte. Megmoccan a sötétben: lehet, hogy őt is elkapták? Valaki rejtőzik a sokszorosítás, meg a terjesztés mögött... Mi lesz ebből, mekkorára dagadhat, bünszövetkezet, összeesküvés...

Másnap egy rőt hajú nyomozó hallgatta ki, beszéd közben cigarettaszipka mozgott a szájában. – Ne hantázz, ne hantázz – ugrott fel hirtelen –, azt hiszed, nem tudjuk, honnét jöttél, ki vagy, papi maszlagon nevelkedtél, idealista szaron, ez volt az alap, arra jön a felépítmény, a kispolgári kultúrszeccska, az Intézet se tudott belőled embert faragni, kitelepített aljanépséget látogatsz Tiszabercelen, miniszteri osztálytanácsos özvegyét meg gyerekeit, kórusba jársz és férjes asszonynak udvarolsz, láthatod, nyitott könyv vagy, nekem nem érdemes hazudni – most már csak azt közöld velem, ki írta ezt az akasztó katonáról szóló szöveget?...

– Nem tudom, rázta a fejét Kenyeres. – Én meg tudom. Ezt piszkosul véd az eszedbe. És addig érdeklődöm, amíg rá nem jössz magad is. Figyelmeztetek, nem lesz szórakoztató. Ügyeletes, kísérik vissza a zárkába.

– A rőthajúval vigyázz, mondta az öreg. Laufernak hívják, azelőtt csendőr tiszthelyettes volt. Az én alakulatomban szolgált. Úgy kérdez, hogy ha nem figyelsz, behúz a csőbe.

– Szerintem tagadnod kell, szólt közbe a szeplős. Én is azt csinálom, ameddig lehet. Huszonhetedik napja vagyok itt.

– Nincs más lehetőség, bólintott az ősz borostás. Nem tudsz semmiről. Semmi közöd ehhez az akárméhez, azt se tudod, miről van szó. Ezt hajtogasd következetesen. Nem én írtam, nem és nem. Az én nevem Kenyeres Ádám. Réti Farkas, mit tudod te, ki fia-borja. Téged föladtak, de egy spicli nem spicli. Nem tudják rád bizonyítani. – Az öreg az új jövevény vállára tette csontos kezét.

– Csak arra az egyre vigyázz, át ne kerülj az Andrássy út hatvan pincéjébe. A Hatvan egy külön birodalom, a Csengery utcától az Aradi utcáig, a Vörösmarty utcáig tart. Az egy másik világ. Más súlycsoport, más kategória.

Laufer nyomozó nem volt bizonyos a dolgában. Az akasztós história szerzőjére több tippje is akadt, dörzsölt, negyven-ötven éves tollforgatók. A soron következő kihallgatáson a fogoly számára váratlanul magázásra váltott. – Elnézem magát, Kenyeres, szemlélte fejcsóválva. Tudja, kit látok? Egy nyamvadt, beszari diákot. Egy senkiházi analfabétát. Régen úgy mondták, útszéli firkász. Hogy mért mondom ezt? Mert egy ilyen figura egy épkezláb mondatot nem képes összeeskábálni, nem egy novellát. – Az asztalán lévő paksamétára csapott. – Hol van maga ettől? Ez szintisza irodalom, csesze meg!...

A fogolyban gondolatföszlányok kavarogtak, az alapötlet, gyötrő keresgélés, figurák, helyzetek, a tójelenet, hosszú hónapokon át ebben élt...

A kihallgató látta, hogy a többi tipp ugrott. Az akasztó ember balladáját ez a fickó írta.

Két nap múlva, éjfél előtt nem sokkal Kenyeres Ádám őrizettest rabomobilon egy másik büntetésvégrehajtó intézetbe szállították.

Billiger Jánost telefonon keresték a minisztériumban. Sebő Lili hangját hallotta, csevegett, óráközi szünetben jelentkezik a Jóskából, ez a gimnázium beceneve, megkérdezte, hogy van, magáról annyit, kevés szabad perce akad, mert magas az óraszám és két szakkört is vezet, és azzal zárta, volna-e kedve valamelyik délután meginni vele egy kávé.

A férfi szíve tahikardiásan vert, és karcólósan annyit kérdezett, hol, melyik nap és hánykor.

A Nagyenyed utcai kávézó sarkában pianínó állt, a zongorista operettdalokat meg film-slágereket játszott. Lili szép volt, de másképpen szép: homlokáról oldalt fésülte a haját, száján tartózkodó rúzs, határozott volt és asszonyosan vonzó. Rövidre szabta a bevezető csevelyt, és elmondta, azért ülnek ők itt kettesben, mert sok mindent végiggondolt mostanában, meghányta-vetette életét, a jelent meg a jövőt, és János múltkori kérdésére most szeretné megadni a végső választ: Ha még áll az ajánlata, szívesen lenne a felesége.

A férfi kerekre tágult szemmel nézett, az arcán piros foltok jelentek meg, ezt igazán meggondoltad? – kérdezte. Lili látta rajta a hitetlenkedést, és rámosolygott. Várjál, hadd gondolkozzam, mondta a férfi és félve megérintette a kezét. Lili mondani akart valamit, de az közbe-

szólt, most még szokom hozzá, hagyd, hogy felfogjam és elhiggyem. A nő állta a pillantását, és akkor valami leomlott, elöntötte a forróság, ne várj tőlem nagy szavakat, mondta, de ez életem legboldogabb perce, és elfordulva kifújta az orrát.

Még ott, a csipkés terítővel borított presszóasztalnál megegyeztek a részletekben. Billiger János azt javasolta, mielőbb házasodjanak össze és Lili költözzön az Izabella utcai lakásba, amíg ő egy tágasabb otthont nem tud keríteni. Lili bólintott, ez így jó lesz, és válaszul azt mondta, neki is akad egy feltétele, s ha ez teljesül, semmi akadálya a kézfogónak.

MÁSODIK RÉSZ

*Három éjjel, három nap
mindhiába vártalak,
megtudtam, hogy kivontak.
Bye, bye, Szása, rossz voltál velem,
elmentél és azóta az órám keresem.
Bye, bye, Szása, kitoltál velem,
elmentél és azóta a vodkát, a vodkát, a vodkát nyelem!...*

(Pa-Dö-Dö)

Tizenegyedik fejezet

EGY ILLUSZTRIS VENDÉG

1989. Az Országgyűlés Magyarországot köztársasággá nyilvánítja, a Kossuth Lajos téren százezres tömeg köszönti üdvivalgással a bejelentést. 1990 tavaszán a többpárti választásokat a Magyar Demokrata Fórum nyeri, és koalíciós kormányt alakít a kisgazdákkal meg a Kereszténydemokrata Néppárttal. A következő év nyarán a szovjet csapatokat kivonják az ország területéről, és megszűnik a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa. A Szovjetunió elnöke, Mihail Gorbacsov lemondásra kényszerül, és a pártállam utódként megalakul a Független Államok Közössége.

A Nemzeti Társaskör belvárosi klubjában egy fiatal újságíró, Bán Levente beszélgető sorozatot indított: közönség előtt havonta a pódiumra invitál egy-egy *illusztris* vendéget (ebbe a jelzőbe mindenki belefér, aki időszerű, vitára ingerlő, ámulatot, vagy éppen elutasítást kelt). A sorozat vonzóereje abban a meglepetésben rejlett, hogy a szervező meghívja partnernek a vendég néhány ismerősét, hajdani, elfeledett vagy épp aktuális kapcsolatát – ám az illető nem sejtí, kik ezek a személyek.

A program hamar népszerű lett, és egy-egy érdekesebb est rögzítésére tévékamerák, rádiómikrofonok is feltűntek.

Az 1991-es év december havi „illusztrisa” a Kanadából hazalátogató – vagy talán hazatelepülő? – Bérczessy János volt. A szórólapon annyit lehetett megtudni róla, hogy 1956 forradalmi napjaiban hagyta el ifjú házasként feleségével az országot. Kezdeti viszontagságok után a tengerentúlon, Kanadában találták meg új otthonukat.

A moderátor bevezető szavai után pódiumra lépő középtermetű, szemüveges, ősz hajú úr az udvarias tapsot derűs mosollyal fogadja, mintha régi barátok közé jött volna, leül a felkínált fotelba és úgy néz az újságíróra, mint aki örül, hogy itt van, és kíváncsian várja a beszélgetést.

Bán Levente egy mappából újságot vesz elő, a Torontói Magyar Szó 1988. október 15-iki száma ez, tudatja, ebben három fotóval illusztrált cikk köszönti a hatvanöt éves Bérczessy Jánost. – Született ösztönnel és páratlan tettvággyal formálta magát nélkülözhetetlen közéleti személyiséggé – olvassa Bán Levente a cikket –, mindenütt ott volt és mindmáig ott van, ahol a kapcsolatépítés, beilleszkedés, személyes szereplés vezet a sikerhez, *diplomata és zsonglőr egy személyben*, (csodálkozó pillantás a vendégre, derűs moraj a közönségben), a titka az, hogy másoknak örömet szerez s magának elismerést, kitüntetést, népszerűséget. Fő műve a 25 éve működő Magyar Centrum, az alapítvány számlájára érkező pénzekből mindent megteremt, csak magyar legyen, nyelvtanfolyamot, óvodát, gyöngyösbokrétát, nemesi bált, klub-délutánt a kommunizmusban senyvedő óhaza bemutatására, és felavatja a Verbőczy István torontói cserkészcsapat otthonát. – Intésre a kivetítőn megjelenik az újságcikk egyik fényképe: Bérczessy János széles karimájú cserkészkalapban, rövid nadrágban tiszteleg a csapatzászló előtt.

Az est házigazdája e ponton felméri a helyzetet. Ez a fotó sokat ér. És hab a tortán: éppen *Verbőczy* cserkészcsapat! ... Poén lehet, de nem nekem. Még egy bekezdés a torontói cikkből, ennyi elég lesz.

És nem feledhetjük legemlékezetesebb mutatványát: békebíró lett a 45-ös meg 56-os magyarok között, akiket hosszabb ideje lappangó előítéletek választottak el egymástól. Nyújtsd kezed és fogadd el a másikét, hirdette, és előadó körútján tetszetős érveket sorolt mindkét

oldalnak: az ötvenhatban vele együtt disszidált MSZMP-tagoknak, meg a háború után új hazába települő gyárosoknak, földbirtokosoknak, főpapoknak, tábornokoknak.

No nézd csak, könnyet töröl ki a szeméből. Utálja a nagy szavakat, de hálás a sorsnak, hogy megérhette ezt a napot. Hogy újra látja azt a szabaddá lett országot, amelyet azokban a forradalmi napokban elhagyott. A vihar őket kettejüket is elsodorta magával.

Most már jöjjön a magánélet. Erről valahogy szűkszavú. Vágjunk a közepébe. – Házasság, feleség, gyerekek?

Kis csönd, lehet hatáselem, elvégre profi előadó, vagy?... Nagyot sóhajt, tétova gesztus, nehéz erről beszélni, úgy is mondhatja, ez az ő keresztje.

Mármint micsoda?

Kesernyés mosoly. Hetven körül jár, ha kasszát csinál, mi jutott neki? Siker a „színpadon”, de a kulisszák mögött csalódások, vívódások, megnemértés.

Mozdulat, mintha elvágna valamit. Erről talán elég ennyi.

Nocsak. Eljött a pillanat. Akkor most jön a meglepetésünk. Az egyes számú vendég.

Elébe megyek, bevezetem. Bérczessy nem sejt semmit, de fölemelkedik a fotelból, így várja az illetőt.

Aztán állnak egymással szemben, Kanadából jött hazánkfia, és Kenyeres Ádám író. Bemutatása mellőzhető, tévészereplő, közel húsz könyve jelent meg, darabját is játsszák.

Csak állnak egymással szemben, egy mukkot se szólnak. Sehol egy mozdulat, közeledés, kéznyújtás. Úristen, ugrik a poén, nem ismerték föl egymást?...

Oldanám a pillanatot, nem sikerül igazán, legjobb tudomásom szerint önök hajdanán évfolyamtársak voltak egy azóta megszűnt intézményben, ne kívánják, hogy én áruljam el a nevüket. Hadarom, ami eszembe jut, foglaljanak helyet és meséljenek vagy kérdezzenek, elvégre harminc-negyven éve nem találkoztak, ilyenkor előjön a szó, de én legjobban szeretném, ha afelé tendálna a csevely, milyennek ismerték egymást, netán barátok voltak, hisz négy évig tanultak együtt.

Csönd. Ülnek a fotelban. Néznek a levegőbe. Az új vendég összekulcsolja hasán a kezét. A két hüvelykujj egymással szemben. Csak nem malmozni kezd?...

Kenyeres úr, önnek a szó a kenyere (szójáték!), kérem, járuljon hozzá az estünk s sikeréhez annyival, hogy megtöri a csendet.

Rábólint. – Kérem, ne csodálkozzanak rajta, ha a dolgunk nem olyan egyszerű.

„Na végre.”

Negyven év. Egy darab történelem. Az életünk javát leéltük. Álmukban se jutott eszünkbe, sem nekem, és nyilván a *fővendégnek* sem, hogy valaha még találkozunk. És most azon tűnődöm, érdemes-e ősz fejjel a kettőnk, illetve a hármunk históriáját előszedni az emlékek fiókjából. Hiszen hármunkról van szó. Két fiúról, meg egy lányról.

No, erre mondják, pissenés sincsen. A kanadai megmoccan:

Én vállalom.

Író jókorát sóhajt. – Akkor hát, ha már enyém a szó, először is tisztáznom kell, a mellettem ülő urat hogyan is szólítsam. Több változat kínálkozik, legyen Mr. Bérczessy? Esetleg Billiger elvtárs? Netán – földidézve közös ifjúságunk – szólítsam Uljanovnak?

A hangjában szemernyi ironia sincs, nem „tesz rá”, szárazan tárgyilagos.

Ez afféle ragadványnév volt – a közönségnek magyaráz! –, de az évfolyamon sokan esküdtek rá, hogy saját maga ragasztotta magára Vlagyimir Iljics családnevét. Szóval Leninét.

Bumm. Ez erős volt.

Nézek a másikra, közbevág-e, övé lenne a szó – de hallgat. *Erre* nem reagál...

Az író is kivár, mint a korrekt sportember. – Vékonydongájú fiatalember volt, folytatja végül, a külseje nem sokat mondott, de karakter volt, fölöttünk állt életkorban meg tudásban is. És egy titok, igen, egy rejtély vette körül, de ezt senki se akarta, senki se mertte firtatni. Félünk tőle, és még találgatni se mertük, hogy voltaképpen ki ez az ember. Hogyan lehet ez a sváb fiú *ekkora kommunista?*...

Kenyeres leáll. Nyilván úgy érzi, a másik megelégteli az eddigieket. A kanadai érdeklődve figyel, mintha nem is róla volna szó. Vagy... vagy más bújik meg itt? Neki is akad muníciója?...

És akkor történik valami. A hallgatóság soraiban kezét nyújtogatja egy nő. Kövérkés idős asszony, már föl is áll. – Azért vagyok itt, azt mondja, mert magam is évfolyamtárs voltam, együtt jártam arra az egyetemre a színpadon ülő két úrral, és azt szeretném elmondani...

Közbevágok. Tisztázni kell, ez itt nem szokás, nem interaktív rendezvény. Persze fő az udvariasság. – Bocsásson meg, asszonyom, később nyilván meg fogja kapni a szót, de most hallgassuk a két szereplő vitáját.

A nő leül, de látszik, nincs ínyére a dolog. Nem érdekel, ebben a duettben még nagy durranások rejtőznek, ez lehet az év találkozója, nem szabad szétzilálni, ha kis szerencsém van, az író ráérez a szerepre.

Egy új jelenségről van szó – Kenyeres folytatja!, a közönséghez beszél, kis híján hátat fordít a másiknak –, az átváltozás művészetéről, napjainkról, a kilencvenes évek elejéről. Sokan változnak *meg* és *át*, sokan érdekből, számításból, sokan a megtisztulás vágyával, fennköltében: fölismerés, megvilágosodás nyomán. Nos, történelmi pillanat: itt vagyunk egy nagy átöltözés kellős közepén. Valaki szemünk láttára új köntösben jelenik meg. De az új exteriőr vajon feledteti-e a régit? Netán a *régieket*? Mert vizsgálatunk tárgya hátha nem elégedett meg egygel, idők során többször is cserélt eszmét meg egyéniséget?...

Lidérces csönd. Írónkat viszi a hév. – Tehetség kell hozzá, ezt műkedvelők, csepürágók, lézengő ritterek nem vállalhatják. Ma esti partnerem tengerentúli szerepe – nyakamat teszem rá – jól kidolgozott, meggyőző alakítás, ottani közönségét tapsra is ragadtatja, de mit szóljak én, a hajdani publikum, akinek a memóriájában mindmáig megragadt egy s más?... Most csak egy aprócska példa. Itt ez az imént kivetített impozáns fotó a torontói lapból. Werbőczy István cserkészcsapat! Werbőczy, a jobbágyok röghöz kötője, minden rendű és rangú felkelés leverője, a hírhedt vérestörvény kitalálója, akinek az Eskü téri szobrát ledöntötték – az én párttitkárom ennek a Werbőczynek ajánlotta magát, amikor rövid nadrágba bújt és fejébe tette a liliomos kalapot?... Jánosom, azt mondd meg nekem – tegezőre fordítja! – miért jöttél haza, mit keresel itt?

Vállat von. Semmi kiborulás. Egykedvű. Ez tényleg színész.

Hazajöttem, mert más is hazajött. Sokan jönnek haza, látogatóba, néhányan örökre, mert kíváncsiak, mert boldogok, mert egyszerűen bele akarnak szagolni ennek az új országnak a levegőjébe. Mondhatnék neveket, de legyen elég egy neves író, aki ötvenhat óta Amerikában él, nemrég itthon volt, megírta Tisztító vihar című könyvét, és nem fukarkodott az önbírálat-tal, a számvetéssel. Olyasmit mondott, hogy ha bárki hibázott, joga van hozzá, hogy megváltottassa a véleményét. Persze nem a gyilkosokat akarja fölmenteni. Időbe telt, amíg rájött,

mi a jó, mi a rossz. Akik úgy látták, a marxizmusnak van megváltásereje, de később rájöttek, az egész nem sokat ér – nem követtek el bűnt. Hibáztak. És ezt a törvény nem ítéli el.

Moraj, jó erős moraj letről. Kenyeres Ádám reagálna, de most én jövök. Beugrik, hogy erre van visszhang a sajtófigyelőben! Itt is van a dossziében!

Elnézést, egy pillanat. Kotorászás, kotorászás, megvan. – Hölgyeim és uraim, szóval ezt nyilatkozza bizonyos Claire Kenneth de Bárdossy New Yorkban: „Aczél Tamás, ki nyáladzó ódákban dicsőítette Sztálint, amiért Moszkvából a rubeleket kapta, és a Sztálin-díjat, megérkezett Pestre. Amerikából jött, Fullbright ösztöndíjjal. Ez az ember, aki évekig gyalázta cikkeiben az USÁ-t, ötvenhatban meggondolta magát, mert rájött, a dollár jobb, mint a rubel.”

A fővendéget nem rázza meg az idézet. – Egy biztos. Amit én tettem, akár itthon, a szülőföldemen, akár bárhol a világban, sohase pénzért tettem. Egyébként mélyen igazat adok Aczél Tamás Kossuth-díjas írónak, merthogy ezt is kapott, hogy bárkinek szíve joga új irányban keresni, amiben hihet.

A nő ott közepén újra nyújtogatja a kezét. Feláll, a sál lecsúszik a nyakáról. – Kérem, nekem *most* kell megszólalnom. Klein Vera orosz-történelem szakos tanár vagyok. Harminchat éve tanítok. Otthon a szekrényemben ereklyeként őrzök egy 1956-os Irodalmi Újságot. Ebben a számban, ez egy augusztusi szám, emberek, csoportok, pártszervezetek nyílt leveleit közlik, egytől egyig a megtisztulás vágyáról vallanak, és az az oldalnak a címe: „Lúgban, savban megfürödni”. Ezek mind, száz- meg százezrek, 1950-ben őszintén hittek, és 1956-ra csalódott, megcsömörlött emberek lettek. Ezért is hagyta el az országot a megnyílt határon át annyi párttag. Van aki itt maradt, van aki elment, és harminchat év után most látjuk viszont.

Szervusz Vera – mondja egyszerre a két férfi.

Szervusztok – és beletrombitál a zsebkendőjébe.

Most kell továbbvinni. – Bérczessy úr, öné a szó.

Hölgyeim és uraim, így ő, akkor most tisztem szerint én kutatok az emlékezetemben. Az itt látható Kenyeres Ádám már azokban az inkriminált években is írónak készült. Odaadón, elszántan, s hogy úgy mondjam, gondolkodás nélkül, ami furcsán hangzik, de ez az ő esetében megfelel a valóságnak. Se látott, se halott, csak írni, írni és írni akart. Eszembe jut egy epizód, régen volt, de megmaradt bennem, az Intézet afféle házi pályázatot hirdetett a fantáziával és némi készséggel rendelkező hallgatók részére, írjanak színpadi jelenetet, húsz-huszonöt perces darabot a szovjet pártvezér tiszteletére. Nos, az én évfolyamtársam ezen fellelkesülve – igen, igen, lecsapott a témára! – Joszif Sztálin születésnapjára egy olyan elképesztő paródiát hozott össze, hogy legkevesebb kicsapás fenyegette volna, ha illetékes döntnökök kezébe kerül. Még időben, az „első szűrőn” sikerült fennakasztani a pályaművet, elintéztük tanulóköri szinten. Közvetlen társai, hangadó kádergyerekek, keményen ledorongolták az opuszát, és a „bűnjel” eltűnt a papírkosárban.

Nos kérem, akkor fedeztem fel, hogy ebben a húsz éves gyerekben *provokáló szenvedély* dolgozik, és ez életveszélyes lehet. Viszi a tolla, az diktál, semmi más, egy poénért eladja a fele királyságát... de ha csak azt vitte volna vásárra!... Mintha nem is tudná, hol él és mikor. Igen, Kenyeres Ádám „kihívott”, ingerelt már akkor, és nemcsak magát kockáztatta, de szüleit is, meg még mást is. Egyszóval nehéz ember volt. A legnehezebbek közül való.

Kenyeres úr?

No comment – ingatja a fejét.

Valami zaj a terem bejárata felől. Mi van itt ma este? Sokan hátranéznek, nyakukat tekergetik. Betolnak valakit, tolószék, igen, begördül egy vendég, egy sima elkéső?, odakinn beengedték,

fiatal nő tolja befelé, aggastyán ül a székben, szögletes arc, fényesen kopasz, borostás fehér szakáll. Csak jönnek előre a keskeny úton, megállnak az első sor mellett, az „utas” csontos kezével integet, ez elnézést kérés vagy üdvözlés?...

Kenyeres mintha meghökkenne. Zavartan fürkészi.

A kísérő idejön a színpadhoz. Néz rám. Hogy én?... Fölállok, odamegyek. Le kell hajolni hozzá. Az öregre mutogat, valamikor hírlapíró volt, mondja a nevét, sose hallottam, idősök otthonából jött, neki ez nagyon fontos, hogy ma itt legyen, majdnem úgy hangzik, *ez az utolsó kívánsága*. Szólni szeretne, *merthogy akkor ő is benne volt*.

Tolmácsolom a két vendégnek. Az író feláll, aztán leül.

Ede bácsi. Úristen, harminc éve nem láttalak.

Több – int az aggastyán odalenn.

Kenyeres a másik vendéghez fordul, beleegyezel? Aztán a közönségnek bemutatja hajdani mesterét meg barátját, Félix Ede *írástudót*.

Az agg mozdulatlan arca megélniül, köszönöm, mondja, egyszer végre mindennek eljön az ideje. Nehézkesen, de érthetően beszél. Kilencvenedik évét tapossa, a rádióban hallott erről a ma esti programról, ajándék a sorstól, hogy megérhette ezt a napot, és elmondhatja, ami a szívét nyomja. A kórusban ismerkedett össze azzal a fiúval, aki az ő történetének a főszereplője, a Budapesti Énekkarban, ahol klasszikus koncertekre készültek, Liszt-, Mozart- meg Haydn-dallamokat énekeltek, szép emlék az ötvenes évekből, igazi *oázis* azokban a nyomott időkben.

Merthogy itt kezdődik a mondandója, egymás mellett ültek a próbákon, és egyszer egy kocsmában a fiú elárulta a titkát, hogy írónak készül. Mindenről ő tehet – megerősödik a reszketős hang –, merthogy ő biztatta ezt a gyereket, ő tette rá egy sínre, ami szakadékba is vezethet, sose dekázz, az alkotás nem tíz deka túró, hogy lehet több vagy kevesebb.

És hogyha munka közben eszébe jut, hogy ezért a jelzőért elviszi a rendőr, akkor kár volt belefognia, és egyszer, egy sorsdöntő pillanatban egy idézettel biztatta: Pokolra kell annak menni, aki író akar lenni...

Elakad, elfullad, a mögötte álló nővér gyógyszer ad neki.

Bízott bennem – folytatja, úgy látszik, sikerült felfrissülnie –, barátok lettünk, ragaszkodott, tapadt rám, fölnezt a hivatásos hírlapíróra, bár egy ideje már minden voltam, csak nem publicista. Annak előtte filmkritikákat írtam, kulturális rovatot vezettem, de amikor kilencszázötven körül utcára kerültem, valami felforrt, fölrobbant bennem, hatalmába kerített egy ötlet, születési rendellenesség, paranoia, nevezzük akárminek, csakazértis folytattam, amit abbahagyattak velem. Igen kérem: beültem egy moziba és megírtam a véleményem egy-egy szovjet propagandafilmről (gazdag import volt belőlük) kertetelés, dekázás nélkül, elvégre ez volt a hivatásom. És szakmai elégtétellel, hogy ennyi szemfényvesztő bárgyúság láttán epébe márthatom a tollam.

Köhög, megint szünetet tart.

Boldog vagyok, Ede bácsi, hogy újra látlak – szólal meg mellettem Kenyeres Ádám. – Pihenjél, aztán majd folytatod.

Az agg int, még nem fejezte be. Erőt gyűjt, mint aki most vág bele a legnehezebbe. – Ezeket az anyagokat Remington gépemén sokszorosítottam, később segítségem is akadt, negyvenötven példányban elhelyeztük, illetve otffelejítettük mozi zsöllyék ülésén, büfékben, előcsar-

nokokban. Megszállott voltam és nevetséges, bolha az elefánt ellen, de mégis csináltam, mert sértett és megalázott voltam, útszélre került senki, temetői gyászhuszár, hogy éhen ne haljak.

És nem értek utol, csak... csak jóval később. És vérszemet kaptam. Terjeszkedni akartam és újabb anyagokat kerestem, hátha akad *a célnak megfelelő valami* másnak a tollából is.

Levegőért kapkod, atya ég, nem kéne mentőt hívni?... A nővér súg a fülébe, de az öreg ingerülten legyint. – Ezért vagyok most itt, mert azóta sincs nyugalmam, rágódom, magyarázko-dom, küszködöm. Ötvenhat augusztusában zörgettek az én lakásom ajtaján is. Utolérték az én három személyes ellenállási mozgalmamat. Engem személy szerint nem tudtak elkapni, mert megneszeltem a veszélyt, felültem a vonatra és vidékre szöktem. Közelebről Karcagra, más nem is juthatott eszembe, mert ott élt egyetlen jóbarátom, egy tanítónő, hajdani katonatársam özvegye, haló porában is áldja meg az Isten. Ő bújtatott a település határában egy félig beomlott borospincében. Senki se keresett, senkinek se hiányoztam a kopókon kívül, egy szál magam éltem a világban. Nem találtak rám, így én végül megmenekültem, de volt, aki nem.

Kimerülten hátradől a tolószékben.

– Köszönöm, hogy eljöttél.

Ma este itt minden rendkívüli, Kenyeres Ádám lelépked a dobogóról és odamegy hozzá. – Mindehhez már csak annyi tartozik, hogy az a hebehurgya, húsz éves fickó, aki fejjel megy a falnak, én voltam.

Az agg fogja az író kezét, vagy inkább kapaszkodik belé. Már alig hallani, amit beszél. – Annyit tudtam, hogy megúszta élve. De csak évek múlva. Onnét, hogy láttam a kirakatban a könyved. De nem akartam jelentkezni. Valami lezárult akkor. Nálad is, nálam is. És ma este csak azért jöttem el ide, mert nagyon kevés időm van hátra.

Az író áll a tolókocsi mellett és mesél, az ő barátja a Népszava rovatvezetője volt, de önként vált meg tőle, amikor a lapot szakszervezeti közlönné züllesztették, nagyszerű ember, és a Fővárosi Kórus tenor-kettő szólamának oszlopos tagja volt.

Visszajön a színpadra, leül a helyére. Most én következem, néhány szó a következő vendég-ről, elmondom, amit tudok, tisztelt közönség, itt voltaképpen egy hajdanvolt szerelmi háromszögről van szó, vagy mondjuk így, összefonódó érzelmek utóéletéről.

Hölgyeim és uraim, estünk következő vendége: Dr. Sebő Lili.

Kenyeres Ádám úgy bámul a belépőre, mintha jelenést látna; a másik férfi komoran néz maga elé. Finom női arc, tartózkodón szép, ami megfogja az embert kortól függetlenül, az apró ráncoktól függetlenül; szabályos vonások, alakja vonzó, a kék szem egy fiatal nőé.

Leültetem magam mellé, így az író és közém kerül. Tisztázzuk az alaphelyzetet: tisztelt asszonyom, önről annyit tudunk, a két jelen lévő úr egyetemi kolleginája volt az ötvenes években. Bólint, erre megkérem, meséljen az életéről, mondjon el annyit, amennyit óhajt, amennyi ránk tartozik.

Belefog, a hangja kellemes, nem néz egyik férfira sem, a hallgatósághoz beszél, de Kenyeres feléje fordul, *ráfüggeszti a szemét*, ötvenhatban hagyta el az országot, két év múlva Kanadá-ban telepedtek le a férjével. Angolul tanult és közben állást talált a torontói magyar iskolában, tanító néni lett, mint odahaza Karcagon az édesanyja, kisdiákokat oktatott. Később egyetemre iratkozott, földrajz-történelem diplomát szerzett, és megtalálta hivatását. Mint idegenvezető turistákat kalauzolt, japánokat, brazilokat, európaiakat, repülőgépes utakon a Niagara-vízeséstől kezdve a szédítő látványt kínáló torontói CN Toweren át egészen az odanaki indián falvakig.

„Most visszanézett rám – konstataulta Kenyeres. – Tengerkék. Ilyen lett volna a gyerekünk szeme.”

Munkája során mélyen megérintette az elhanyagolt rezervátumokban tengődő őslakosok helyzete, és könyvet írt Fehérek indián szemmel címen. A kötet élményanyaga nyomán született meg a disszertációja és nyerte el a doktori címet.

Asszonyom, az itt jelenlévő két úr egyike az ön férje lett. A másik úr pedig...

A másik úr mellettem ült az egyetemen a közös órákon, és közel álltunk egymáshoz. Pontosabban szerelmesek voltunk egymásba. Ami a részleteket illeti, össze akartunk házasodni és ezt mind a ketten életre szóló kapcsolatnak gondoltuk.

És aztán?...

Aztán... – Odafordul Kenyeres Ádámmal. Néznek egymás szemébe. Kicsit hosszúnak tűnik csend, az író arca olyan, mint a rajtakapott diáké. Lassan a belső zsebébe nyúl, tétovázik?, borítékot vesz elő, régeinek látszik, mintha megsárgult volna. Kibontja, a levélpapír is olyan. Torkát köszörüli és felolvassa.

Elhagylak, Kenyeres Ádám. Ehhez az üzenethez hozzátartozik még, hogy szeretlek, te vagy életem első, igazi szerelme, és boldogan lettem volna társad egy leválasztott társbérletben és szültem volna egy Kenyeres Ádámmal meg Kenyeres Lilit vagy fordítva. Nem hittem volna, hogy ennek végül így kell lennie. De már nem tudnék olyan Sebő Lili lenni, amilyennek megismertél s amilyenbe beleszerettél.

Ég veled, bog sz tabój

L.

Csönd. Most csak halkan lehet megszólalni.

Miért született meg ez a levél? Melyiküket kérdezzem?

Mert kiderült, nem tudok rettegésben élni – mondja a hölgy. – Féltettem őt is, magamat is. Megmondtam neki, apámat, Sebő Sándor zászlóost Horthy Miklós pusztította el a keleti fronton, engem Rákosi Mátyás tegyen tönkre? Választania kellett, és képtelen volt rá. Ezért döntöttem helyette én. A szakítás mindkettőnket megviselt, azt hiszem, ezt a nevében is elmondhatom. Ekkortájt úgy alakult, hogy munkakapcsolatba kerültem az itt jelen lévő másik úrral, Billiger Jánossal. Gyakorló oktatásra jártunk kettesben a Madách Gimnáziumba. És ahogy naponta találkoztunk, kiderült, hogy egy párttitkárban is megbújhatnak értékelhető emberi vonások.

Köszönöm. Megkapom a szót? – Bérczessy János fölemeli kezét.

No végre, nem bírta tovább.

Azzal kell kezdenem, mondja, hogy Lili volt az évfolyam szépe, a Sebő Lilibe bele kellett szeretni, nemcsak azért, mert ezen a lányon a bársonyos bőrétől, a szókeségétől, a gyöngy fogaiig meg a szempillájáig minden szép volt és az alakján megakadt a szem – a lénye varázsolta el, természetes volt és közvetlen, és nagy tudásszomj munkált benne. És én erre építettem. Azt kínáltam, ami csak nálam volt kapható, színházba vittem, borsos árú koncertekre meg egy-egy tisztességesebb vendéglőbe, ahol a menzakeres helyett étlapról lehetett választani. A kedvenc könyveimről beszéltem, történelmi alakokról, akik nagyon messzire estek a szovjet párttörténettől, és egy nagy franciáról, Charles Talleyrand-ról, őneki kamaszkorom óta csodálójá voltam.

Egy szép napon, nem is olyan sokára, konstatálnom kellett, hogy fülig szerelmes vagyok. Ekkor már lediplomáztunk, dolgozni jártunk, harmincöt éves fejjel, minisztériumi munkatársként úgy vártam az utcasarkon, mint egy lámpalázás siheder. És álmokat szőttem, terveket, mérlegeltem, elemeztem a kettőnk dolgát és arra a következtetésre jutottam, hogy én Sebő Lilit egy életre boldoggá tudnám tenni, és megkértem a kezét.

Kikosarazott, persze szelíden és finoman tette, de lesújtott a válasza, életem legnagyobb csalódásának éreztem. Ilyen sebzetten járkáltam, tél volt, aztán nyár, 1956 nyara.

Szünetet tart, közben a másik két szereplőt figyelem, mi járhat az eszükben?

Úgy fest, itt lezárult egy fejezet. Megkérdezem Kenyeres Ádámot, mit csinált ez idő alatt?

Megmozdul, mint akit felriasztottak. – Írtam. Mikor egyedül maradtam, egyszer csak rájöttem, hogy az írás a legjobb fájdalomcsillapító. Belemelegszem, beleélem magam, ez tölti be az agyamat. Egy percig se volt vitás, a készülő novella vagy mi énrólam fog szólni, a megalázottságról, hogy otthagytak, cserbenhagytak, a szégyenemről, hogy mindenki rajtam röhög, a bosszú meg a hiúságon esett sérelem volt az érzelmi tápanyag, és a sztori magától értetődően alakult háromszög-történeté.

A poharáért nyúl, iszik az üdítőből.

Telt-múlt az idő, a semmiből bontakozni kezdett valami, egyéni dráma, politikai háttér, sokat segített, hogy nyaranta katonai táborban voltam, pontos leírásokat tudtam adni, de a mindent eldöntő, megváltó ötleten hónapokig rágódtam. És amikor felvillant agyamban, hogy Rákosi Mátyás horgászni fog egy elzárt, „biztosított” tavon, fölugrottam és indián diadalkiáltást hallattam...

Bozse moj!... – sóhajt hangosan Klein Vera orosz tanárnő.

Előveszem a mappába gyűjtött municióból Kenyeres 1981-es szatírákötetét. Ebben már benne van ez a történet. És a könyv mellett a megjelent kritikák. Ritka írói teljesítménynek ítélik, hogy egy abszurd, elképesztő ötletet hihetővé tudott tenni: hogy ha ez a sztori a valóságban megeshet, pontosan így történt volna.

Mindenki az íróra néz.

Mert maga a környező világ volt abszurd, mondja. És így az ötlet beleillett. Ezt csak az tudja, aki végigélte azokat az éveket. Nekem csak következetesen ragaszkodnom kellett az örület-hez, ha kilépek belőle, elszúrom az egészet. Az egyik bíráló azt írta, egy gyilkosan röhejes kornak csak gyilkosan röhejes szatírája lehet.

Ezt a véleményt 1981-ben írták le. És volt-e visszhang bárhonnét 1956-ban?

Dr. Sebő Lili szót kér, akkor ő itt elmondana valamit. – Egy este akkor nyáron, elég késő volt már, csöngettek nálunk, ahol albérletben laktam. Idős férfi állt az ajtóban, Pali bácsi volt, Kenyeres Pál, Ádám édesapja. Rettentő állapotban volt, leültem, elmondta, hogy a fiát két ávéhás elvitte tegnap, valami gyalázkodó, pártellenes firkálmányt említettek, a szálak ide vezetnek, azzal közre fogták és elvitték, az anyja, Ágota néni szívrohamot kapott, kórházban van, én meg itt vagyok nálad, Lilikém, fejezte be, mert kihez mehetnék, akinek elmondjam? Hiszen ti nem olyan rég még olyan jóban voltatok... Azzal elment, és én ott maradtam ezzel a hírrel.

Asszonyom, föl tudja idézni ezt a percet? Mit érzett akkor?

Mit éreztem?... Zűrzavart. Az első gondolat az volt, hogy lám, megmondtam. Százszor megmondtam, hogy ebből baj lesz, nem lehet büntetlenül csinálni. Végül ezért küldtem el ezt a levelet.

Elváltunk, külön utakon járunk, elindultam az életben, tanítok egy kitűnő iskolában, nem vetülhet rám *bűnrészesség*, sejtelmem sincs, merre jár, mit művel, ha Pali bácsi azon az estén be nem csönget... Én tiszta voltam. És megvolt a tudat, hogy nekem lett igazam.

Bocsásson meg, asszonyom, de ha ma visszatekintünk, *legvégül* mégis Kenyeres Ádámnak lett igaza. Bizonyosság a tizennyolc megjelent könyve meg a bemutatott színdarabjai. Tudta és vállalta huszonevésen, hogy pokolra kell annak menni, aki író akar lenni.

Pardon: nem tudta, mit vállal. – Kenyeres közbevág. – Esze ágában se volt a hősi szerepkör. Holmi elszántság meg céltudatosság. Begőzölt egy szatirikus ecától, és kipróbálta, mire képes. Következmények, a felelősség fölmérése... ugyan már...

De azért mégiscsak a pokolra ment. Kenyeres úr, folytatná *innentől* a történetet?

Nem szívesen teszem. Csak a lényegre fogok szorítkozni. Elvittek, és először azt sem tudtam, hová. A fontos az volt, hogy emberek közé kerültem, szóval foglyok közé, azoktól értékes információkhoz lehetett jutni. Én egy fiatalemberrel meg egy idős férfival voltam közös zárkában, csendőrtiszt volt azelőtt, és arról volt nevezetes, hogy az egyik kommunista vallatójában fölismerte hajdani csendőrét. Zsúfolt volt a fogház, poloskás, de emberi, mondták a régebbi lakók, testi fenyítés persze itt is van, dobhártya itt is szokott repedni, ám ez még mindig aranyélet néhány többihez képest. Jobb itt megülni, mert akit innét továbbvisznek, az legtöbbször az Andrássy út hatvanban köt ki, attól pedig földi halandó sok jót nem várhat.

Kilenc nap alatt mindössze négyszer hallgattak ki, a vallomásomból egy бүdös szót se hittek, kinek írtad ezt a disznó ocsmányságot, ki a kapcsolatod, miféle megrendelőnek dolgozol? A vallatás csak egyszer fordult tettelegessé, amikor a nyomozó karvastagságú gumibottal verte az asztalt és nekem is jutott belőle, de többé felém se néztek. Kilenc nap telt el, és a tizedikre virradóra, valamikor éjjel értem jöttek és egy rabszállító kocsin elvittek. Tele volt az autó, és a suttogásból megtudtam, a Hatvanba megyünk.

A vedlett falú pincében csak egyszemélyes zárkák voltak, takaró nem volt a rozsdás priccsen, szappant, egyebet nem adtak, vizet is alig, étkezés naponta egyszer, leves egy darab kenyérral. Kihallgatásra mindig éjszaka vittek, az emeleten minden szoba előtt egy-egy katona őrködött fegyverrel. A ráhatás részleteitől eltekintek, akadt cella, ahol órákon át vízben ült az ember, az ötvenszer ötven centi alapterületű karcerban viszont fél napig kellett ácsorogni. Közben volt idő elmerengeni a falon lógó fenőszíjakon, a kábító injekción meg a rábeszélésre használt forró villanyrezsón.

Én leginkább a tárgyaláson gondolkodtam, ami majd egyszer eljön; ha csak tíz vagy öt százalék esélyem van a védekezésre, arra felkészülök. Persze azzal is tisztában kellett lennem, hogy én itt a társaimmal együtt *e l e v e* bűnös vagyok, az ügyész nem tár fel bizonyítékot, a vádlott köteles bizonyítani, hogy ártatlan.

Voltak olyan napok, amikor huszonevés fejfel visszaneztem a múltra, számvetést csináltam. Föltehetik a kérdést: nem vádoltam magam, nem éreztem lelki furdalást? Nem. Nem éreztem még ott a börtönpriccsen sem. Ha én ilyen habitussal, ilyen istenverte belső kényszerrel születtem, akkor hasonló helyzetben megintcsak ezt csinálnám. Szóval újra beleugranék a kútba. Hogyha valaki vörös hajjal vagy bicebócán látta meg a napvilágot, nem vádolható érte.

És akkor egy korahajnalban – már összefolyt hétfő-kedd-szerda, minden – felzörgettek és közölték, ítélethozatalra visznek. A folyosón a vas klozettsésze felé indultam, de nem engedtek oda. Mentünk fölfele a lépcsőkön, mögöttem két fegyveres – eddig csak egy volt! –, a szüleim jártak az eszemben, apám meg a drága anyám a csipkés kötényében, és akkor ott először belém nyilallt az önvád. Az a rohadt firkálás juttatott idáig... Hát férfi az ilyen, hogy nem volt képes leszokni róla?!...

Mentünk fölfele, a földszinten gépiesen ráfordultam a már ismert útvonalra, de az egyik ávos gorombán meglökött és egy másik folyosóra terelt. Sötétben mentünk, ennyi volt? Semmi tárgyalás, csak ítélet?... Valahol elöl felvillant egy lámpa fénye, kövön mentünk, hangosan kopogtak a léptek, szélesebb lett az út, és ott álltam egy sötét fal előtt, amiről kiderült, hogy kapu. Egyik szárnyát a tizedes kinyitotta és oldalt húzódott. Lépés, indulj, mondta, de megálltam a küszöbön, nem mertem továbbmenni. Kilökött a járdára, és becsapódott mögöttem a kapu.

... Síri csönd a teremben. Csak sokára tudok megszólalni.

És aztán?

Aztán hazagyalogoltam a hajnali szürkéségben, és azóta sem tudom, mi történt akkor.

Megmoccannak lenn a nézők, köhögés, orrfújás.

Akkor tehát mi történt? Kenyeres Ádám politikai fogoly a hírhedt Andrassy út hatvan pincéjéből bármiféle döntés, ítélet nélkül szabadlábra kerül, és ő mindmáig nem tud erre a fordulatra magyarázatot adni.

Tisztelt asszonyom, és ön, Bérczessy úr, önök mindketten annak a kornak a tanúi és résztvevői voltak. Akad-e valamilyen ötletük, feltételezésük, mi rejlik emögött, ha egyáltalán rejtőzik valami egy diktatúra kiszámíthatatlan húzásain kívül?

No, vajon melyikük szólal meg?

Egyelőre egyik sem.

Az író lehajtott fejjel néz maga elé.

A kanadai megköszöri a torkát, mint aki elhatározta magát.

– Nos, sajátos helyzet volt ez ott és akkor. Én ennek a bizonyos épületnek a harmadik emeletén egy mellékszárnyban dolgoztam, ez akkor minisztérium volt, tudniillik a Jászai Mari téren lévő Belügy még évekkel előbb helyet cserélt az Andrassy út hatvanban székelő Államvédelmi Hatósággal. Az történt, hogy munkám közben kezembe került egy lista az újonnan behozott foglyok névsorával, és fölfedeztem rajta egy személyes ismerős, volt évfolyamtársam, Kenyeres Ádám nevét. Névgyezésről nem lehetett szó, személyi adatai, végzettsége, munkahelye, a könyvkiadó, minden egyezett.

Tehát *egy fedél alá kerültünk*, Billiger János belügyi százados, és Kenyeres Ádám irodalmi szerkesztő; az egyik egy hivatali szobában, a másik a Hatvan szigorúan őrzött alagsorában.

Utánanéztam az anyagának, elolvastam a *corpus delictit*, az illegálisan terjesztett „halas novellát”, és tüstént ráismertem a groteszk látásmód jellegzetes termékére, a vitriolos gúnyrajz halálkomoly képpel előadott mintapéldájára. Az egyetemi hallgató Sztálin-szindarabjának érett, felnőtt utódára!...

Óvatosan és körültekintően kellett eljárni, csak futólag tájékoztam, hogy ne keltsek gyanút, végül sikerült az eljárást másik irányba terelnem, minek a vége az lett, hogy a fogvatartottat ideiglenesen szabadlábra helyezik azzal a céllal, hogy kinti ténykedésével elárulja rejtőző kapcsolatát. – A beszélő széttárja kezét. – Hát ennyi.

ENNYI? ... Itt most, a Társaskör színpadán éppen csoda történik.

Bérczessy, azaz Billiger János úr, ön azt mondja, az itt jelenlévő író önnek köszönheti 1956 szeptemberében a szabadulását?...

Kenyeres Ádám lassan feláll a fotelból, a kanadai felé fordul.

Tisztelt uram, ha nem veti meg egy volt politikai fogoly kézfogását...

(Óriási. Hű önmagához.)

A másik is feláll, kezét nyújtja.

A közönség tapsol. A molett tanárnő zokog.

Az első óra végére értünk, bejelentem a szünetet. Az író előtt kisebb sor kígyózik, vendégek a magukkal hozott könyveit dedikáltatják. Dr. Sebő Lili összeölelkezik Klein tanárnővel, drága Lilikém, nem hittem volna, hogy az életben újra látlak, hányszor gondoltam rá, vajon mi lett veled? Emlékszel még azokra az évekre, én mindenre emlékszem, az egyetlen barátnőm voltál, meg is mondtam neked, úgy szeretlek, Lili, mintha az édes testvérem volnál, pedig nem vagy sem kommunista, sem zsidó...

Nevetnek, a tanárnő a könnyét törölgeti.

A szünet végén a hostess betelerelte a vendégeket a büféből a terembe. A kanadaival fogom folytatni, gondolta Bán Levente műsorvezető.

Bérczessy úr, miért hagyták el 1956-ban feleségével a hazájukat?

Lehet mondani, első sorban a családi állapotom miatt. Szóval hogy néhány hetes házások voltunk. És az események kiszámíthatatlanok voltak. Ki tudta megmondani akkor, október utolsó napjaiban Magyarországon, hogy mi van és mi lesz? De annyi benne volt a levegőben, hogy egy belügyminisztériumi katonatiszt a felkelők látókörébe kerül. És persze a házastársa nemkülönben. Ez a szemükben egyre megy. És ez volt az, amit nem vállalhattam.

És az ön családja, rokonai? Tudomásul vették a szándékát, nem volt ellenvetésük?

Sóhaj. – Az én családom a helyzeténél, hogy úgy mondjam a sorsánál fogva, ebbe nem szólhatott bele. Tíz évvel azelőtt, a háború után a származásuk miatt Németországba telepítették őket. Azóta is ott élnek.

És ön?

Én itt maradtam.

Egymaga a Billiger-családból?

Én döntöttem így, nem volt könnyű, fájdalmas volt meg kockázatos is, egy ideig bujkálnom kellett, de úgy éreztem, minden ideköt, nem tudok ettől az országtól, a szülőföldemtől elszakadni. És ez így is volt egészen ötvenhat október végéig.

A házfelügyelő hevesen integetett és a krumplipaprikás illatú konyhájába invitálta őket. – Velem beszéltek. Hárman voltak, két kabátos férfi meg egy nő, fölmentek az emeletre, mindjárt a másodikra, tudták az ajtószámot, én lentről az udvarról néztem, dörömböltek erősen a gangon, az egyik férfi rúgta is az ajtót, Billiger János, kifelé! Utánuk mentem és mint házfelügyelő közöltem, a főbélő meg a családtagja nincsen itt, elmentek, velem nem közölték hova, a lakáskulcsuk párja itt van nálam. Kinyitatták az ajtót, bementek, kijöttek, és annyit mondtak, a föld alól is előkerítik, nem fog a kezükből kicsúszni.

Menekülni kell, neked is – mondta Billiger János fenn a lakásban. – Életveszélyben vagy ugyanúgy, mint én, mert hozzám tartozol. Itt most felfordul minden, azt hiszik, eljött a megtorlás ideje, és aki fegyvert szorongat a kezében, és bosszúra szomjas, az nem válogat.

De hát... de hát mi az, hogy elmenekülni? Hagyjam itt az anyám, a húgom, a munkám, az iskolát, ahol tanítok?...

Nem érted? Háború van. Hordják a Péterfybe a sebesülteket, az Élmunkás-hídon két halottat láttam. Itt vérfürdő lesz.

Lili dermedten hallgatott.

És hová?... – kérdezte sokára.

Mit tudom én. Nyugatnak. Nyugati határszél. Vagy ha lehet, azon túl.

Felnézett az előtte álló férfira.

Te János... azt mondd meg, ki keresett téged? Ki az a két fegyveres? Tudod? Vagy legalább sejtet? És ki az a nő?...

A férfi a fejét rázta.

Ha a szabad világban leszünk, semmivé válik az egész. A szorongás, a fenyegetés, a veszély, minden. Mintha elválták volna. Ha átjutunk, abban a percben egy színdarab véget ért, érted? Új kezdődik, új színlap, a régi szereplők kihullottak, csak mi maradtunk ketten, másik darabba lépünk, és másik társulatba. És amikor vadonatúj szerepet próbálunk, ki törődik egy lefutott tragikomédiával?...

Sebő Lili bémultan bámult maga elé „Ha a szabad világban leszünk.” Kihez köti, kötötte ő a sorsát? Ballonkabátos fölkelők h a l á l r a keresik, nyilván már annyi elég nekik, hogy B. János a belügyben dolgozik, az Andrássy út hatvan a munkahelye... Akkor persze hogy menekülni kell, de hogy hívhatja ez az ember a legelső osztrák falut szabad világnak?... Aki fölesküdt, aki ünnepi beszédek mondott, aki egészen idáig haszonélvezője volt ennek az itteninek...

És ekkor felvillant az agyában, az emlékezetében egy piros filctollal bekeretezett papír. Amikor az Intézet pártirodáján ott ült Billiger János asztalánál, és egy kihúzott fiók alján kézzel meg géppel írt cédulákat pillantott meg. Szabadult politikai foglyok beszámolóí voltak, ezt maga János mesélte el, de ki az az F. Anna, a pirossal aláhúzkodott papír szerzője?... Mondatok, szavak bukkannak fel, lakossági bejelentés alapján tartóztatták le, igen, ide vörös felkiáltó jelet tett valaki, a vőlegényét akarták kézre keríteni, aki valami volksbundista volt, a nővel zsarolták a bujkáló férfit, kidobolták a pilisi faluban, ha nem jelentkezik önként, a menyasszonyát fogják főbe lőni...

És akkor belényilallt Sebő Lilibe egy gondolat. Csak nem egy és ugyanaz a személy F. Anna – meg az a nő, aki a két fegyveres férfival az ő férjét kereste?...

Milyen volt, hogyan alakult Kanadában az életük?

Sikeresen – feleli Bérczessy János. – Biztatóan indult és úgy is folytatódott, legalább is egy ideig. Megtaláltuk a helyünket, egyikünk se panaszkodhatott. Aztán... előbukkantak bizonyos problémák.

Mifélek?

Mifélek? Nos, lassan kiderült, hogy ketten kétféleképpen képzeljük el idegenben a létezését, az érvényesülést. Nem volt ez először feltűnő, jól megvoltunk. De a tünetek, ahogy múltak az évek, erősödtek és szaporodtak. A beszélgetésekből viták lettek. Én reszkettem ezért a házasságért.

Veszélyben érezte?

Mindenáron meg akartam menteni. Szakadatlanul érveltem, és hitem szerint eléggé meggyőző tényekkel álltam elő. Nem volt senkije, és rajta kívül nekem sem volt senkim. – Dr. Sebő Lilire pillant. – De kudarcot vallottam, és végül elváltunk. Egyedül maradtam.

Egyedül? Nem volt gyermekük?

Nem. Húsz év alatt nem született gyerekünk. És ez a legnagyobb fájdalmam.

János a felesége mellé húzta a fonott széket a teraszon. Odalenn a fűben tucatnyi mókus rohangált a szokatlanul meleg torontói nyárban.

Szóval megint a honvágy. Az arcodra van írva. De hát nem azért jöttünk el onnét, mert kibírhatatlan volt? A hazád ott van, ahol jól érzed magad.

Az asszony felkapta a fejét.

Ahol érvényesülök, jó a lapjárás – mondta éllel –, ahol kialakítom az imidzsem, és ahol a keresetemnek tízszer nagyobb a vásárlóértéke.

És ez v á d, amiért megvetés jár? Azért vágyakozzam haza, mert a Magyar Népköztársaság, mint hírlík, a „legvidámabb barakk”? Itt nem barakkban, hanem palotában élsz. Ennél az országnál nincs jobb trambulín a boldogulásra.

Neked.

Nekem?... Lili, én itt nem szólózom, mi itt duettet adunk elő, én nélküled fél ember vagyok, ketten jöttünk, összetartozunk, kiegészítjük egymást. Te vagy a szép magyar asszony, csak csillognod kell, hálás szerep, biztosra mehetsz, nem kérek mást, csak egy kis nagyvonalúságot, felejteni, ami már a múlt, és jól érezni magad a jelenben.

Mindent tudok és mindent értek. Sikerember vagy, bámulatos ösztönnel találsz rá a kellő szerepre és a kellő publikumra, vagy fordítva, a nézőhöz a figurára. Én meg epizodistának se vagyok jó. Felejteni. Tisztában vagyok a játékszabályokkal, de képtelen vagyok rá. Ezen múlik minden. Megpróbáltam százszor, felfogom, az agyam jelzi, mi a teendő, de nem megy. Az volt a felkérés, meséljek egy tekintélyes magyar klubban az ifjúságunkról, az egyetemünkről, az ötvenes évekről. A kérdés egyértelmű volt – ziccerszerep, szinte nem lehetett megbukni: és nekem sikerült. Te aztán tudod, nekem azok a Rákosi-évek súlyosan beleszóltak az életembe. Megtanultam szorongani, sőt rettegni – de én nem vagyok képes az elvárásnak eleget tenni, a tapsokat learatni: ezeknek az illatos és gazdag magyaroknak nem fogom Magyarországot csepülni. Jól tudom, nem hazugságra ösztökélnek, az igazat akarják hallani, és nekem csak el kéne mesélni a jegyrendszert, a Sztálin-szobor fölvatását, a dunapentelei malterhordást, a kitelepítéseket, a bebörtönzött kulákokat meg papokat... – feltört belőle a sírás – de nem megy. Visszaadom a szerepet.

=====

Az nem jelzett neked semmit, azt csak úgy eleresztetted a füled mellett, amikor megmondtam a véleményem a te imádott Talleyrand-odról? Elolvastattad velem a kedvenc olvasmányod a sánta hercegről. Dicsőség, vagyon! Káprázatos karrier! Én meg azt mondtam rá, egy megvásárolható, cinikus kalandor. Ezen nem akadtál fönn? Nem figyelmeztetett, hogy ez a nő nem neked való?...

Cinikus! Az agyamra megy ez a „cinizmus”. Ha nem tudnád, mindent a cinizmusomnak köszönhetsz. Hogy bejáratosak vagyunk a jobb körökbe, hogy nem lettem pincér és te takarítónő, megszűntek a gyanakvó méregetések, és azon vettük észre magunkat, hogy egyenrangúak vagyunk – mindez minek köszönhető? Annak, hogy levedlettem a régi gúnyát. Kérdelem én, olyan sokat ért?...

„Régi gúnya. Egy leninsapkás fiatalember ötágú vörös csillaggal.”

Reménytelen – mondta az asszony. – Valamelyikünk reménytelen. Vagy te, vagy én.

... Ezután hosszú órákig nem beszéltek, Lili a terasról a szobájába húzódott, olvasott. Este felé a férje bekopogott hozzá, leült mellé. – Eszembe jutott valami – szólalt meg csöndesen, szinte bocsánatkérően. – Emlékszel arra a délutánra, persze hogy emlékszel, ezt nem lehet elfelejteni, amikor randevúra hívtál ötvenhat nyarán a Déli pályaudvar mellett abba a Nagyenyed utcai kávézóba? Találkára hívtál, hogy MÉGIS igent mondjal nekem. Ilyen szépnek még nem láttalak, fodrásztól jöttél, asszonyos voltál, kívánatos, a magad módján kacér, meggondoltad, mérlegre tetted, el tudod képzelni kettesben a jövőnk... Korrigáltál és följánlottad a kezed. Egyetlen aprócska feltétellel...

Az asszony lehunyt szemmel hallgatta.

Látszott rajtam, hogy odavagyok – folytatta amaz. – A képem felváltva fakó és pipacspiros. Hiszen sebeit nyalogató, csalódott szerelmes voltam... És te győztesen mentél el. – Hallgatott egy sort, aztán majdnem derűsen szólalt meg. – Lili. Már jó pár éve élünk együtt. Neked egyszer sem jutott eszedbe, hogy én ezt a verziót is bekalkuláltam?...

Felesége felült a hencseren.

Tessék?

Hogy nincs menekvés, az elhagyott barátodon segítened kell, és kihez fordulj, ha nem az érted epekedő belügyes Billigerhez? És besétáltál a kalickámba. És nem nekem kellett egy újabb kudarcral kísérleteznem: te kérted meg a kezemet!...

Rágyújtott, hosszan maga elé fújta a füstöt.

Kivártam, ennyi az egész. Ha kasszát csinálunk, mindkét fél jól járt. Üzletet ajánlottál, és én elfogadtam.

„Talleyrand kicsiben. A Monseigneur legjobb tanítványa.”

A férfi egykedvű arcáról eltűnt a derű.

Azt hiszed, nekem nem kellett megalkudnom? Megkaptam törvényesen egy gyönyörű, fiatal nőt, hogy úgy mondjam „kis hibával”: egy áldozatot hozó hősnővel kell megosztanom az életem meg az ágyam. És lenyelni, hogy a magad módján megcsalsz engem.

A hűségemben kár kételkedned.

Sári húgoddal elküldted az illető minden megjelenő könyvét. Ott sorakoznak a polcodon.

Elolvassom őket. De soha nem adtam életjelt. Soha nem írtam neki egy árva sort se.

Megmentetted annak idején.

Sejtelve sincs róla.

De téged ez hozzáköt. Miatta változott meg az életed.

Ez igaz. De mi ketten nem ezért vitázunk. Nem ezért mondunk ki mostanában olyan dolgokat, amik nagyon mélyen el voltak rejtve.

„Dolgokat”? Sérelmeket. Fájdalmakat. Makacs ellenállást, amire nincs magyarázat.

=====

Egyvalamit nem tudok megbocsátani a sorsnak. Mit a sorsnak: neked. Hogy nincsen gyerekünk. Ez bánt egyfolytában, és sok mindenről lemondtam volna, egy életen át hálás lettem volna, ha szülsz egy gyereket.

Tudod, mi a válaszom. Erre képtelen vagyok.

Ez abszurdum: alkalmas vagy rá, megtagadod a nő veled született, eredendő funkcióját. Ettől vagy, ezért vagy nő. Bűnt követsz el.

Régi ügyünk ez, János, már-már túl voltunk rajta, és most megint előkerül. És hát megvan ennek a magyarázata. Kitaláltál egy mozgalmat, nevezzük így, igazán első osztályú ötlet, a külföldre szakadt magyarság ne tűnjön el, ne olvadjon bele a környezetébe, őrizze a nyelvét, azonosságát, és most jön a veleje: meghirdeted a háromgyerekes családmódellet és benne az üzenetet, minden újszülöttnak legyen két anyanyelve, az egyik természetesen a magyar.

Férje nem tudta, hova akar kilyukadni.

A vállalkozás népszerű lett – folytatta Lili –, szponzor is akad, lehet hogy nem ugrik meg a szaporulat, de megtapsolják, robogsz előre, úgy jössz haza esténként, hogy arcodon ott a napi siker – csak egyvalami a bökkenő, nem is akármilyen, mert kikezdheti az *i m i d z s e d*: egy óvatlan pillanatban fölteheti a kérdést valaki, a nagy család apostolának hány gyereke hancúrozik otthon, csak nem éri el a kis csibészek száma a négyet, ötöt?...

Ne folytasd – mondta halkán a férfi. – Egyébként teljesen igazad van, a szerepléseimhez roppant hatásos lenne egypár Bérczessy-csemete. De mindent überelne az áldott állapotban fellépő szép Bérczessyné. Ez föltenné öregedő fejemre a koronát.

Nagy csend lett, megint nagy csend. De Lilit feszítette a ritka alkalom, a kimondás, kibeszélés perce, a tabu eltűnése.

Nemrég azt mondtad – szólalt meg –, én egy áldozatot hozó hősnő vagyok. Hát ha ez így van, akkor az én áldozatom eddig a pontig terjed. János, most valami rettentőt fogok mondani. Ide jöttem veled, követtelek az óceán túloldalára, hogy megmentsek valakit. Azóta is együtt élünk, de arra képtelen vagyok, hogy őrajta, azon az emberen kívül, mástól szüljek gyereket. Ez nálam övele forrott össze. Azt mondd, a nő a szüléstől nő, ettől az, ami. Én ehhez hozzáteszem, a nő az én helyzetemben *e t t ő l i s n ő*, hogy a kérdésre így felel. Én ezt nem mértem fel, ki tudhatta akkor, azokban a napokban, amikor fegyverek ropogtak, hogy mire szövetkezőnk mi ketten, te meg én? Megállapodtunk, döntöttünk, és azóta eltelt húsz év.

A férfi mozdulatlanul ült, mereven nézett maga elé. Lili mély lélegzetet vett, és kicsit hangsúlyosabban folytatta: – És ha már semmiről se hallgatunk, – hálás vagyok, hogy partner vagy ebben –, akkor hadd mondjam ki, ami végzetes lehet: minél meggyőzőbbek a sikereid, minél látványosabban bizonyítod, hogy az én vérszegény érveimmel szemben neked van igazad – annál jobban idegenítesz el magadtól. Igen, annál messzebbre kerülök tőled. Ebben nincsen szándék, elhatározás, erről egyikünk se tehet. Ez egy pokoli helyzet, de jobb, ha kimondjuk.

És ha kimondtuk?

Akkor számolnunk kell a következményekkel.

=====

Elmegyek, János, itt hagylak, elköltözöm valahová, lezárjuk a közös életünk, és ezt én mondom ki, hogy ne neked kelljen kimondanod.

Elmegyek, és búcsúzóul megkérdeznék valamit. A rögeszmémet. Ki volt az a nő, aki ötvenhat október huszonkilencedikén két fegyveres fölkelővel megjelent az Izabella utcai házban, ahol laktál, téged kerestek, és az egyik férfi azt mondta, ha addig él is, a föld alól is előkerít téged.

János, lehet, hogy soha többé nem látjuk egymást. Ki volt az a harminc-harmincöt év körüli nő?...

Férje a kitárt ablak előtt állt és hátat fordítva felelte:

Ez az én családom történetéhez tartozik. Ennyi, amit elmondhatok róla.

Tizenkettedik fejezet **ÚJ VENDÉG A HUNYÓ**

Bérczessy úr, itt van Magyarországon, mert érdeklí, mert kíváncsi mindenre, mert szereti elhagyott hazáját. Szavaiból kiderül, komolyan fontolgatja, hogy hazatelepül. Egyáltalán, visszarepül még Kanadába?

Természetesen. Virágzó vállalkozást hagytam ott.

Megpróbálom kitalálni. Kereskedelem? Logisztika?

Pszichoterápia. A szingli-jelenség gyógykezelése. Magukra maradt, faképnél hagyott házaspár élményeinek feldolgozása. Három rendelőt üzemeltetek, kiváló szakemberekkel dolgozom, logóm TOGETHER FOR BETTER, együtt a jobbulásért. Klasszikus és up to date terápia, hipnózis, katarzis, analízis, feltáró tréning, célkeresztben a szorongó Én. Minek is tagadnám, saját sorsom adta az ötletet, szomorú ember vagyok, de meggazdagodtam belőle.

És gondolja, itt az óhazában is talál majd kellő számú szorongó Ént?

Ó, nem. Itt másfelé tájékozodom. Kilencszázkilencvenegyét írunk. Néhány hét, és itt az újesztendő. Itt, most, ebben a levegőben van valami, ami másutt nincs. Mint egy rulett kaszinó. Megszédít és rabul ejt. Páratlan látvány, ahogy belevetik magukat, mint az iszapbirkózók, és sejtelmük sincs a harcmódról... Történelmi pillanat. Senki nem tud semmit, még játékszabályok sincsenek. Vabank.

És ez vonzza? Előbb azt mondta, gazdag ember. Befektetné a vagyonát ebbe a mai magyar valóságba?

Miért ne? Rizikó nélkül nincs siker.

Csak nem házárdban gondolkozik? Beszámolójából úgy érzem, profi előadó, szóval Kanadában közéleti szereplő. Ezt a tehetségét szeretné itthon is kamatoztatni?

Nem zárom ki ezt a lehetőséget. Ha beszálok a ringbe, máris fejhosszal vezetek.

Tündéri képzavar. Boksz és lóverseny.

Gondolja, véletlenül?

Szóval, hogyhogy fejhosszal vezet?

Egyszerűen azért, mert én itt új fiú vagyok, szűz kéz, nem tapad rá semmi, a hitelességem garantált. A hazaiak döntő többsége viszont az elmúlt évtizedekben megégett, kiégett, kompromittálta magát.

Úgy hangzik, mint egy kortesbeszéd. Csak nem politikus akar lenni?...

A hostess bukkan fel, int, jelez valamit, – pont most?! –, halkán elhadarja, egy idős házaspár most érkezett meg kocsival vidékről, hófúvásba keveredtek, a ruhatárban cibálják le magukról a holmit, a bácsi valami személyes okot emlegetett, majd leülnek valahol.

Tanácsstalan vagyok, emiatt leálljunk-e, a közönség kizökken, de már fel is bukkannak a bejáróban, magas, ösztövére öreg meg egy piros arcú idős asszony, mindkettő vastag, mintás pulóverben. Elnézést, int a bozontos ősz ember, és leülnek a félhomályban, a leghátsó sorban.

Bérczessyhez fordulok, el ne vesszen a téma, hazatelepül, hozza a pénzét, kockáztat, szűz kéz, szereplésvágy, politikus ambíciók...

Szívesen folytatja, latolgat, elemez, szellemes, a humora is megcsillan, az est csúcspontja, a közönség élvezi, de ott hátul, a két új jövevény körül valami sutyorgás hallható, mozgolódás, többen odafordulnak, mi van ott, az öreg felnyújtja a kezét, úristen, mit akar, *személyes okot emlegetett*, felcihelődik és megszólal, kettévágja az interjút, mintha ez magától értetődő volna, talán nagyot hall, vagy egy kicsit *szenkó?*... Nem vesz el sok időt, mondja most már hangosabban nekem?, nekünk?, egy valami érdekli, ezért vállalkozott az asszonnyal erre az útra, mindössze annyit kérdezne, vajon felismeri-e őt a Kanadából jött vendég úr, nem kíván semmi egyebet, csak erre az egy kérdésre a választ. Elismeri, nem könnyű ennyi idő után a felelet, elvégre kis híján negyvenhat éve látták utoljára egymást, pontosan meg tudja mondani, mikor, sose felejt el, egy életre belevésődött, 1946. március hatodikán, nyomakodó, kiabáló emberek közt egy vasútállomáson...

Odapillantok. Bérczessy János győztes arcáról eltűnt a mosoly. Fagyottan bámul a félhomályos szöglet felé.

Amottan pedig csak mondja a magáét az a bozontos üstökű ember. Két rokon családot deportáltak akkor Németországba, merthogy az nem kitelepítés volt, ahogy becézték, egy álló hónapon át utaztak marhavagonokban gyalázatos körülmények között... És az itteni németeket lenézés és nyomor várta ott az első időkben... Hosszú idő telt el, amíg tisztességes munkát és becsületet szereztek maguknak...

Közbe kéne szólni, rá kéne kérdezni, hogy kerül ide és mivégre szónokol ez az idegen, *de valami nem engedi, valami meggátol*, a másik két vendégre pillantok, az író feszülten figyel, dr. Sebő Lili pedig int, igen, jelt ad, hagyjam beszélni!...

Az meg folytatja. Azon a bizonyos napon, március hatodikán reggel a tülekedő, ordító tömegben, a kosarakkal, kufferekkel vagonokba vergődő svábok közül megszökött két fiatalember. Édes unokatestvérek voltak, Hansi és Franz.

Úgy beszél az öreg, mintha régesrég készen állna benne ez a történet, és most, ma, végre-
valahára kiadná magából, egyre hangosabban, egyre határozottabban, megállíthatatlanul.

Egyik se tudott a másikáról. Egyikük azért maradt itthon, vállalva a veszélyt, mert bolondul szerelmes volt egy magyar lányba, a lány is őbelé, már jegyben is jártak, megvolt az eljegyzés, – mellette az öregasszony bólogat!... –, és ennek a Franznak minden oka meglett volna rá, hogy fölkapaszkodjon a vonatra, mert hitt a németek győzelmében, rajongott a Führerért, volksbundista volt, szónokolt a nagyvendéglőben, és a beszédét azzal zárta: Sieg Heil!...

A közönség felmorajlik, tátott szájjal hallgatják, Bérczessy János néma és komor.

Ez a Franci azt tervezte, bujkál egy ideig – izes tájszólással mesél! –, aztán ha majd rendeződnek a dolgok, valahol másutt, más néven felbukkan, van szakmája, asztalos, dolgozni fog, így folytatja életét a választottjával. Gyerekes naivság, de hát ha egyszer annyira odavan egy lányért az ember...

Nó szóval, sikerült száz százalékos bűvőhelyet találnia. Annus a pilisi erdőgazdaságban dolgozott, ismerte a környéket, mint a tenyerét, és emlékezett egy elhagyott vadászkunyhóra a sűrűség közepén... Ott a fiú meghúzta magát, a párja meg hozott élelmet meg híreket. Ez így ment heteken át, már-már bizakodni kezdtek, de a lány egyszer csak elmaradt, holott addig minden áldott nap megjelent. Eltelt négy nap, öt, sehol senki, csak a madarak meg az arra cserkésző vadak. Franz nem bírta tovább, és egy késő este elhagyta rejtekhelyét, hogy megtudjon valamit.

A falu szélén megállt, körülkémlt, beljebb óvakodott, és a főutca első portájának falán felfedezte saját magát egy kézzel írott és rajzolt plakáton:

BUJKÁLÓ NÁCI BŰNÖZŐ

Alatta pedig ezt olvasta: Amennyiben a körözött személy 9, azaz kilenc napon belül önként nem adja föl magát a helybeli községhez, túszként fogva tartott hozzátartozóját (menyasszonyát) a piactér nyilvánossága előtt föbe fogják löni.

Franz az öt napja távol maradó Annára gondolt, tehát nem késett le semmiről, még négy teljes nap áll rendelkezésére, és a faluvégről elindult a templomtér felé. Útközben még öt-hat plakáton láthatta, olvashatta a hirdetményt, csak ment a kihalt, dérlepte úton, még a kutyák se ugattak, éjfél felé járhatott, a községháza ablaka világos volt, benn égett a villany, mintha csak várták volna. Megállt az ajtó előtt, zsebkendőt húzott elő, letörölte arcáról a hideg verítéket, és bezörgetett.

A piros arcú néni a vastag pulóverében feláll az öreg mellett – eddig mintha ott se lett volna –, leinti, *várjál, most ez következik*, és belefog, jár a két keze, ahogy magyaráz: – Szóval ez az Annus abban az öt napban, no meg éjszaka is, azon rágódott, vajon ki lehetett az az *i l l e t ő*, aki őt feladta. Illetve őrá terelte a gyanút. Falubeli? Barát? Szomszéd? Ismerős? Ellenség? Rokon?... Az embere búvóhelyéről ő az ég világán senkinek se beszélt, és a fogvatartói se tudtak kihúzni belőle semmit. A hatodik nap reggelén szembesítették az önként jelentkező Franzcal, akkor tudta meg, hogy kivégzés vár rá, ha a vőlegénye a vadászkunyhóból nem kerül elő.

Ez után kerek tíz évig nem látták egymást, Annát internáló táborba vitték, ahonnan 1953. július huszonhatodikán szabadult, amikor az új miniszterelnök megszüntette a lágereket. Ferenc egészen ötvenhat október huszonharmadikáig raboskodott, mert többszöri szökési kísérlet meg egyebek miatt rá nem vonatkozott az amnesztia.

Most már közbe kell szólni, valamit, bármit mondani kell. De az öreg megelőz. Úgy hiszi, ENNYI ELÉG a kanadai úrnak, hogy feleljen, fölismeri-e negyvenhat év után?...

Bérczessy János feláll. Mintha éveket öregedett volna.

Szervusz Franz – mondja.

„Szervusz Franz.” Dermedt csönd. Akkor ez azt jelenti... Két öregember az életét megjárva, összetalálkozik ebben a klubban, és ráismernek egymásra. De itt van még egy szereplő, a néni.

És a felesége? – kérdem.

Az asszony? Erre feleljen ő, Fábos Anna.

F. Anna!

F. Anna!

F. Anna!...

Sebő Lili szíve óriásit dobbant. A „rögeszméje”... A géppel írott röplap az Intézet pártirodáján, szabadult rabok beszámolóí, F. Anna papírja piros filctollal bekeretezve, a *Lakossági bejelentés alapján vittek el* szöveg kétszer aláhúzva... Hiába faggatta erről később, kanadai életükben a férjét, választ soha nem kapott, csak egyszer, a válásuk napján: „Ez a családom történetéhez tartozik...”

Zúg a feje és a kábulaton át szűrődik a tudatába Fábos Anna históriája...

Hat évet töltött munkatáborban, mert rejtegetett egy körözött személyt, kiszabadulva jelentkezett volt munkahelyén, az Erdőgazdaságban, visszavették, de irodai teendők helyett takarítóként alkalmazták. Tudta, hogy Ferenc még rács mögött van, és **már azt is tudta, ki vezette**

nyomra az üldözőit. Ezt a titkot őrizte magában egészen 56 októberéig, vőlegénye szabadulásáig. Ferenc fegyvert szerzett, és egy felkelő társával hármásban az unokaöcs, Billiger János felkutatására indultak... Napokba tellett, amíg a forradalmi zűrzavarban rátaláltak a lakáscímére, és október huszonkilencedikén zörgettek az Izabella utcai bérház kapuján.

„Kik ezek? Ki ez a két jövevény? Csak nem szereplői, FŐSZEREPLŐI ennek az estnek?!...”

Mi most a teendő? Ezeket már nem lehet otthagyni... Lemegyek és felhozom őket a színpadra.

A néni leül, a férje nem. Csak áll, Bérczessy Jánossal szemben. Nézi, mintha sose látta volna.

Tudod te, János – mondja és zsebre dugja a kezét –, miért kerestelek én téged akkor? Hogy egy hét-hatvankettes típusú szovjet pisztolyból beléd eresszek egy golyót. Te voltál az, aki szülőfalunkban, Dunabogdányban elárultad a zsernyákoknak, hogy Pilisszentkereszt községben lakik az, aki énrólam tudhat valamit. És megmondtad a nevét is. Ami ezután jött, az kettőnknek összesen tizenhat év. Ennyit töltöttünk rács mögött. Munkatáborban meg másutt.

Te rólunk nem tudsz semmit, *kivéve azt a címet*, hát elmondom. Az én életemre azon túl az angyalok vigyáztak. Én itthon maradtam Magyarországon, te pedig, a kommunista, disszidáltál. Ha én akkor megtalállak abban az Izabella utcai lakásban, az számomra végzetes lett volna, rövid úton rám bizonyítják a gyilkosságot és felkötnek. Így aztán „dolgunk végezetlen” hazamentünk, ötvenhétben összeházasodtunk Annával, megtelepedtünk ugyanabban a pilisi községben, ahonnet elvittek minket, ez afféle „csakazértis” dolog lehetett, az asszony azóta is naponta fordul meg a piactéren, ahol puskavégre kapják, ha én nem kerülök elő.

Az asztalos-szövetkezetben dolgoztam, soha senki nem kérdezte, mi volt az előző életemben, levezekeltem a bűnöm, kiváló asztalos lettem, jelvényt, jutalomműködést kaptam. Ma már saját műhelyem van, öt emberrel dolgozom.

Mintha hirtelen elfáradt volna, lehuppan a színpad utolsó szabad székére. A kanadai vendég csak áll előtte. Hallgat. A másik meg nagyot sóhajt.

Azt mondd meg, Hans, mit tudunk mi ma már kezdeni egymással? Azt hiszed, mocorog még bennem valami düh, indulat, bosszúvágy? Aber was!... Lehetne, lehetne de nincs!... Elapasztotta az idő. Menjek a bíróságra? Kiröhögnek!... Négy gyerekünk van és tizenegy unokánk. Amikor ezek egyszerre becsörtetnek, szétszedik a házat. Én nem tudom, neked van-e családod, de a gyerekvisongásnál nincsen szebb. Pelenkáztam, mikor az asszony késő estig dolgozott, kötényt kötöttem, főztem is rájuk, vasárnap meg vittem az erdőre a csapatot gombát szedni. Most meg a legidősebbnek már doktorátusa van.

Persze hogy eljöttünk ma ide, persze hogy itt vagyunk, de negyvenhat év után az egész annyit ér, hogy belemondjuk a pofádba, lieber Vetter, Mister Bérczessy, tovaris Billiger – zum Donnerwetter, disznómód elárultál minket.

Nagyot fúj, zsebkendőjével törölgeti az arcát.

A kerek képű Anna asszony meg fényképeket szed elő a táskájából és mutogatni kezdi őket. Sebő Lili meg az író egymásnak adogatja a fotókat. Ezt már láttad?, de édesek...

Akkor most vegyük vissza a szót?...

Hölgyeim és uraim, azt hiszem, ki- és bejelenthetem, hogy az év találkozójának tanúi vagyunk, váratlan fordulatokkal és váratlan vendégekkel.

Lassan erősödő taps, Kenyeres Ádám fölemeli a kezét.

– Ez a mai este csakugyan különleges, kinek ezért, kinek azért, kit szíven üt, kit netán felháborít, de valami még hiányzik belőle, és ezt pótolni kell, hogy teljes legyen a kép. Billiger Ferenc úrnak meg Anna asszonynak kell elmondanom, hogy az ötvenes években egyetemi társak voltunk hárman: dr. Sebő Lili, Billiger János meg én. János párttitkár volt, kérelhetetlen odaadása miatt Uljanovnak hívtuk, barátja nem akadt, féltek és függtek tőle.

Feláll, úgy folytatja. – És ez az ember, akinek én a céltáblája voltam, bírált, gúnyolt, ki-pellengérezett a társaim előtt – ez az ember, megtudva, hogy a belügy tömlőcében vagyok és súlyos ítéletre számítok, utánajárt, kockáztatott, és megtalálta a módját, hogy végül szabadlábba helyezzenek. És ezt most tudtam meg, egy órával ezelőtt.

Néma csend. Az idős házaspár is hallgat.

Mindezt csak azért mondtam el, mert volna egy javaslatom. Adjuk át a szót János úrnak. Beszéljen ő *az utolsó szó jogán*. Egyetlen kérdést tennék föl. Hogyan lett egy németbarát sváb família tagjából a háború után kommunista, és ami még fontosabb, ezt a száznolcvan fokos fordulatot miért hitték el neki?...

No, most mi lesz. Bérczessy mintha mérlegelné, mivel jár ez a kérdés, meg a válasz, de úgy látszik, vállalja, mert a közönség felé fordul.

– Hol is kezdjem. Legjobb lesz, ha az elején. Kamaszgyerekként sokat olvastam, és rajongtam a nagy történelmi hősökért, meg a fényes karrierekért. A jellemüket tanulmányoztam, elképzelttem magam efféle szerepekben, kockás füzetbe regényes történeteket írtam, amiknek én voltam a főszereplője. Amikor negyvenöt-negyvenhatban a németeket kitelepítették, én saját elhatározásomból itt maradtam, mert fölismertem, hogy itt a soha vissza nem térő alkalom, kipróbálhatom magam. Kimúlt egy diktatórikus rend, és szemmel láthatóan jön helyébe egy másik. Micsoda kihívás egy lázas fantáziájú, húszéves embernek!... Átváltozni, beilleszkedni egy homlokegyenest ellentétes közegbe, a hitlerizmusból a sztálinizmusba. Feszített, rabul ejtett ez a morbid és elképesztő vállalkozás, a hogyanról sejtelmem se volt, és olyasmiken se gondolkodtam, ha egyáltalán sikerül, tehát élve megúszom és befogadnak, vajon mi vár rám: szakadatlan színjátszás, vagy a kommunizmus meggyőződésemmé válik.

Iszik pár korty ásványvizet, úgy fest, hosszabb beszámolóinak nézünk elébe, odasúgom, üljön vissza a helyére, de int, állva marad.

– Azt, hogy a családunkból valaki követi a példám és lemarad a vonatról, nem sejtettem; azaz-hogy fölmerült bennem a gyanú, de az egészét abszurdnak tartottam, mert *s z e r e l e m b ő l* nem lehet ilyen örültséget csinálni. Nem ismertem ezt az érzést, a lányoktól elhúzódó kamasz voltam, és megdöbbenett a hír, hogy a falunkban körözést adtak ki az unokabátyám ellen. Ha pedig kutatnak utána, akkor ő is itt maradt, és akkor nyilván egy szép magyar lány miatt tette, akibe *észvesztően* szerelmes volt. Azt a csillogó fekete szemű Annát egy-kétszer én is láttam. Nem volt képes elszakadni tőle.

(Megnyílik. Kitárul. Fölfedi a kártyáit. Lehetséges ez?... És folytatja.)

– Én pedig közben szemtől szembe kerültem az áhított „kihívással”, az új hatalommal. Hiába jelentkeztem önként, belöktek egy barakkba valami gyülevész népség közé, nappal követ törtünk, éjjel a poloskákat irtottuk, teljes csőd és kudarccal, *valami módon ki kellett törnöm*. A körözés itt is előkerült, engem elsőnek fogtak vallatóra, mit tudok, mit titkolok, mert egy Billigernek egy másik Billigerről tudnia kell. Hallgattam, mert sejtelmem se volt róla, merre van. Végül harmadik nap annyit mondtam, egy pilisi községben van egy ismerőse, az talán tud róla valamit. És megmondtam a falu meg a feketeszemű lány nevét.

(A néni pillantok, keze az ölében, fejét mélyen lehajtja.)

– Fábos Annát még aznap este elvitték, és azon túl a történet már ment a maga útján. Én kiszabadultam abból a férgekkel teli barakkból, és kaptam egy csajkában bablevest kolbásszal. A menázsit osztó ember megjegyezte, aki a tulajdon rokonát feladja, azt a kommunisták vagy leköpik, vagy kiemelik. Kiderült, engem az utóbbi kategóriába soroltak.

Nem tudom, szabad-e most megszólalni.

– Van még valami hozzáfűznivalója? (Úgy beszélek, mint valami bíró.)

Elismerem a bűnösségem. És ahogy most visszagondolok a múltra, eszembe jut egy példabeszéd. Lukács Evangéliuma, tizenötödik rész, egytől hétig. „Vajon ki az, aki ha száz juha van és egy elvész, nem hagyja ott a kilencvenkilencet és elmén az egy után, amíg meg nem találja? Ily módon nagyobb öröm lesz a mennyben egy megtérő bűnösön, hogynem kilencvenkilenc igaz emberen, akinek nincs szüksége megtérésre.”

Fábos Anna asszony felemeli a fejét.

– Nagy öröm ez a mennyben, meg a földön is. Csak aztán ki ne bújjon az előkerült bárány bőréből a farkas.

– Ámen – mondja Billiger Ferenc asztalosmester. – Zum Donnerwetter Krucifix.

Tizenharmadik fejezet
ÁDÁM ÉS LILI (VAGY FORDÍTVA)

Sebő Lili frissen kisült pogácsát tett az asztalra. Kenyeres Ádám mindjárt megevett hármát.

Remek – mondta tele szájjal. – Főzni is így tudsz?

Mindent akarsz tudni rólam?

Semmit se tudok.

Tudod rólam, hogy Kanadában elváltam, azóta egyedül élek, anyám halálhírére tíz éve hazajöttem a karcagi temetésre, aztán már vissza se mentem.

Nem kötött oda senki és semmi. Itt lakom az Aranyhegyen, Óbuda teteje, az erkélyről látom az egész várost, tanítok egy magán főiskolán, onnét szerzem azt a néhány barátom. Rólad viszont a könyveiden kívül semmi hírem. Hogy jelenleg nős vagy-e, elvált, özvegy, vagy a harmadik feleségeddel élsz...

Egy biztos – szólt közbe a férfi –, két gyermekem van, Kenyeres Ádám és Kenyeres Lili.

„Vagy fordítva. A fiú lett az első.”

Tíz éve itthon élsz, és hallgatsz, nem adsz életjelt.

Semmi okom nem volt rá. Mit mondjunk egymásnak? De most ezzel a megszervezett találkozóval abban a klubban...

...felbolydult minden. Nem találok a helyem, szüntelen ez jár az eszemben. Rám zúdult, amit már belepett az idő. Kell az nekem, hogy túl a hatvanon...

Kell. Erre rájöttem. Egyszer már el kell dölnie egy életre, mi volt jó, és mi volt rossz. Például beláttam, hogy neked volt igazad. Nem kellett volna szakítanom. Ki kellett volna bírnom, hogy író vagy.

És provokátor. Eszement vadóc.

Hagyd őt. Szerelmes voltam bele.

Nincs sok érvem a védelmére. De te... Még most se tudom felfogni. Belém mar a féltékenység ma is. Ordítani tudnék, ne tedd meg! Ha engem szeretsz, hogy lehetsz ennyire gyalázatos!... Nem bírom az ilyen paradoxont: „érted tettem, hogy hűtlen vagyok. Hogy elhagytalak”. Ez nekem sok. Mért kell ezzel szembenéznem?

Én már mióta csinálom. Útitárs. Együtt élek vele.

Mentőangyal vagy. Ez a foglalkozásod. Be kell írni a személyi igazolványodba: Égi lény. Írok a pápának, csoda történt, 1991 december hóban leszállott Budapestre egy kerub. Nem, szeráfkar. De a leggyönyörűbb fajtából. Mihály arkangyal első helyettese. Úgy bámultalak, amikor megjelentél a színpadon...

Letérdelt elébe a szőnyegre.

Áldj meg, Szent Lili.

Úristen, ez semmit se változott. Ugyanolyan örült, mint volt. Állj fel arról a torontáliról.

Nem, amíg meg nem áldoztatsz még egy pogácsával.

Uram, bocsáss meg neki, mert nem tudja, mit locsog.

...Mint egy ereklyét, úgy őrzöm azt a levelet. „Elhagylak, Kenyeres Ádám, és ehhez az üzenethez hozzátartozik még, hogy szeretlek, te vagy életem első, igazi szerelme...” Kívülről tudom. Megsárgult a papírja. A boríték is. És a bélyeg... Sztálin van rajta, ára hatvan fillér... Micsoda ötlet volt minket összeterelni. És előszedni a süllyesztőből az ifjúságunk. Félix Ede. Betolták kerekesszékekbe. Az aggok otthonából. Kilencven éves... Együtt énekeltük a kórusban, *Mikoron Dávid nagy bússultában*... Búcsúzott. Meakulpázott. És volt ereje végigmondani...

Klein Vera. Ott ült középen. Harminchat éve ugyanabban az iskolában tanít.

Meghízott. Nem ismertem rá. Megvédte Uljanovot.

Megértem. Én közel voltam hozzá. A szünetben beszélgettünk, amíg te dedikáltál.

Szenvedek ettől az egészségtől. Nem tudok túl lenni rajta.

Úgy is tudod. Nincs más gyógyszered. Itt van egy goromba, nyers, felkavaró élményanyag. Az öledbe hullott.

Na és?

Egy kincs. Valamit csinálnod kell belőle.

Hogy álljak neki? Ássak bele az ötvenes évekbe? Éljem át újra, hogy egy életre belezúgtam egy Sebő Lilibe? És bánýásszam elő azt az érzést, ami akkor...

Hogyha még akad belőle valami mutatóba.

Ha akad, meg ami még hozzá tartozik, az Irma néni, a házibulik, a Moonlight Serenade, a zsíroskenyerek meg az az éjszaka, amikor a papámék Harkányban voltak...

Nézett az asszony szemébe. Az a szem kíméletlenül tiszta és gyönyörű volt.

Felpattant és zsebre vágott kézzel nézett le rá.

És éljem át, írjam le az Andrassy út hatvanat? Azt a pincelyukat, ahova elszállásoltak? A módszeres megalázást, a vallatásokat, a koszt és a karcert, ahol mozdulni se tudtál és százas körték világítottak a szemedbe?...

Lili csak nézett, és szemernyi együttérzés sem tűnt fel az arcán. „Ez a dolgod. Úgy se menekülsz tőle”.

Ádám hadonászott. – Figurák, helyzetek, karakterek. És itt a legkeményebb dió, Uljanov. A múltjával, jelenével, úgy, ahogy van. Megfoghatatlan, kicsúszik az ember kezéből. Egy zsonglőr. Illuzionista. Taszít és szédít. Egy kaméleon.

Kaméleon? Na látod.

Tessék?

Bele kell fogni. A címe már megvan.

Segítesz? – kérdezte az író, mikor búcsúzóul megölelték egymást.

Lili bólintott, és úgy néztek egymás szemébe, mint régen.

VÉGE?